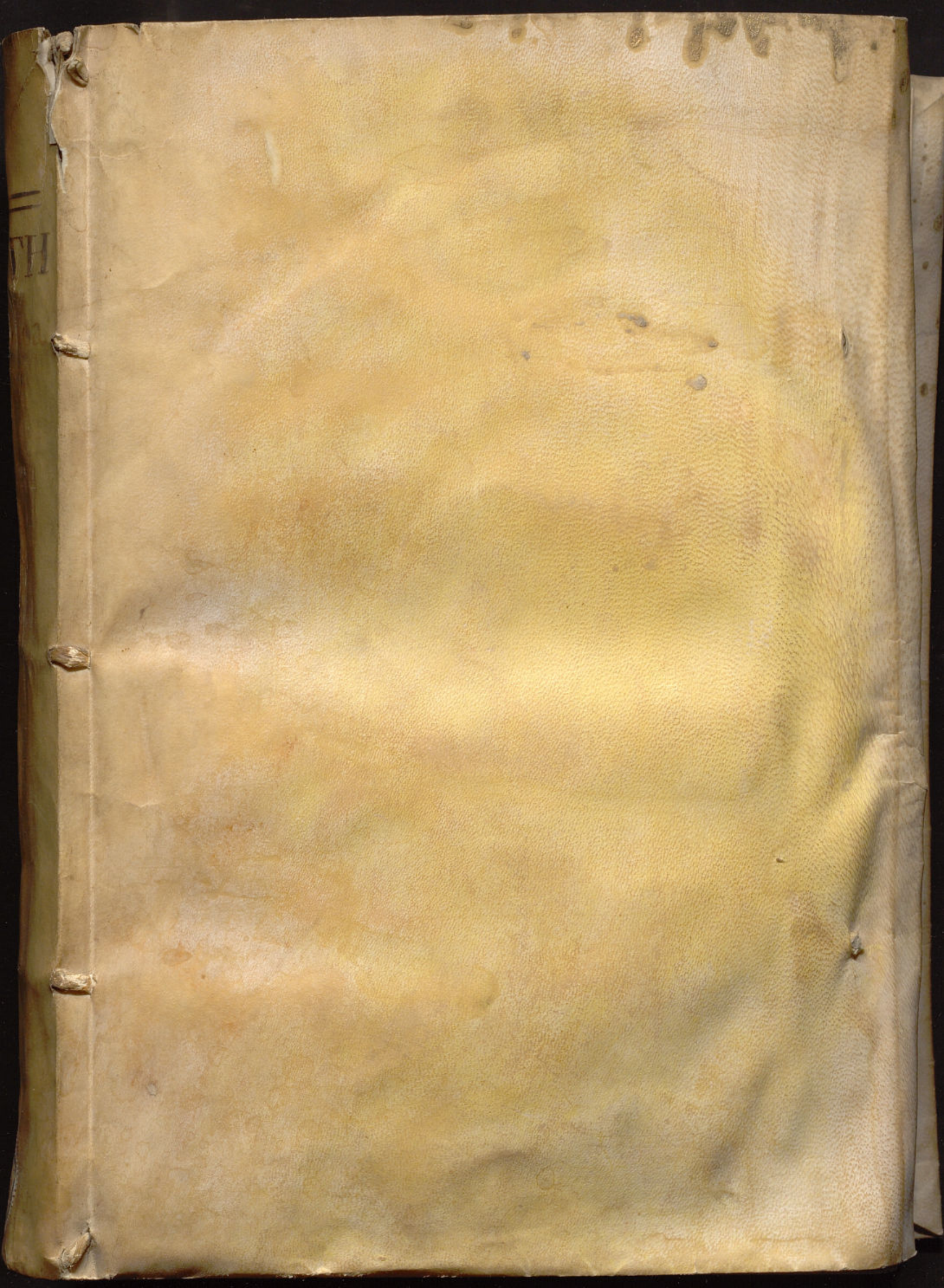
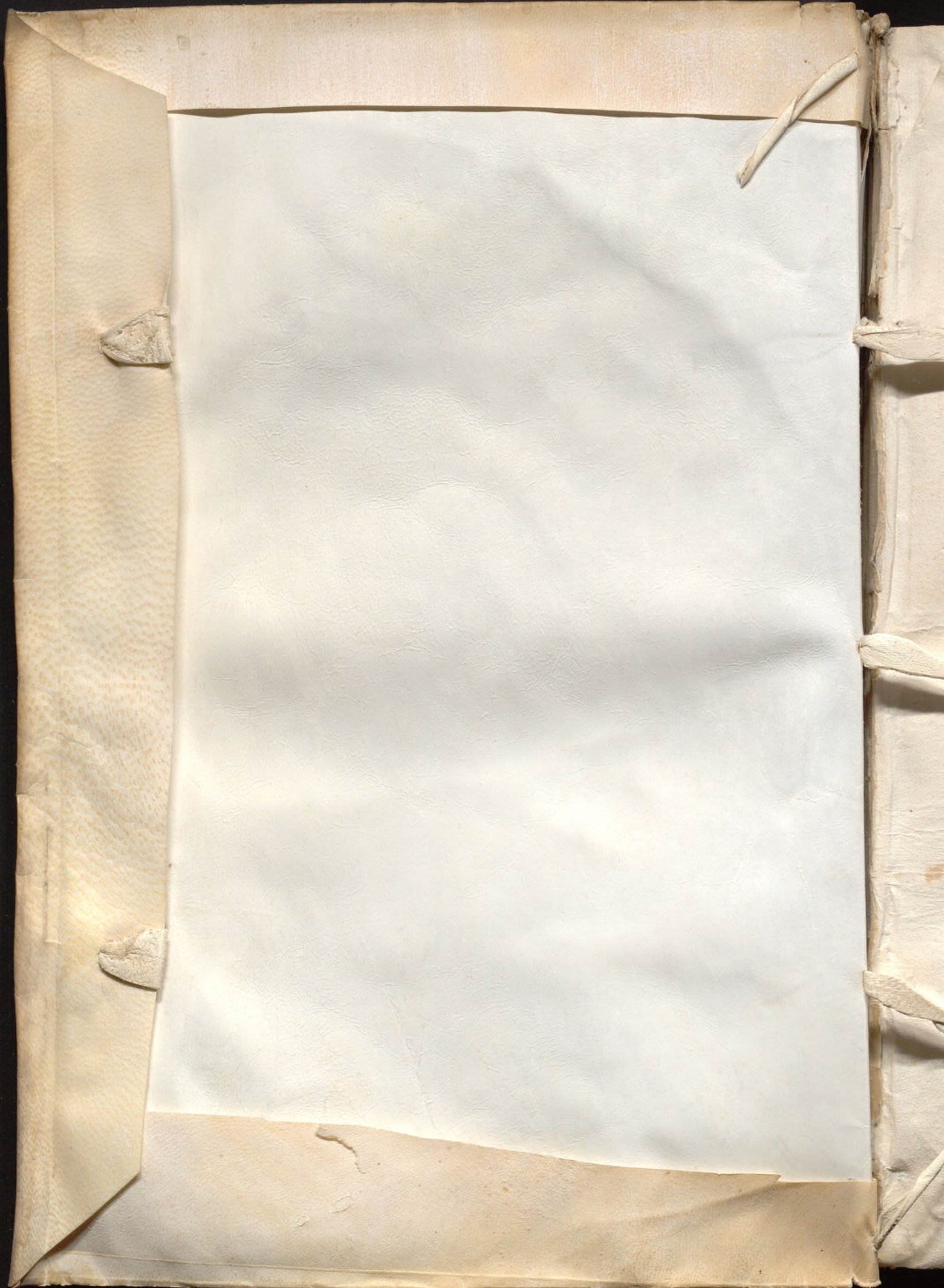

BIBLIOTH

Theologia

Tomus V

33

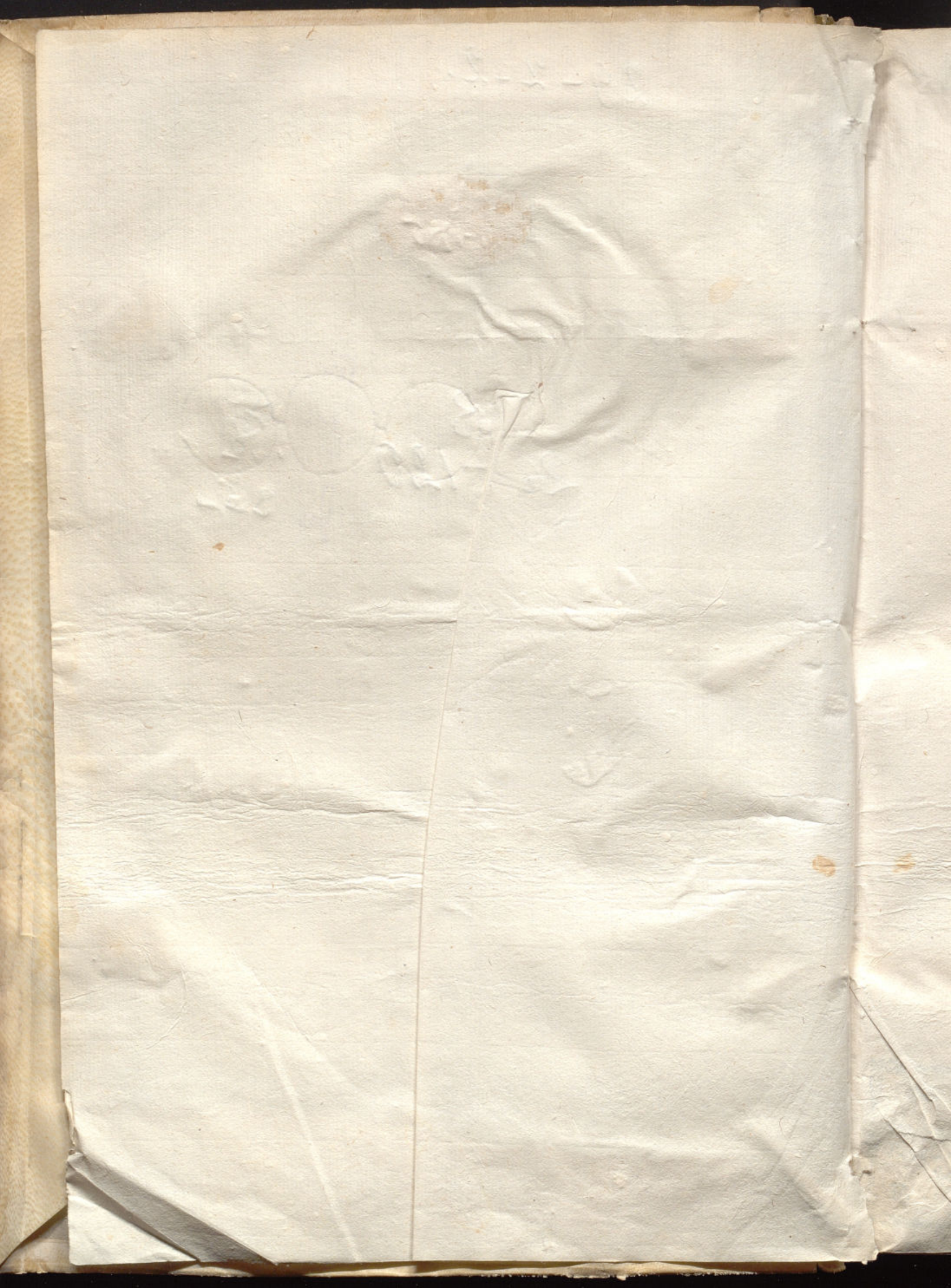

29-2-2.

B
26-120

EDWARDS	
OWN	
Sale	AG
Estimate	
Title	
Amount	989

BIBLIOTHECA
THEOLOGICA

BIBLIOTHECA
THEOLOGICA

B

Exa

T
d
f
E
n
c

F

Con

T

BIBLIOTHECA THEOLOGICA

SEPTEM LIBRIS DISTINCTA.

I N Q V A

Exacto ordine reponuntur cuncta ad completam Sacræ Doctrinæ, vel Theologiæ notitiam spectantia, tam secundum se, quam secundum diuersa eius munera, *Deducendi* conclusiones beneficio Artis Syllogisticæ, vndè *Scholastica*, vel *Argumentatiua*: *Ordinandi*, & *explicandi* locos Theologicos, vndè *Positiua*, siuè *Thetica*, & *Fundamentalis*: *Defendendi* sua principia aduersus omnia infidelium genera, vndè *Polemica*: *Disponendi* suas materias vndè *Methodica*: *Vtendi* metaphoris, vndè *Symbolica*: *Prouocandi*, vel *dirigendi* affectum in Deum, vndè *Mystica*.

A V T H O R E

F. DOMINICO A SS. TRINITATE

CARMELITA DISCALC. PROVINCIAE PARISIENSIS.

T O M V S S E X T V S.

Complectens Librum quintum, in quo agitur de Sacra Doctrina quatenus suas disponit materias, nec non aliquas præscribit regulas illas tractandi, vndè vocatur Methodica.

R O M A E,

Typis Philippimarię Mancini. M.DC.LXXVI.

SVPERIORVM PERMISSV.

I N D E X

Sectionum , & Capitem Libri Quinti ,
hoc Sexto Tomo Bibliothecæ Theo-
logicæ contenti .

LIBER QVINTVS.

*De Sacra Doctrina, quatenus suas disponit materias , nec non aliquas præ-
scribit regulas illas tractandi , unde vocatur Methodica .*

SECTIO PRIMA.

*De methodo , siue dispositione veluti se-
tenente ex parte materia. pag. 1.*

AP. I. Quanta sit methodi
utilitas in sacra doctri-
na. pag. 1.

Cap. II. De methodo , siue
ordine , quem seruauit S.

Dionysius Areopagita in tradenda
sacra doctrina . pag. 4.

Cap. III. De methodo à S. Augustino
obseruata in ordinanda sacra doctri-
na . 10.

Cap. IV. De methodo , quam Sanctus
Ioannes Damascenus tenuit in col-
ligenda , & tradenda Sacra Doctri-
na. 12.

Cap. V. De methodo , quam in distin-

guendis Sacræ doctrinæ materijs
Petrus Lombardus adhibuit . 13.

Cap. VI. De methodo Ioannis Sapien-
tis, cognomento Cyparrissiotti. 16.

Cap. VII. De methodo seruata ab An-
gelico Doctore Diuo Thoma in di-
sponenda Sacra Doctrina, tribus
summæ Theologicæ partibus. 17.

Cap. VIII. Sacræ doctrinæ partitio se-
cundum vsum Catechismi. 22.

Cap. IX. Alia Sacræ doctrinæ partitio
in Speculatiuam, Practicam, & Pa-
ræneticam . 27.

Cap. X. Sacræ doctrinæ materiæ Aristo-
telis Dialecticæ Methodicè ada-
ptatæ . 30.

Cap. XI. Afferuntur aliæ nonnullæ Sa-
cræ doctrinæ partitiones. 31.

SECTIO

I N D E X

SECTIO SECUNDA.

*De methodo veluti se tenente ex parte
formæ, quatenus per illam præscri-
buntur regulæ tractandi materias
Theologicas.* 33.

Cap. I. Proponuntur regulæ generales

tractandi materias, vel quæstiones
Theologicas. 33.

Cap. II. Afferuntur regulæ pro Theo-
logia potissimum speculativa. 43.

Cap. III. Proponuntur regulæ pro
Theologia Morali, seu ad praxim
spectante. 47.

Cap. IV. Regulæ pro Theologia Pare-
netica. 49.

Imprimatur,

Si videbitur Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij Apostolici

I. de Angelis Archiep. Vrb. Vicesg.

Vltimos huiusce Bibliothecæ Theologicæ libros à Reu. admodum Patre Dominico à Sanctissima Trinitate Exgenerali Patrum Carmelitarum Discalceatorum compositos ex iussu Reuerendissimi Patris Capisucchi Sacri Palatij Apostolici Magistri perlegi, & accuratissimè perlustrari: in quibus doctrinam Catholicæ Fidei consonam peritissimo tanti Viri stylo, & perlucidissimo ordine elaboratam inueni; quos proindè cum cæteris à me quoque examinatis, typis prolatis in lucem publici iuris fieri dignos iudicavi. Romæ die 8. Iunij 1676.

Frater Ioannes Malgoires in facultate Parisiensi doctor, & Procurator Generalis Ordinis Cisterciensis in Curia.

Imprimatur,

Fr. Raymundus Capisucchius Ord. Præd.
Sac. Palatij Apost. Magister.

Imprimatur,
Si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sacri Palatii Apo-
stolici

I. & Angelis A. d. p. V. b. V. 1783

V. Limes huius Bibliothecae Theologicae Libros & seu aliosque Pa-
trium Doctorum & Sanctorum Titulos Librorum Sacrorum Canonice
tam Bibliothecarum compositorum & Libros Reverendissimi Patris Capitulati
Sacri Palatii Apostolici, quosdam Libros Sacrorum Canonice
quibus doctrinam Catholicam, quosdam Libros Sacrorum Canonice
perfectissimo ordine abstraximus, typis expressimus in Libris huiusmodi Libris
quosdam examinatis, typis expressimus in Libris huiusmodi Libris
typis, Roma die 8. Junij 1783.

Prætor Joannes Magister in Libris Sacrorum Canonice
curator Librorum Sacrorum Canonice in Civitate.

Imprimatur,
Fr. Raymondus Capuluchius Ord. Præd.
Sac. Palatii Ap. Magister.

BIBLIOTHECAE
THEOLOGICÆ
LIBER QUINTVS

De Sacra Doctrina, quatenus suas disponit ma-
terias, nec non aliquas præscribit Regu-
las illas tractandi, vndè vocatur
Methodica.

SECTIO PRIMA.

De Methodo, siue dispositione veluti se tenente ex
parte materiae.

CAPVT PRIMVM.

Quanta sit methodi utilitas, in Sacra Doctrina.

SI in alijs disciplinis, vel à Magistro tradendis, vel à Discipulo comparandis, methodus vtiliter adhibetur; vt enim quæ confusè traduntur, nec intelligi exactè, neque diu memoria teneri possunt: ita quæ ordine discuntur, & faciliùs percipi, & hæere firmiùs, atque sic paulatim in naturam quasi abire solent. Qua-

Biblioth. Theol. Tom. VI.

re etiam non aliundè scientiæ omnes, à maioribus nostris per manus veluti traditæ, felicius ad nos peruenerunt, quam quod optimi, & doctissimi quique viri, id vnicè studuerint semper, vt quæ in illis essent sparsa, & confusa, ea methodica ratione in certa quædam capita colligerent, existimantes nihil ea neque ad memoriam iuuandam commodiùs, neque ad res maximas propriè explicandas efficacius

A exco-

excogitari posse. Si ita, inquam, se habet in scientijs naturalibus, multò magis id in Sacra doctrina locum habere debet; sicut enim illas dignitate longè superat, ita etiam fatendum est eam diuinitus fuisse reuelatam, vt nò solùm peculiari quadam arte, & ratione nos ad præpotentis Dei perduceret cognitionem, sed vt ipsa aliarum artium omniũ suò quodammodo forma esset atque regula. Indeque Sacri Doctores in tradendis cælestis doctrinæ mysterijs singulari semper vsi fuerunt artificio, variasque methodos adinuenerunt, quarum potiores hìc referemus.

Quia autem methodus latè accepta diuiditur in ordinem, & methodum, improprie dictam, sui que generis nomine appellatam; siue quod idem est, in methodum veluti se tenentem ex parte materiæ, aut subiecti scientiarũ, debite illud ordinando; & in methodum veluti se tenentem ex parte formæ, præscribendo modum, aut regulas, quibus in rerum tractandarum cognitionem, vel probationem deuenire possumus; de prima agemus in præsentia, de secunda autem in sequenti sectione; si tamen prius vtrumque diuisionis membrum breuiter explicuerimus, quantumque sufficit pro instituti nostri ratione.

Igitur cum methodus in genere sit habitus logicus, docens procedere ab hoc ad illud, cognitionis adipiscendę gratia, duplex esse potest iste processus: aut enim res ipsas tractandas disponimus, vt prius de hac, postea de illa agamus, aut à cognitione huius ducimur in cognitionem illius; aliud enim est hanc rem prius esse tractandam, vel cognoscendam, quàm illam; & aliud ex hac re nota nos duci in cognitionem illius ignotæ: hoc quidem methodi improprie sumptæ munus est, illud autem ordinis, ordo enim nullã facit illationem huius rei ex illa, sed solùm disponit ea, quæ tractanda sunt, vt si dicamus ordinem Sacræ doctrinæ

postulare, vt prius de Deo vno, quam de Deo trino agamus: vndè talem ordinem doctrinæ definire, vel describere possumus esse instrumentalem habitum, per quem apti sumus cuiusque disciplinæ partes ita disponere, vt quantum fieri possit, optimè ac facillimè illa disciplina discatur. Methodus verò non disponit scientiæ partes, sed à noto ducit nos in cognitionem ignoti, inferens hoc ex illo, veluti quando ex motu venimus in cognitionem primi motoris immobilis: propterea dicitur, proprium esse ordinis disponere, methodi autem notificare; definiturque methodus sic sumpta, quod sit intellectuale instrumentum faciens ex notis cognitionem ignoti: ita vt intellectuale instrumentum, genus methodi sit, quod ordinem quoque complectitur, facere autem ex notis cognitionem ignoti, sit differentia, qua methodus ab ordine distinguitur.

Ad quod discrimen declarandum, videntur illa aptari posse, quæ docet Auerroes in primo commentario lib. i poster. analyticorum; videlicet præcognitionum demonstrationi necessariarum duo esse genera, alia namque est præcognitio dirigens, alia verò agens; dirigens illa dicitur, sine qua conclusio non colligeretur, sola tamen ad illam inferendam non sufficit, veluti præcognoscere quod subiectum, sit, & quid eius nomen, & quid nomen affectionis significant; nam si vna aliquarum istarum desit, nihil potest demonstrari, ex his tamen solis nihil demonstratur. Præcognitio autem veritatis propositionum est præcognitio agens: quia iam agit, & infert necessariò conclusionem. Dici igitur in præsentia potest, tam ordinem, quàm methodum esse progressum à notioribus, ordinem quidem à notioribus cognitione tantum dirigente ad aliorum notitiam, methodum verò à notioribus etiam cognitione agente, quæ vt diximus est propria illius differentia, nec

nec ordini competit, nisi quatenus est in eo aliqua methodus.

Rursus adæquatè diuiditur ordo in compositiuum, quem vocant à principijs, & inseruit scientijs contemplatiuis, & in resolutiuum, quem vocant ad principia, & inseruit scientijs practicis: vbi enim multa ordinatè tractanda sunt, quorum alia sunt aliorum principia, nullus alius videtur conuenientior ordo seruari posse, quam vel à principijs ad vltima, vel ab vltimo ad principia. Insuper cum præter scientias contemplatiuas, & practicas non detur tertium disciplinarum genus, sequitur etiam non dari præter duos illos, alium ordinem, quo aliqua disciplina scribi, vel tradi possit. Pro contemplatiuis enim, quæ solam rerum tractandarum cognitionem pro fine habent, & in quibus proindè à primis principijs inchoando, progredi debemus ad posteriora principia, & ad ea, quæ ex principijs constant, & à simplicibus ad composita, vt perfecta rerum cognitio tradatur, datur ordo compositiuus. Pro practicis autem, in quibus non amplius ipsam propter se rerum cognitionem quærimus, sed propter operationem, & alicuius finis adæptionem, atque adedò cogimur ab illius finis notione auspicari, & ad prima principia inuestiganda procedere, à quibus operationem postea incepturi sumus, datur ordo resolutiuus. Propterea definitur, esse instrumentum logicum disponens, quomodo à notione finis, qui ab homine liberè operante produci, & generari queat, progredimur ad inuenienda, & cognoscenda principia, ex quibus operationem postea inchoantes, producere, & generare finem illum possumus: Compositiuus verò, esse logicum instrumentum, quo cuiusque contemplatiuæ scientiæ partes ita disponimus, vt à primis vti principijs exordiando, & ad secunda transeundo tandem ad proxima perueniamus, vt quantum in eo genere fieri possit, optimè, & facillimè

Biblioth. Theol. Tom. VI.

rerum tractandarum scientiam adipsamur.

Methodus etiam provt distinguitur ab ordine, diuiditur in demonstratiuam, & resolutiuam; cum enim methodus sic sumpta vim habeat illatricem, & hoc ex illo colligat, quam ordo quatenus ordo est non habet, sed disponendi solum, nil aliud videtur esse methodus quam syllogismus; quia igitur in syllogismo sciendi gratia constructo, necessè est vel à causa ad effectum, vel contra ab effectum ad causam progressum fieri, indè etiam duæ scientificæ methodi oriuntur, vna demonstratiua, altera resolutiua; quamuis adhuc demonstratiua non incongruè vocari possit compositiua, cum enim compositio sit via contraria resolutioni, necessè est vt quemadmodum progressus ab effectum ad causam dicitur resolutio, ita eum, qui est à causa ad effectum, liceat appellare compositionem.

Notandum est autem ita præfatas diuisiones esse suo modo adæquatas; vt adhuc plures aliæ dari possint accidentales, v.g. in ordine, quot sunt diuersi modi accidentaliter disponendi per suas partes obiectum vniuscuiusque scientiæ; in methodo verò, quot sunt diuersi modi illas tractandi, & explicandi; de quibus omnibus hic promiscuè agimus. Similitè licet sit difficultas inter Doctores, quid sit Methodus propriè dicta, siue in quo propria eius ratio consistat; aliqui enim putant Methodum esse instrumentum notificans, id est faciens ex notis cognitionem ignoti; alij verò probabilius docent esse tantum disponens, vt ea, scilicet anteponat, quorum cognitio nos dirigat, & nos iuuet ad ea, quæ posterius tractantur cognoscenda; cum facere cognitionem ignoti, siue esse ignoti manifestatiuum, sit potius proprium modi sciendi, quàm methodi; vndè definitur modus sciendi, oratio ignoti manifestatiua, nec solum comprehendit argumentationem, sed etiam definitionem, & diuisionem; cum enim

A 2

igno-

ignorum sit duplex, complexum videlicet, ac incomplexum; si illud fuerit complexum, manifestatur per argumentationem: si verò incomplexum, vel ignoramus essentiam; & hanc explicat definitio: vel partes eius, & has manifestat diuisio. Licet, inquam, ita dubitetur inter Doctores de propria methodi ratione, nemini tamen dubium esse potest, quin larga quadam significatione talis ratio competat, omnibus illis rebus, quæ in aliqua disciplina conducere possunt, vt meliorem, ac faciliorem eius cognitionem consequi possimus. Sed de his satis, de quibus vide dicta lib. 3. sect. 7. cap. 6. in fine.

CAPVT II.

De Methodo, sive ordine, quem seruauit S. Dionysius Areopagita in tradenda Sacra Doctrina.

INter Sacros Doctores, qui diuersas methodos adinuenerunt, vnde fidelibus facilius ad Sacrosanctam Theologiæ mysteria pateret aditus, primum inter Græcos obtinet locum S. Dionysius Areopagita, Galliarum Apostolus, & primus Parisiorum Episcopus. Hunc enim Dionysium, quem Paulo Apostolo Athenis prædicante, ad fidem Christianam fuisse conuersum Acta Apostolorum testantur, scripsisse quæ eius nomine circumferuntur opera, tã constans Ecclesiæ in breuiario traditio est, totque Scriptorum tam Græcorum, quam Latinorum authoritate, & testimonio comprobata, vt id negare, videatur aliquibus temeritate non carere, quod quia iam à multis copiosè demonstratum fuit, possunt illi consuli, præsertim Andreas du Saussay in lib. de script. mysticis; Petrus Halloix Societ. Ies. in quæst. de vita, & operibus S. Dionysij; Martinus Delrius in Vindicijs Areopagiticis, Petrus Lantellius in disputat. Apologetica, Ioannes de Chaumant in defensione Areo-

pagitæ aduersus Hæreticum Calvinistam, Antonius Possenius in Appar. Sacro, alijque ab ipso citati.

Nunc ergo ad rem nostram veniendo, S. Dionysius habita ratione loci, diuidit Theologiam in Cælestem, Subcælestem, & Supercælestem; agendo de sacris fidei nostræ arcanis, sub titulo Cælestis, siue Angelicæ, Subcælestis siue Ecclesiasticæ, & Supercælestis, siue Diuinæ Hierarchiæ, cum de diuinis nominibus, & Mystica Theologia.

Vel insuper cum ex doctrina huius Sancti, quadruplex de Deo discurrendi ratio habeatur; Prima prout est in seipso, concipiturque secundum eas proprietates, ac perfectiones, quæ illi ex natura rei, seu ad intra, & substantialiter conueniunt, vt sunt esse vnum in natura, trinū in personis, & similia.

Secunda, prout consideratur Deus cum respectu, & ordine ad creaturas, quatenus videlicet primus earum author est, gubernator ac finis, & sic illi, desumpta ex creaturis nomina via causalitatis, & affirmationis accommodantur. Tertia, prout Deus in Sacris Scripturis variarum rerum corporearum figuris representatur, & earumdem nominibus afficitur, vt cum vocatur Ignis, Leo, agnus &c. Quarta, prout per omnium rerum conceptibilem ablationem, & nostri ipsius abnegationem, diuinæ charitatis subuecta pennis mens nostra in Deum erigitur, & inaccessiblei præsentia ipsius luce obtenebrata, caligando penitus extra supraque se rapitur, & absorbetur.

Iuxta hanc quadruplicem diuinæ cognoscendi rationem, videtur Diuinus Areopagita sacram doctrinam sapienter ordinasse, ac diuisisse. Primam enim rationem tenuit in libro Hypotyposion, seu Theologicarum informationum, cuius meminit cap. 1. & 2. de diuinis nominibus, & cap. 3. Theologicæ Mysticæ; sed magno Ecclesiæ damno excellentissimus ille tractatus periit. Secundam rationem obseruauit in libro de diuinis nominibus, qui adhuc Summo

Summ
Terti
dider
de co
de di
Myst
est ad
desid
mequ
zandi
Theo
pars
termi
ieceri
Theo
quib
huius
proba
mam
lande
ra, si
indie
Diui
alibi
subie

C
diue
regu
cem
vnifi
II
lestes
cent
II
eius
IV
ficer
V
com
V
esser
posu
V
Thro
chia
V

Summo Dei beneficio nobis superest. Tertiam in Symbolica Theologia tradiderat, cuius mentionem facit c. 15. de coelesti Hierarchia, & cap. 1. & 13. de diuinis nominibus, & cap. 3. de Mystica Theologia, & epistola 9. quæ est ad Tirum, sed hic etiam tractatus desideratur. Quartam denique, maximeque mirabilem practice Theologizandi rationem tradit in mystica Theologia. Ita vt nulla Theologia pars ab illo diuinissimo plane viro prætermissa videatur, cuius firmissima non iecerit fundamenta. Et relicta modo Theologia symbolica, & mystica, de quibus Deo dante in sexto, & septimo huius operis libro agemus; sufficienti probatione demonstratum iri puto, primam in Theologia etiam Scholastica laudem sibi vindicare S. Dionysij opera, si breuem illorum, quæ supersunt indicem, nec non etiam locorum, quæ Diuus Thomas tam in Summa, quam alibi citat, hic eruditi lectoris oculis subiecero.

De Coelesti Hierarchia.

CAp. I. Diuinam omnem illustrationem, secundum bonitatem, diuersimodè ad ea quæ prouidentia, reguntur emanantem, manere simplicem; neque hoc solum; verum etiam vnificare ea quæ illustrantur.

II. Quod aptè res diuinæ atque cælestes dissimilibus etiam signis explicentur.

III. Quid sit Hierarchia, & quam eius utilitas.

IV. Quid Angelorum nomen significet.

V. Quare omnes essentia cælestes communi nomine Angeli vocentur.

VI. Quanam sit prima cælestium, essentiarum distinctio, quæ media, quæ postrema.

VII. De Seraphim, Cherubim, & Thronis, deque prima eorum Hierarchia.

VIII. De Dominationibus, Virtuti-

bus, & Potestatibus, & de media eorum Hierarchia:

IX. De Principatibus, Archangelis, & Angelis, deque vltima eorum Hierarchia.

X. Repetitio, & conclusio Angelici Ordinis.

XI. Cur omnes cælestes naturæ communi nomine virtutes cælestes appellentur.

XII. Cur hominum Antistites Angeli vocentur.

XIII. Cur à Seraphim purgatus fuisse dicatur Isaias Propheta.

XIV. Quid significet traditus Angelorum numerus,

XV. Quæ sint formatae imagines Virtutum Angelicarum.

De Ecclesiastica Hierarchia.

CAp. I. Quæ sit Ecclesiastica Hierarchia traditio, & quis eius scopus.

II. De ijs, quæ in illuminatione, seu Baptismo peraguntur.

III. De ijs quæ in Synaxi peraguntur.

IV. De ijs quæ in vnguento fiunt, ac perficiuntur.

V. De Sacrorum Ordinum consecrationibus.

VI. De Ordinibus, qui iniantur.

VII. De ijs, quæ fiunt circa defunctos.

De Diuinis Nominibus.

CAp. I. Quis libri finis, & quæ de Diuinis Nominibus prodita sunt. II. De copulata distinctaque Theologia, & quæ sit diuina vniõ, & distinctio. III. Quæ sit vis orationis, & de Beato Hierotheo, de religione, & conscriptione Theologica. IV. de Bono, Luce, pulchro, amore, extasi, zelo; & quod malum neque ens sit, neque ex entibus, neque in entibus. V. de Ente, in quo etiam de exemplaribus. VI. de Vita. VII. de Sapientia, mente, ratione, veritate, fide. VIII. de potentia, iusticia,

tia, salute, redemptione; vbi etiam de inæqualitate. IX. de magno, paruo, eodem, alio, simili, dissimili, statu, motu, equalitate. X. de Omnipotente, Antiquo dierum; in quo etiam de euo, seu æternitate, & tempore. XI. de pace, quidque sibi velit ipsum per se esse, quæ sit per se vita, quæ vis ipsa per se, & quæ ita dicuntur. XII. de Sancto Satorum, Rege regum, Domino dominantium, Deo deorum. XIII. de perfecto, & vno.

De Mystica Theologia.

C Ap. I. Quænam sit diuina caligo. II. Quomodo oporteat etiam vniri, ac laudes referre omnium authori, qui est super omnia. III. Quæ sint affirmantes de Deo locutiones, quæ negantes. IV. Quod nihil rerum sensibilium sit is, qui omnis rei sensibilis secundum excellentiam est author. V. Quod nihil rerum intellectuum sit is, qui omnis rei intellectus secundum excellentiam est author.

Epistole.

I. **C** Aio Monacho, de ignorantia, & cognitione Dei. II. eidem Caio, quomodo Deus sit supra principium diuinitatis, ac bonitatis. III. eidem Caio, quid significet *ἐκασπυς* seu repente in Mysterio Incarnationis. IV. eidem Caio, quomodo Christus verus homo, ac Deus. V. Dorotheo Ministro de caligine. VI. Sospitro Sacerdoti, de defendenda veritate. VII. Polycarpo Antistiti, quomodo ei cum Apolloniano agendum sit. VIII. Demophilo Monacho, de proptia operatione, & clementia. IX. Tito Episcopo, roganti per epistolam, quæ sit domus Sapientiæ, quis crater, & quis nã eius cibus, ac potus. X. Ioanni Theologo Apostolo, & Euangelistæ in Patmo insula cantanti.

Tantum de operibus Diuini Areopagite, quæ adhuc supersunt; nam

præter illa magno Ecclesiæ damno perierunt libri de Symbolica Theologia, de anima, de diuinis hymnis; Theologicarum informationum, de iusto, & diuino iudicio; de ijs quæ intelligentia, & sensu percipiuntur. Hos enim libros Dionysium scripsisse, nulli magis quam ipsi credimus, qui locis superioribus citatis de Theologia Symbolica, & Theologicis informationibus meminisse de anima; item de iusto, & diuino iudicio meminit cap. 4. de diuin. nominibus; De hymnis diuinis cap. 7. cælest. Hierarch. De ijs tandem quæ intelligentia, & sensu percipiuntur cap. 1. & 2. de Ecclesiastica Hierarchia.

Cum autem S. Theologia sit scientia secundum verbum Dei, illiusque authoritati principaliter innixa. Magnus Dionysius vt sapiens architectus, vbique semper præfatorum operum Theologicorum fundamentum posuit verbum Dei, tum scriptum tum traditum; cap. 1. 2. & 6. Cælestis Hierarchiæ; item cap. 1. Ecclesiast. Hierarchiæ, vbi præclara hæc habet verba. *Substantia enim Hierarchie nostre sunt diuinitus tradita oracula. Maxime verò ista oracula dicimus veneranda, quæ à Sacris nostris initiatoribus, diuino Spiritu afflatis, in Scripturis Sacris, librisque Theologicis tradita nobis sunt; vti & illa, quæ ab iisdem viris sanctis, subtiliori, non omnino dissita ab ordine cælesti insinuatione, de mente in mentem mediante verbo, corporeo quidem illo, simul tamen immateriato, sine scriptione, institutores nostri Sacra quadam traductione sunt edocti.* Item in lib. de diuinis nominibus cap. 1. hanc sibi legem præfigit, vt nihil nisi ex Scriptura dicat. Quæ etiã vt maius apud nos momentum habeat, per sublimissimas, & prorsus diuinas loquendi formulas; eius authoritatem nobis inculcat. Sic cap. 1. de cælesti Hierarchia vocatur in titulo *diuina illustratio*; & in contextu, à *Patremota illustrationis emanatio*; Eandemque ob causam SS. Apostolos, aliosque Scripturæ Sacræ authores, passim

Theo-

Theol
nostr
uinit
pellat
Ne
mo
quen
ni, ta
ceptu
siusm
ment
gnifi
sunt
thafa
stico
singu
signi
Nos
locor
citat
parti

C
Item
art.
Secu
qu. 6
qu. 1
2. fe
C
13. a
cunc
1. fe
22. c
quæ
de I
q. 9
C
art.
cun
84.
q. 7
q. 1
quæ
q. 2
rita

Theologos, diuino numine afflato, Sacros nostros initiatores, ex superessentiali diuinitate, sacro ipsos munere repletos appellat:

Non desunt quoque huic diuinissimo viro phrasæ propriæ, modique loquendi mirabiles, & plusquam humani, tam ad exprimendam suorum conceptuum sublimitatem, quàm ad ipsiusmet diuinitatis supra omnia creatamente conceptibilia eminentiam significandam. De quibus videri possunt eius interpretes, & nouissimè Balthasar Corderius Soc. Iesu in Onomastico Dionysiano, vbi verba, & nomina singularem aliquam formationem, ac significationem habentia explicat. Nos iam promissum indicem dabimus locorum ferè omnium, quæ D. Thomas citat, & in diuersis operum suorum, partibus interpretatur.

Ex celesti Hierarchia.

Caput primum citatur 1. par. quæst. 1. artic. 9. in corp. & ad 2. & 3. Item quæst. 9: art. 1. ad 3. quæst. 88. art. 2. & q. 108. art. 1. & 4. Prima Secundæ, qu. 99. art. 3. Tertia parte, qu. 60. art. 4. In 1. sentent. disp. 22. qu. 1. art. 1. & dist. 34. q. 3. art. 1. In 2. sentent. distinct. 9. q. 1. art. 8.

Caput secundum citatur 1. p. quæst. 13. art. 3. & 12. quæst. 54. art. 2. Secunda Secundæ quæst. 112. art. 1. in 1. sentent. dist. 4. quæst. 2. art. 2. dist. 22. quæst. 1. art. 1. & 2. distinct. 34. quæst. 3. art. 1. In quæstion. disputat. de Potentia Dei q. 3. art. 4. q. 7. art. 5. q. 9. art. 7.

Caput tertium citatur 1. p. qu. 106. art. 2. q. 108. art. 1. & 2. Secunda Secundæ q. 181. art. 8. Tertia parte. qu. 84. art. 3. In supplemento q. 37. art. 1. q. 72. art. 1. In 2. sentent. distinct. 9. q. 1. art. 1. & 2. dist. 10. art. 1. & 2. in quæstionibus disputatis de Potent. Dei q. 2. art. 3. de malo q. 7. art. 3. de veritate q. 9. art. 3.

Caput quartum citatur 1. p. q. 12.

art. 11. quæst. 13. art. 3. q. 57. art. 1. q. 108. art. 3. q. 211. art. 1. In Prima Secundæ q. 3. art. 7. q. 98. art. 3. q. 111. art. 1. In Secunda Secundæ q. 2. art. 6. & 7. In Tertia parte q. 10. art. 4. q. 12. art. 4. quæst. 20. art. 1. qu. 27. art. 5. qu. 30. art. 2. qu. 55. art. 1. & 2. In supplemento qu. 77. art. 2. In 1. sentent. dist. 17. q. 1. art. 1. In 2. sentent. dist. 9. q. 1. art. 1. distinct. 12. in expositione textus, & q. 1. art. 3. In quæst. disput. de malo q. 3. art. 4. de veritate qu. 10. art. 1. & quæst. 11. art. 3.

Caput quintum 1. p. quæst. 1. art. 10. qu. 106. art. 3. q. 108. art. 2. & 5. q. 113. art. 2. In 1. sententiarum distinct. 17. q. 1. art. 4. In quæst. disput. de Potentia Dei q. 6. art. 7. de malo q. 3. art. 7. quæst. 6. art. 7. & quæst. 9. art. 5.

Caput sextum citatur 1. p. q. 56. art. 1. q. 58. art. 5. q. 106. art. 2. q. 108. art. 1. & 3. In tertia parte q. 21. art. 2. In 2. sentent. distinct. 9. q. 1. art. 2.

Caput septimum citatur 1. p. q. 12. art. 8. q. 57. art. 5. q. 106. art. 2. & 4. q. 107. art. 2. q. 108. art. 1. 2. 5. & 6. In Prima Secundæ q. 28. art. 5. q. 67. art. 2. q. 111. art. 1. q. 112. art. 1. In secunda secundæ quæst. 2. art. 6. & 7. In tertia parte q. 12. art. 4. q. 13. art. 2. qu. 30. art. 2. q. 59. art. 6. q. 67. art. 1. In 1. sententiarum dist. 37. q. 3. art. 1. In 2. sentent. distinct. 9. q. 1. art. 7. distinct. 10. q. 1. 2. & 3. In quæstionibus disputatis de veritate q. 9. art. 3.

Caput octauum citatur 1. p. q. 66. art. 3. q. 106. art. 1. & 2. q. 108. art. 2. 5. & 6. q. 112. art. 2. & 4. In prima secundæ q. 111. art. 1. In supplemento q. 73. art. 3. In 1. sententiarum distinct. 37. q. 4. art. 3. In 4. sententiarum dist. 24. q. 2. art. 1.

Caput nonum citatur 1. p. qu. 108. art. 2. 5. & 6. In prima secundæ qu. 98. art. 5. In secunda secundæ qu. 2. art. 7. In 3. p. q. 64. art. 7. In 2. sentent. dist. 11. q. 1. art. 2.

Caput decimum citatur 1. p. q. 108. art. 2. & 3. In 2. sentent. distinct. 9. q. 1. art. 2.

Caput

Caput vndecimū citatur 1. p. q. 79. art. 1. In supplemento q. 73. art. 3. In 2. sententiar. distinct. 10. quæst. 1. art. 2.

Caput duodecimum citatur 1. p. qu. 55. art. 3. q. 106. art. 4. In secunda secundæ q. 2. art. 6. In 2. sentent. distinct. 10. q. 1. art. 2. In quæstionibus disputatis de veritate q. 29. art. 5.

Caput decimum tertium citatur 1. parte q. 112. art. 2. In 1. sentent. distinct. 15. q. 1. art. 1. distinct. 17. qu. 1. art. 4. In 2. sententiarum distinct. 10. q. 1. art. 2. & 4. distinct. 11. q. 1. art. 2.

Caput decimum quartum citatur 1. parte. q. 50. art. 3. in quæst. disput. de Potentia Dei, q. 6. art. 6. de virtutibus q. 1. artic. 8.

Caput decimum quintum citatur 1. parte. qu. 51. art. 3. qu. 106. artic. 1. quæst. 107. art. 5. q. 115. art. 1. In prima secundæ q. 31. art. 4.

*Ex Libro,
De Ecclesiastica Hierarchia.*

Caput primum citatur 1. parte q. 108. art. 4. In 3. parte qu. 64. art. 6. In supplemento q. 31. art. 3. In 2. sentent. distinct. 9. q. 1. art. 8. In 4. sentent. distinct. 3. q. 2. art. 1. In quæst. disputatis de veritate, q. 8. art. 7.

Caput secundum citatur in 3. parte, q. 63. art. 2. q. 65. art. 1. q. 66. art. 1. q. 67. art. 1. & 7. qu. 69. art. 5. qu. 71. art. 4. q. 80. art. 9. quæst. 83. art. 5. In supplemento q. 29. art. 1. in 4. sentent. dist. 1. q. 1. art. 2. distinct. 6. q. 2. artic. 1. 2. & 3. distinct. 12. q. 2. art. 1.

Caput tertium citatur 3. parte q. 63. artic. 6. q. 65. artic. 1. & 3. q. 66. art. 11. q. 67. art. 1. q. 80. art. 9. qu. 83. art. 4. & 5. In supplem. q. 29. art. 6. q. 37. art. 2. in 4. sentent. distinct. 8. qu. 1. art. 1. distinct. 24. q. 2. art. 1. & 2.

Caput quartū citatur 3. parte q. 16. art. 3. qu. 72. art. 2. In 2. sentent. dist. 9. quæst. 1. art. 8. In 4. sentent. distinct. 3. q. 2. artic. 1. dist. 7. qu. 1. artic. 1. & 2. distinct. 7. q. 2. art. 1.

Caput quintum citatur 1. parte, q. 1. art. 10. q. 106. art. 3. q. 108. art. 2. q. 113. art. 2. In prima secundæ q. 106. art. 4. In 3. parte q. 61. art. 4. q. 67. art. 1. In supplemento q. 31. art. 1. & 2. qu. 34. art. 1. q. 37. artic. 2. & 4. qu. 40. art. 4. & 5. qu. 72. art. 2. In 4. sententiar. distinct. 7. q. 3. artic. 1. distinct. 8. qu. 1. artic. 1. distinct. 23. q. 2. art. 1. In quæst. disputatis de veritate, quæst. 9. art. 3.

Caput sextum citatur 1. parte q. 56. art. 1. q. 58. artic. 5. q. 106. art. 2. In prima secundæ q. 76. art. 2. In secunda secundæ q. 184. artic. 8. q. 185. artic. 1. q. 186. art. 5. q. 187. art. 3. In 3. parte q. 27. artic. 3. In supplemento qu. 71. artic. 3.

Caput septimum citatur 3. par. q. 67. artic. 7. & 8. qu. 68. artic. quæst. 72. artic. 4. q. 79. art. 3. q. 80. artic. 4. q. 84. artic. 3. In Supplem. quæst. 71. art. 3. In quæstionibus disputatis de Malo, q. 8. artic. 1. quæst. 16. artic. 6. de veritate q. 9. artic. 1.

*Ex Libro,
De Diuinis Nominibus.*

Caput primum citatur 1. parte q. 12. artic. 1. & 2. q. 13. artic. 1. & 2. quæst. 15. artic. 3. q. 32. artic. 2. q. 36. artic. 2. q. 39. artic. 2. q. 57. art. 1. q. 88. art. 2. In secunda secundæ q. 13. artic. 1. q. 91. art. 1. q. 101. art. 3. q. 106. artic. 3. In 3. parte q. 20. art. 1. In 1. sentent. dist. 22. q. 1. artic. 2. & 4. In quæst. disputatis de Potentia Dei, q. 7. art. 5. de Malo q. 5. art. 1. de Virtutibus q. 2. artic. 2.

Caput secundum citatur 1. parte, q. 32. artic. 1. q. 67. artic. 2. q. 93. art. 2. In 1. sentent. distinct. 15. q. 2. artic. 2. distinct. 21. q. 1. art. 1. dist. 28. q. 1. art. 1. In 2. sentent. distinct. 13. q. 1. artic. 3. In quæst. disputatis de Potentia Dei, q. 10. artic. 1. de Malo. q. 16. artic. 7. de veritate q. 4. art. 6.

Caput tertium citatur 1. parte, q. 5. artic. 2. q. 13. artic. 11. qu. 19. artic. 9. In secunda secundæ q. 83. art. 2. q. 101. artic. 3.

artic. 3. In 1. sentent. distinct. 37. q. 1. art. 2.

Caput quartum citatur 1. par. q. 48. artic. 1. 2. 3. & 6. q. 49. art. 1. q. 50. art. 2. 3. & 5. q. 51. art. 1. q. 54. art. 2. q. 55. art. 1. q. 57. art. 1. q. 58. art. 4 & 5. q. 63. art. 4. q. 64. art. 1. & 2. q. 67. art. 1. & 4. q. 82. art. 2. q. 93. art. 2. q. 93. art. 2. q. 94. art. 2. q. 106. art. 1. q. 115. art. 3. In 1. 2. q. 1. art. 4. q. 2. art. 3. q. 10. art. 4. q. 18. art. 11. q. 19. art. 1. & 6. q. 24. art. 1. q. 26. art. 1. 2 & 3. q. 27. art. 2. q. 28. art. 1. 3. 4. 5. & 6. q. 29. art. 3. & 4. q. 35. art. 7. & 8. q. 46. art. 1. q. 51. art. 4. q. 55. art. 4. q. 60. art. 5. q. 63. art. 1. & 2. q. 70. art. 4. q. 71. art. 2. & 5. q. 72. artic. 1 & 9. q. 80. art. 4. q. 87. art. 1. qu. 78. artic. 1. q. 109. art. 3. & 6. q. 112. art. 3. In 2. 2. q. 8. art. 1. qu. 24. art. 2. q. 25. art. 4. & 7. q. 27. art. 4. & 5. qu. 29. art. 3. q. 31. art. 1. q. 82. art. 2. q. 92. art. 1. & 2. qu. 110. artic. 3. qu. 123. art. 1. & 12. q. 129. art. 2. q. 141. art. 1. & 2. q. 145. art. 2. q. 158. artic. 1. q. 159. art. 8. 162. art. 1. q. 165. art. 1. q. 167. art. 1. q. 175. art. 2. q. 177. art. 1. q. 180. art. 6. In 3. Parte q. 44. art. 2. q. 46. art. 1. In supplemento q. 49. art. 5. q. 50. art. 1. q. 89. artic. 4. In 1. sentent. distinct. 1. q. 4. distinct. 2. q. 2. art. 1. & 4. distinct. 17. qu. 2. text. distinct. 17. q. 2. art. 1. dist. 34. q. 2. distinct. 34. q. 3. art. 1. distinct. 37. q. 4. art. 1. disput. 42. q. 1. art. 2. distinct. 44. qu. 1. art. 3. distinct. 46. quæst. 1. art. 3. distinct. 46. in exposit. Text. In 2. sentent. distinct. 7. q. 1. art. 2. distinct. 11. q. 1. art. 2. distinct. 13. q. 1. art. 4. distinct. 18. qu. 1. art. 2. In quæstionibus disputatis de Potentia Dei q. 1. art. 6. q. 2. art. 3. qu. 3. art. 6. & 15. q. 4. art. 2. de Malo q. 1. art. 1. 2. 3. & 5. qu. 2. art. 1. 2. 4. 7. 9. 11. & 12. q. 3. art. 1. 2. 9. 12. & 14. art. 1. 2. & 6. qu. 16. art. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. de Virtutibus q. 1. art. 1. 17. 18. & 19. de Veritate q. 8. art. 15. qu. 28. art. 2.

Caput quintum citatur 1. parte q. 4

Biblioth. Theol. Tom. VI.

art. 3. q. 15. art. 3. qu. 44. art. 3. qu. 57. art. 1. q. 91. art. 1. In Prima Secundæ q. 2. art. 5. q. 79. art. 2. In 3. Parte q. 13. art. 1. In 1. sententiarum distinct. 8. q. 2. art. 3. distinct. 17. q. 2. art. 2. distinct. 24. q. 1. art. 1. disp. 35. qu. 1. art. 1. distinct. 36. qu. 2. art. 3. distinct. 46. q. 1. art. 2. In quæst. disput. de Potentia Dei q. 7. art. 1. de Malo q. 16. art. 9. de Virtutibus q. 1. art. 8. de Veritate q. 8. art. 8. q. 20. art. 5.

Caput sextum citatur Prima parte q. 18. art. 1. In quæst. disputatis de Malo q. 16. art. 4.

Caput septimum citatur Prima par. q. 14. art. 10. q. 55. art. 2. q. 16. art. 3. q. 58. artic. 3. 4. & 5. q. 75. art. 7. In Prima Secundæ q. 112. art. 1. In Secunda Secundæ q. 1. art. 1. q. 8. art. 1. q. 180. art. 3. q. 188. art. 7. In Primum sentent. distinct. 2. q. 1. art. 2. distinct. 4. q. 2. art. 1. distinct. 8. q. 2. art. 1. & q. 4. art. 3. distinct. 19. q. 2. artic. 1. distinct. 38. q. 1. art. 3. In quæstionibus disputatis de Potentia Dei qu. 6. art. 6. de Malo q. 16. art. 1. de Virtutibus qu. 1. art. 2. & qu. 2. art. 3. de Veritate q. 8. art. 8. & 15.

Caput octauum citatur Prima Parte q. 21. art. 1. q. 56. art. 3. In 2. 2. qu. 175. art. 1. in quæstionibus disput. de Veritate q. 8. art. 9.

Caput nonum citatur Prima Parte q. 3. art. 1. q. 4. art. 3. q. 21. art. 1. q. 42. art. 1. q. 56. art. 3. In Primum sent. distinct. 3. q. 2. art. 2. distinct. 19. q. 1. art. 2. In quæstionibus disputatis de Potentia Dei q. 7. art. 7. de Malo q. 3. artic. 1.

Caput decimum citatur Prima Parte q. 9. art. 2. In Primum sent. distinct. 19. q. 2. art. 1.

Caput undecimum citatur Prima Parte q. 44. art. 2. q. 84. art. 5. In 2. 2. q. 29. art. 1. & 2.

Caput duodecimum citatur Prima Parte q. 13. art. 8. q. 108. art. 7. In 2. 2. q. 29. art. 2. In quæst. disput. de Potentia Dei q. 9. art. 7.

Caput decimum tertium citatur Pri-

B ma

ma Parte q. 11. art. 1. In Primum sent. distinct. 2. q. 1. art. 1. & 3. In quæst. disputatis de Potentia Dei q. 7. art. 5. q. 9. art. 7.

Ex Mystica Theologia.

CAput primum citatur, 1. parte qu. 12. art. 13. qu. 13. art. 6. In 4. parte qu. 92. artic. 1. In 2. sentent. distinct. 9. q. 1. artic. 2. In quæst. disp. de potentia Dei q. 7. artic. 5. quæst. 9. artic. 7. de virtut. q. 1. art. 8.

Epistola ad Caium citatur 3. parte qu. 92. artic. 1.

Epistola ad Dorotheum 3. parte qu. 92. artic. 1.

Epistola ad Polycarpum in 2. sentent. distinct. 13. q. 1. artic. 4.

Epistola ad Demophylum in 4. sentent. 19. q. 2. artic. 2.

Ex quibus omnibus facile constat Sanctum Dionysium accuratè cunctas totius Scholasticæ Theologiæ partes tradidisse; à quo totam ferè doctrinam suam veluti è purissimo, & limpidissimo fonte Angelicus Doctor hausit.

Imo si illa, quæ maximo Theologorum detrimento interciderunt, opera Dionysij extitissent, nullus præter eum in scholis author fuisset prælegendus, aut explicandus, vt scitè annotauit Balthasar Corderius Societatis Iesu cap. 3. Theologiæ mysticæ. Nam, in Theologicis informationibus, quas hipotiposes appellat, luculenter, & amplè diuinam naturam cum omnibus attributis essentialibus explicuit, & quidquid Scholastici fusissimis commentarijs de Deo Vno, & Trino, & diuinis processionibus, & personarum inter se oppositionibus, distinctionibusq; & earum in se inuicem circuminceptione operosè disputant: quibus si ea, quæ de diuinis nominibus, cælestique Hierarchia, hoc est de Angelis, eorumque proprietatibus scripsit, adiungantur, prima D. Thomæ pars luculentissimè à Dionysio ante descripta numerisque omnibus absoluta habe-

haberetur. Prima verò secundæ, vbi potissimum de actibus humanis, & eorumdem bonitate, ac malitia, vicijsq; & peccatis agitur, magnum habet fundamentum in cap. 4. de diuinis nominibus, vbi fusissimè Dionysius disputat de natura vanitatis, & malitiæ, cui tamen materiæ maiorem sine dubio lucem allaturi fuissent libri de anima, & de intellectualibus, & sensibilibus, qui temporum iniurijs interciderunt. Secunda quoque secundæ, vbi de iure, & iustitia disputatur, aliquod saltem, habet fundamentum in cap. 8. de diuinis nominibus, vbi agit de iustitia, maius sanè subsidium, acceptura ex libro Dionysij, de iusto diuinoque iudicio, nisi similiter maximo Ecclesiæ damno perijsset.

Tertia denique pars, vbi agit de diuini Verbi incarnatione, similiter tota, vt testatur Dyonysius cap. 3. mysticæ Theologiæ, fuit ab ipso accuratè pertractata in libro Theologicarum informationum, seu institutionum, in quo ait se scripsisse, *quomodo Iesus, qui erat supra substantiam, humana natura veritatem, substantiamque suscepit.* Tractatus autem de Sacramentis, quæ accuratissimè, distinctissimèque in Ecclesiastica Hierarchia videtur expositus.

C A P V T I I I.

De Methodo à Sancto Augustino obseruata in ordinanda Sacra Doctrina.

ETiamsi omnia D. Augustini opera fuerint sine vllò ordine conscripta, sed tantum vbi, & quando opportuna se se offerebat occasio, vel fideles instruendi, vel hæreticos aliosque infideles confutandi; non deest tamen in illis methodus, qua Sacra doctrina debitè ordinari, singulæque eius materiæ ad certa, & præcipua capita reuocari possint: desumiturque ex libris quatuor de doctrina Christia-

na, qui in tertio operum eius tomo reperiuntur.

Ibi igitur præclarissimum Ecclesie lumen, primum aduertit duas esse res, quibus nititur omnis tractatio scripturarum, scilicet modum inueniendi, quæ intelligenda sunt, & modum proferendi, quæ inuenta sunt; de inueniendo, quod potissimum spectat ad præsens institutum, differit in tribus primis libris, de proferendo autem, in quarto, & ultimo. Quoad primum, cum ex ipso omnis doctrina vel rerum sit, vel signorum, ita tamen, ut res per signa discantur, hinc etiam sacram doctrinam per illa duo disponit. Proprie res appellat, quæ non ad significandum aliquid adhibentur, sicuti est lignum, lapis, pecus, atque huiusmodi cætera. Sed non illud lignum quod in aquas amaras Moysen proiecisse legimus, ut amaritudine carerent, Exodi 15. neque ille lapis, quem Iacob sibi ad caput posuerat Genes. 39. neque illud pecus, quod pro filio immolauit Abraham Geneseos 28. Hæc namque ita sunt, ut aliarum etiam signa sint rerum. Sunt autem signa, quorum omnis usus in significando est, sicuti sunt verba. Nemo enim utitur verbis, nisi aliquid significandi gratia. Ex quo intelligitur, quid Augustinus appellet signa, res eas videlicet, quæ ad significandum aliquid adhibentur. Quamobrem omne signum etiam res aliqua est. Quod enim nulla res est, omnino nihil est. Non autem omnis res etiam signum est. Et idem in hac diuisione rerum, atque signorum, cum de rebus loquitur, ita loquitur, ut etiam si earum aliqua adhiberi ad significandum possunt, non impediunt partitionem, qua prius de rebus, postea de signis differendum proposuit, considerando solum in rebus quod sunt, non quod aliud etiam præter seipsas significant.

Rerum autem aliæ sunt, quibus fruendum est, aliæ quibus utendum, aliæ quæ fruuntur, & utuntur. Illæ

Biblioth. Theol. Tom. VI.

quibus fruendum est, beatos nos faciunt; istis quibus utendum est tendentes ad beatitudinem adiuvamur, & quasi adminiculamur, ut ad illas quæ nos beatos efficiunt peruenire, atque his inherere possimus. Nos verò, qui fruimur, & utimur, inter utrasque constituti, si eis quibus utendum est frui voluerimus, impeditur cursus noster, & aliquando desectitur, ut ab his rebus, quibus fruendum est obtinendis, vel retardemur, vel etiam reuocemur, inferiorum amore præpediti. Frui enim est amore alicui rei inherere propter seipsam. Vti autem, quod in usum venerit, ad id, quod amas obtinendum referre, si tamen amandum est. Nam usus illicitus, abusus potius, vel abusus nominandus est.

Ut de præfatis rebus agit D. Augustinus nihil in eis aliud attendens, nisi quod sunt, non etiã si quid aliud præter se significant, ita vicissim de signis scribit, non considerans in eis quod sunt, sed potius quod signa sunt, id est quod significant. Signum enim est res, quæ præter speciem quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se facit in cogitationem venire. Cum autem signum ita in genere sumptum ad multa se extendat, differit solum Augustinus de illis quantum ad homines attinet, siue quibus inter se homines sua sensa communicant, qualia sunt potissimum verba, quæ quia verberato aere statim transeunt, nec diutius manent quam sonant, instituta sunt per litteras signa verborum, atque ita voces oculis ostenduntur non per seipsas, sed per signa quædam sua. Indè lib. secundo, & tertio agit de Sacra doctrina, siue de diuinis scripturis, quantum ad diuersas affectiones, quas habent earum voces in significando clarè, vel obscure, propriè, vel impropiè, siue metaphoricè.

Ex eodem Augustino alia partitione diuidi potest Sacra doctrina per ordinem ad credenda, speranda, & amanda. Tria enim hæc sunt, inquit lib. 1.

de doct. Christ. in fine, quibus & scientia omnis, & prophetia militat, fides, spes, & charitas.

CAPVT IV.

De Methodo quam S. Ioannes Damascenus in colligenda, & tradenda Sacra Doctrina tenuit.

SANCTUS Ioannes Damascenus natione; cognomento autem Chrysoforas, & Manfur, qui sub Imp. Leone III. imaginum hoste floruit circa annum Domini 740. primum scripsit Paralellorum libros tres: quibus methodicè in vnum collegit, quicquid vel ad mores accommodatè, & sententiose, vel ad mouendum appositè ad omnem causam, & argumentum, tam à veteri, quàm à nouo Sacrorum oraculorum instrumento sparsim dictū reperiebatur, atque etiam à Sanctis, & diuinitus instinctis Patribus eius prædecessoribus: ita vt liber primus complecteretur ea, quæ ad res diuinas, ac fidem pertinebant; Secundus esset de rerum humanarum coagmentatione, ac statu; Tertius autem de virtutibus, ac vitijs. Quam tamen methodum postea mutauit, & vt lectores ea quæ quærent, facilius inuenirent, singula capita non amplius doctrinali rerum, sed alphabetico litterarum ordine disposuit, iuxta litteram à qua incipiebant. Qua quidem in re, quantum Græcis consuluit Damascenus, tantum interpretationi latinæ incommodi attulisse videtur. Nam cum in ea series illa alphabetica obseruari nequeat (si quidem quæ apud Græcos ab vna littera incipiunt, ab altera in Latina translatione initium ducunt) hinc fit, vt & prioris ordinis commoditate careat, nec posterioris facilitatem consequatur.

Insuper idem Damascenus scripsit orthodoxæ fidei libros quatuor, quibus temporis rationem secutus, tam ex diuinis scripturis, quàm ex præce-

dentium Patrum operibus sacram doctrinam ordinauit.

In primo enim agit de Deo Vno, & Trino, quem inquit, diuinus ille David his verbis alloquitur Psal. 68. *A sæculo, & vsque in seculum tu es*: in cæteris vero tractat de his, quæ Deus fecit in sæculo, vel tempore; videlicet in secundo libro differit de rebus omnibus creatis, secundum quod sunt effectus Dei integrantes hoc vniuersum, vnde solum considerat in eis principalia genera, ex quibus vniuersum coalescit, qualia sunt spirituale, corporale, & ex his mixtum. Sub primo genere continetur natura Angelica, sub secundo omnia quæ processerunt à Deo in opere sex dierum, sub tertio natura humana. Deindè in tertio libro agitur de Diuina Incarnatione; cū enim in superioris libri calce declarasset multiplicem morbum humani generis in quem incidit ex seductione demonis, & præuaricatione primorum parentum; hoc sequenti libro salutarem exprimit medicinam, exhibitam à Deo tam pernicioso, & latè serpenti morbo, per Incarnationis mysterium, passionis Christi acerbiter. In quarto demum libro primum habetur sermo de ijs, quæ Christi resurrectionem secuta sunt; postea de rebus ad fidem nostram pertinentibus, & in Sacra Scriptura contentis; tum de consummatione sæculi, mortuorumque resurrectione totum opus claudente.

Quod autem Damascenus lib. 4. de fide orthodoxa in fine, vocat ignem Inferni nõ materialem, qualis est apud nos, sed qualem nouit Deus, etsi Durandus in 4. sentent. liberè pronunciet, cum in hac parte malè sentientem errasse: Diuus tamen Thomas eius mentem benignè interpretatur, vt Damascenus intellexerit ignem inferni non esse materialem perindè ac nostrum, qui ab illo igne proprietatibus aliquot discernitur: vel cum non negasse inferni ignem materialem esse, quoad substantiam, sed quoad punitionis effectum:

festum : punit enim spirituali quadam actione corpora, quæ nec dissoluit, nec consumit, & ipsas animas multò magis spiritualiter cruciat.

Quod item lib. 4. de fide cap. 10. dicitur: *Ὁ ἕλιον βαπτισματι ὡς λαμβάνεται*; id est, *Oleum Baptismati succedit*. Oecolampadius autem vertit, *Oleum in Baptismate assumitur*; minimè admittendum est. In Codice enim Græco, non est, *in Baptismate*; & verbum Græcum *ὡς λαμβάνω* propriè dicitur de eo, quod assumitur vt alteri succedat, quemadmodum Sacramentū Confirmationis, cuius materia est oleum, Sacramento Baptismi succedit.

Damasceus quoque, vt rectè notarunt Bessarion, & Gennadius, non negavit Spiritum Sanctum procedere ex filio, quod ad rem pertinet, quando dixit Spiritum Sanctum esse imaginem filij, & per filium esse; sed existimavit, tutius dici per filium, quam à filio, quod attinet ad modum loquendi, propter hæresim Macedonij, & Eunomij, qui ex filio, tanquam ex primaria, imò etiam sola causa processisse dicebant Spiritum Sanctum. Deindè libros suos de fide ante Concilij septimi tempus scripsit, in quo Concilio symbolum legitur cum hac additione, *filioque*, quam etiam expressisset, planiusq; de processione Spiritus Sancti à Patre, & Filio scripsisset, si eo tempore vixisset.

Cum audiuisset, ac credidisset Traiani Imperatoris animã Gregorij Magni precibus ex inferno liberatam fuisse, id quidem bona fide Vir Sanctus retulit in oratione de fidelibus defunctis, indeque acceptum Græci in suum Euchologium transtulerunt, vbi sic habetur, *Quemadmodum Traianum per intercessionem Serui tui Gregorij Dialogi intercessionem flagro solvisti, exaudi etiam nos te orantes, non pro idolorum cultore, sed pro fidei seruo tuo, qui te propter imbecillitatem ad iracundiam prouocauit. At commentum falsissimum fuit, quod putabatur esse historia; præsertim si*

per liberationem ab inferno, intelligatur non purgatorium, sed verus infernus, qui damnatorum est locus subterraneus, in quo dæmones, hominesque impij, æternum cruciantur. De quo vide D. Thomam in 1. sentent. dist. 43. quæst. 2. & in 4. distinct. 45. quæst. 2.

C A P V T V.

De Methodo, quam in distinguendis Sacrae doctrinae materijs, Petrus Lombardus adhibuit.

Quod Sanctus Ioannes Damascenus inter Græcos, idem præstitit inter Latinos circa annum Dñi 1160. sub Alexandro III. Summo Pontifice, Reuerendiss. Episcopus Parisiën. Petrus Lombardus, vulgò dictus Magister per excellentiam; hic enim primus accuratiori methodo, seu collectione principia fidei, simul & conclusiones, additis probationibus, & solutis in contrarium obiectionibus, in vnū corpus redegit, continens ipsam originem totius Scholasticæ Theologiæ, quæ ex limpidis Sanctorum Patrum fontibus deriuata est ad nos; indeque textus Magistri summam sibi in scholis auctoritatem vendicauit, adeo vt ab illo tempore, quo editus fuit, cæperit publicè legi, & varijs doctissimorum virorum commentarijs illustrari.

Sacram ergò doctrinam quatuor sententiarum libris explicandam, diuidit Magister imitatus Augustinum, in eam quæ rerum est, & eam quæ signorum. Res illas appellat, quæ ita existunt, & à natura sunt institutæ, vt ad aliquid significandum non adhibeantur; signa verò quorum vsus est in significando; differt tamen hæc partitio ab Augustiniana, quod Augustinus per signa intelligit verba, & voces quibus in diuinis scripturis Sacra exprimitur doctrina, Magister autem intelligit Sacramenta veteris, & noui testamenti; in quibus explicandis versatur quartus liber

ber sententiarum vsque ad tractatum de resurrectione. In rebus verò tres libri priores, & extrema pars quarti consumuntur. Quia autem iuxta eiusdem S. Augustini diuisionem, quam tradit lib. 1. de doctrina christiana cap. 3. rerum aliæ sunt, quibus est fruendū vt Deus; aliæ, quibus vtendum, vt mundus; & aliæ, quæ fruuntur, & vtuntur vt homo, & Angelus. Hinc primo libro Magister agit de ea re, qua fruendum est, nimirum de Deo Vno, & Trino; initio secundi de rebus, quibus vtendum est, scilicet de creaturis non intellectuibus, tum de creatura intellectuuali Angelica, & humana, quæ sola propriè loquendo potest vti, & frui rebus, postremò de libero arbitrio, gratia, virtutibus, & vitijs, per quæ homo benè, vel malè vtitur, aut fruitur rebus. Tertio demum libro tractat de mysterio redemptionis humanæ, per quam sublato peccato, quod nihil aliud est, quàm malus, ac peruersus rerum vsus, peruersæ fructio, in eum homo restitutus est statum, in quo voluntate correctæ, possit illis, quomodo oportet, vti & frui.

Primus itaque sententiarum liber quadraginta, & octo distinctionibus agit de Deo Vno, & Trino, in se, rebusque ad illum pertinentibus. Secundus quadraginta quatuor distinctionibus contemplatur Deum, mundum, ab æterno determinatum, in tempore, creatorem, ac producentem. Tertius quadraginta distinctionibus considerat Deum in plenitudine temporum incarnatum, redimentem homines à peccati captiuitate, & ad Deum illas reducentem. Quartus denique quinquaginta distinctionibus differit de Sacramentis, quibus tanquam supernaturalibus instrumentis virtus passionis Christi nobis applicatur, & de ultimo termino ad quem per illam peruenimus, gloria scilicet resurrectionis, & immortalitatis. Quorum omnium cõpendiosam hic summam subijceremus, nisi textus ipse Magistri omnibus vbi-

que obuius esset, vndè aliqua tantùm notabimus, quæ in eo vel cautè legi, vel benignè explicari debent, vt inoffenso pede decurratur.

In primo Libro.

Primò, quod charitas, qua diligimus Deum, & proximum est Spiritus Sanctus, siue quod charitas, quæ est amor Dei, & proximi, non est aliquid creatum, dist. 17. cap. 2. Quamuis enim loquendo in sensu causali sit verum, quod gratia, & charitas sit idem ac Spiritus Sanctus à quo diffunditur in cordibus nostris; tamen loquendo in sensu formali, charitas est aliquid creatum realiter à Spiritu Sancto distinctum, tanquam effectus à sua causa. Vndè si Magister in hoc sensu loco citato loquatur, meritò eius opinio reiicitur in scholis.

Sunt qui inter opiniones Magistri improbables adnumerant, quod asserat distinct. 21. & 24. simile, & æquale, nominaque numeralia Trinus, & Trinitas dici de Deo priuatiuè solum. Verum cum eiusmodi propositiones facile ad bonum sensum reduci possint, si quidem, prout eiusmodi nomina diuersimodè sumi possunt, dicuntur de Deo vel positiuè, vel priuatiuè, non est cur in eo Magister reprehendi debeat.

Similiter configunt aliqui Magistrum, quod distinct. 44. doceat Deum semper posse quicquid aliquando potuit, sicut omnia semper scit, quæ aliquandò sciuit, & semper vult, quæ semel voluit: sed hæc etiam doctrina potest ad legitimum sensum reuocari; intelligendo enim quod Deus semper potest quicquid aliquando potuit, attendita eius potentia, siue ex parte potentia; vera est propositio; falsa autem si sumatur obiectiuè, siue ex parte obiecti, vt Magistrum explicat S. Thomas ibidem quest. 1. art. 4. cuius titulus est, *Utrum Deus possit facere omne quod olim potuit.*

In secundo Libro.

Habetur distinct. 5. cap. *hic quare solet*: quod Angeli non meruerunt beatitudinem per gratiam sibi datam: sed quod premium præcessit meritum. Licet enim loquendo de premio essentiali, possit in Angelis tale premium præcedere meritum, quod vocant accidentale, attamen si sermo sit de illo per ordinem ad premium essentiali, non potest tale premium antecedere tale meritum; quandoquidem beatitudo essentialis habet rationem termini, meritum autem rationem viæ. Unde in hoc sensu rejici debet opinio Magistri.

Secundò, quod Angeli in merito respectu premij essentialis, atque adeò in ipso premio proficiunt, vsque ad iudicium finale, distinct. 11. cap. *præterea illud*.

Tertiò, quod in veritatem naturæ humanæ nihil transit extrinsecum, sed quod ab Adam descendit per seminalem propagationem, auctum & multiplicatum resurget in iudicio, dist. 30. cap. ultimo.

In tertio libro.

Docetur, quod anima à corpore separata sit persona, sicut Angelus distinct. 5. cap. *sic à quibusdam opponitur*. Vbi vide D. Thomam q. 3. art. 2. cuius titulus est, *Vtrum anima separata sit persona*.

Item distinct. 21. cap. ultimo, quod Christus cõuenienter dicitur mortuus, & non mortuus, passus, & non passus. De quo vide S. Thomam ibidem qu. 1. art. 3. ad 4.

Præterea, quod Christus in triduo mortis, quo iacuit in Sepulchro potuerit dici homo dist. 22. cap. 1. de quo etiam consule D. Thomam quæst. 1. artic. 1. vbi in terminis excitat hanc difficultatem, & rejicit opinionem Magistri saltem quoad modum loquendi.

In quarto libro.

Primò habetur, quod Sacramenta legalia non iustificabant, etiam si cum fide, & deuotione fierent dist. 1. de quo vide ibidem S. Thomam qu. 1. artic. 5. quæstiuncula 2.

Secundò, quod homo sine medio videbat Deum ante peccatum, eadem distinctione prima, cap. *triplici autem de causa*.

Tertiò, quod circumcisio non conferebat gratiam ad benè operandum, nec virtutes: sed solam ad peccata dimittenda valebat; de quo consule D. Thomam eadem distinct. 1. quæst. 2. art. 4. quæstiunc. 3.

Quartò, quod paruuli in lege veteri ante octauum diem morientes in circumcisi peribant, & quod ingruente mortis necessitate poterant ante circumcidi, eadem distinct. 1. cap. *se vera*; vbi vide D. Thomam quæst. 2. artic. 6. quæstiunc. 2. qui explicat quomodo sola parentum fides valeret paruulis ad remissionem peccati originalis.

Quintò, quod aliqua noue legis Sacramenta instituta sunt in remedium tantum, vt matrimonium, distinct. 2. cap. 1. de quo lege D. Thomam ibid. quæst. 1. art. 1. quæstiunc. 2. vbi explicat quomodo in lege noua, & sub statu gratiæ matrimonium illam confert, vt vnusquisque iuxta illud Apostoli 1. ad Thessalonic. cap. 4. possideat vas suum in honorem, & non in contumeliam.

Sextò, quod baptizati baptismo Ioannis, non ponentes spem in illo, sed eam vterius ad Christum referentes, non erant baptizandi baptismo Christi; distinct. 2. cap. ult. de quo vide S. Thomam ibid. quæst. 2. artic. 4. vbi inquiris, vtrum baptizati Ioannis baptisinate, iterum baptizari debuerint, & tenet partem affirmatiuam ex D. Augustino homil. 5. super Ioannem.

Septimò, quod Sacerdotes excommunicati, vel de heresi manifestè notati

tati non habeant potestatem consecrandi corpus Christi, distinct. 13. c. 1. vbi consule D. Thomam quæst. 1. art. 1. quæstiunc. 3. & 3. parte quæst. 82. artic. 7.

Octavò, quod à brutis animalibus corpus Christi non sumatur, etsi videatur sumi, distinct. 13. cap. penult. de quo vide S. Thomam in expositione textus.

Nonò, quod scientia discernendi, vt notat habitum scientiæ sit clavis, distinct. 19. cap. 1. vbi lege D. Thomam quæst. 1. art. 1. quæstiunc. 3. ad 2.

Decimò, quod Episcopi Symoniaci degradati non possunt conferre ordines distinct. 25. cap. de Symon. vbi vide D. Thomam quæst. 1. art. 2. Vtrum hæretici, & ab Ecclesia præcisi possint ordines conferre.

Vndecimò, quod secundus maritus alicuius mulieris non cognita carnaliter à primo sit bigamus per cognitionem illius, atque adeò prohiberi debeat ab ordinibus, distinct. 27. cap. ult. De quo ibidem consule D. Thomam quæst. 3. art. 1. quæstiunc. 1. ad 3. & in expositione textus, vbi notat S. Doctor per decretum Innocentij abrogatum fuisse, quod solus consensus per verba de præsentis sufficiat ad irregularitatem inducendam.

Duodecimò, quod cognoscens carnaliter sororem vxoris suæ non tenetur vxori petenti debitum reddere dist. 34. cap. de his: vbi vide S. Thomam qu. 1. art. 5. qui docet, virum quidem amittere ius petendi debitum, sed tamen reddere debere vxori petenti, quia non debet puniri de peccato viri.

Decimo tertio, quod ille qui vxore viuente duxit aliam in regione longinqua, quique rediens ad conscientiam vult eam dimittere, & non potest, si cogitur ab Ecclesia remanere, & debitum reddere, quia sibi non creditur; dicit Magister, quod incipit excusari per obedientiam, & timorem, & tenetur reddere debitum si petatur distinct. 38. cap. ultimo, de quo vide

D. Thom. ibid. quæst. 2. art. 4.

Decimo quarto, quod peccata deleta non patefiant alijs in iudicio; distinct. 44. cap. hic quæritur vtrum electis, &c.

C A P V T V I.

De Methodo Ioannis Sapientis. cognomento Cyparissioti.

Eodem ferè tempore, quo Petrus Lombardus duodecimo videlicet sæculo, floruit etiam ex Græcis insignis Theologus Ioannes Sapiens, cognomento Cyparissiotus, qui summam Theologicam de his, quæ à priscis potissimum Patribus, ac Theologis Græcis dicuntur de Deo, scripsit; quam Franciscus Turrianus Societatis Iesu in Latinum vertit, ac scholijs, & annotationibus illustrauit, anno 1581. Romæ ex Typographia Dominici Basæ, in 4.

Operis inscriptio est: *Ἐκθεσις στοιχειῶν καὶ ἠθικῶν θεολογικῶν*: Latine, *expositio materialia, siue elementaris eorum, quæ de Deo à Theologis dicuntur*; cuius mox rationem. Diuisio autem in decem Decades, vt agat.

- I. Decas de Theologia Symbolica.
- II. De Theologia demonstratiua.
- III. De Diuinis emanationibus.
- IV. De informatione Diuini Nominis.
- V. De proprietatibus diuinorum nominum.
- VI. De apparitionibus diuini luminis.
- VII. De diuina participatione.
- VIII. De infinitate Dei in creaturis.
- IX. De infinitate in Deo.
- X. De diuina simplicitate.

At quia totum opus in præfatas decades ita generaliter distribuitur, vt insuper vnaquæque componatur ex partibus suo ordine, quæ sunt *στοιχεῖα*, id est, *elementa*, & materia ipsius decadis, sicut litteræ syllabarum, idcirco rectè hæc

hæc methodus vocatur expositio *επιχειρηματική*, id est *elementaria*, vel etiam *materiaria*. Capite enim quarto de diuinis nominibus, vbi D. Dionysius *ἀρχὴν ἐπιχειρηματικὴν* dicit, ibi vertit interpretis vetus, *principium elementarium*, quod S. Thomas interpretatus est *materiale*. Noluit autem hic author inscribere librum, *De expositione diuinorum nominum*, forsitan ob suam erga Diuinum Dionysium reuerentiam, qui librum suum de diuinis nominibus inscripsit; cum alioqui vniuersum hoc opus in decades artificiosè distinctum, in materia diuinis nominibus, quibus Theologi vsi sunt, subiecta versetur.

Quod pertinet iam ad huius operis usum, multiplicem ex eo commoditatem percipere possunt Theologi.

Primò quidem ad eam omnem Sacrae doctrinae partem intelligendam, vbi de Deo, & Dei nominibus, præsertim ex Dionysij libris disputatur, si tamen coniungantur ea, quæ Turrianus ex scholijs S. Maximi, Georgij Pachimeri, & S. Thomæ adiecit.

Secundo cum author plures in hoc libro inseruerit authoritates Patrum, eorum, qui cum doctrina Dionysij Apostolici discipuli conspirarunt, Iustini Martyris, Athanasij, Gregorij Nazianzeni, Basilij, Gregorij Nysseni, Epiphaniij, Chrysostomi, Cyrilli Alexandrini, & alterius Cyrilli Hierosolymitani, Germani Constantinopolitani, Sophronij Hierosolymitani, & aliorum, facillè intelligi potest, quanta sit eius utilitas, ad Apostolicam ipsam reuelatarum à Deo rerum traditionem cognoscendam, quam D. Dionysius in argumento diuinorum nominum sibi proposuit.

Tertiò conducit ad sciendum, quomodo tunc antiqui Theologi, & Patres Ecclesiae de istis, quæ deinceps à Theologis Scholasticis subtiliùs disputata sunt, sentiebant; & quibus verbis, ac verborum formis in eis utebantur: cui toti rei (quod ad præsentem authorè pertinet) magnam afferre possunt lu-

Biblioth. Theol. Tom. VI.

cem, quæ Franciscus Turrianus in suis ad eum Scholijs adnotauit.

CAPUT VII.

De Methodo seruata ab Angelico Doctore D. Thoma in disponenda Sacra Doctrina, tribus Summae Theologicae partibus.

INter omnes Ecclesiae Doctores, in ordinanda Sacra Doctrina, Diuum Thomam excelluisse, atque adeò iure meritò sibi Doctoris Angelici nomen, ac titulum comparasse, nemini dubium esse potest, qui Summâ Theologicam ab eo, circa annum Domini 1260. sub Alexandro IV. vulgatam, attentius perlegerit. Vnde Sacrosancta Romana Ecclesia, Magistra fidei, & veritatis, ad quam, velut vniuersalem eius regulam, pertinet approbatio doctrinarum, iam dudum Aquiuatem non solum quo ad insignem Sanctitatè, verum etiam quoad doctrinam salubrem, toti terrarum orbi speciali laude dignum haberi voluit: cuius rei multa possent hic adduci argumenta, sed quia iam plures doctores illa protulere, ne actum agatur, sufficiet illos indicare.

Primus est Venerabilis Pater Aegidius Columna Ordinis Eremitarum, S. Augustini primùm Generalis Magister, & postea Archiepiscopus Bituricensis, S. Thomæ discipulus; qui attempta doctrinae ipsius dignitate, & excellentia, conscripsit defensorium, seu correctorium corruptorij librorum eiusdem S. Doctoris, cui aduersus malignas detrahentium linguas appositè tribuit illud Iobi 6. *Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum è vobis nullus sit, qui possit arguere me, ad increpandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis.*

Circa annum Domini 1500. Syluester Prieras, natione Pedemontanus, Ordinis Prædicatorum, Magister

C

Sacri

Sacri Palatii, ac postea Prior Generalis, edidit etiam defensorium D. Thomæ, & conflatum ex operibus eius, quatuor voluminibus comprehensum.

Fr. Seraphinus Caponi à Porrecta, eiusdem Ordinis, Sacræque Theologiæ Magister, tomo primo elucidationum formalium Summæ D. Thomæ, in principio, septem probationes adducit in commendationem doctrinæ ipsius. Prima desumitur ex Bulla Canonizationis edita à Summo Pontifice Ioanne XXII. Secunda ex Bulla Urbani V. ad Archiepiscopum Tholosanum, cuius in fine habentur hæc verba: *Volumus insuper, & tenore presentium vobis iniungimus, ut dicti Beati Thomæ doctrinam, tanquam veridicam, & Catholicam sectemini: eamque studeatis totis viribus ampliare.* Tertia deducitur ex Conciliorum approbatione; quarta ex præconijs, quibus Vniuersitates Catholicæ, præsertim Parisiensis, D. Thomæ doctrinam extulerunt; quinta ex dicto Christi, *Benè scripsisti de me Thomas*; sexta ex testimonio perhibito à Beata Virgine Maria, Sanctisque Apostolis Petro, & Paulo; septima ex Bulla Pij V. qua refertur D. Thomas inter Ecclesiæ Doctores.

Collegium nostrum Complutense, S. Cyrilli Fratrum Discalceatorum Ordinis Beatæ Mariæ de Monte Carmelo cursui philosophico ab ipsis edito, præmittit quatuor illustria doctrinæ Diui Thomæ elogia. Primum continet laudem, approbationemque diuinam, nec non testimonium B. Virginis Mariæ, & SS. Apostolorum Petri, & Pauli, & D. Augustini. Secundum coalescit ex Summarum Pontificum testimonijs, & Conciliorum acclamationibus. Tertium ex Religionum Constitutionibus, & Vniuersitatû approbationibus. Quartum denique complectitur aliquot illustrium virorum testimonia.

Similiter in principio cursus Theologici Collegij Salmanticensis eiusdem Ordinis Fratrum Carmelitarum Discalceatorum, habetur pro Doctore

Angelici doctrinæ commendatione, ad eiusque amorem, & venerationem oratio exhortatoria; in qua quindecim paragraphis nobilitas doctrinæ Diui Thomæ colligitur, ab illustrissima eius profapia, à gratia, & Sanctitate, ab ingenij præstantia, à veritatis splendore, ab inconcussa firmitate, ab antiquitate, antiquitatisque veneratione, ab eius pulchra varietate, & copia, ab eius indeficienti vnitatem, & admirabili claritate, à styli, & methodi venustate, ab insigni, & vniuersali approbatione, Academiarum, Religionum, Summarum Pontificum, Conciliorum, ac Cæli tandem.

Reuerendus etiam P. Fr. Magister Dominicus Grauiua inelyti Predicatorum Ordinis, libro quarto Catholicarum præscriptionum articulo 10. & sequentibus, explicando quantam auctoritatem in Ecclesia Dei sibi vindicet doctrina Diui Thomæ, sequentes ponit conclusiones.

I. Quod Sancti Thomæ doctrinæ, magnam in Ecclesia obtineat auctoritatem, vnde merito Angelicus Doctor, & diuinæ voluntatis interpres est appellatus.

II. Calumniam Lutheri esse, quod Schola S. Thomæ, doctrinam eiusdem parem fecerit cum articulis fidei, vel, vt dixit quidam Anonymus, quod sit ab eadem Scriptoribus Canonicis æquiparata.

III. Quod Sanctus Thomas non sine conatu, vel conamine humano, sua ediderit scripta, quamuis donis gratiarum, quas dicunt gratis datas, secundum mensuram spiritus fuerit insigniter decoratus.

IV. Quod nunquam à Schola Diui Thomæ, suo doctore tantum est attributum, vt ceteros Scholasticos, maximè Academiarum duces, ac principes sua auctoritate spoliauerit.

V. Quod Sanctus Thomas author fuerit totius primæ secundæ, & secundæ secundæ suæ summæ Theologicæ, non autem Fr. Vincentius Belluacensis,

sis, ut ineptè opinati sunt aliqui, proniores ad detractionem, & reprehensionem, quam ad imitationem.

VI. Septem profert regulas ad dignoscendum, quibus Commentatoribus adherere debeat studiosus doctrinæ Thomisticæ, pro vera interpretatione, & intelligentia illius assequenda.

VII. Ostendit sapienter, & prudenter Academiam Salmantinam iurasse in verba SS. Augustini, & Thomæ.

Novissimè Ioannes à S. Thoma eiusdem Sacri Prædicatorum Ordinis Theologiæ Magister tomo primo in primam partem tractatu de approbatione, & authoritate doctrinæ angelicæ D. Thomæ, rectè ostendit eam speciali modo fuisse ab Ecclesia approbatam; primò ex acceptione traditionis illius historiarum, quæ testatur Crucifixum suo divino ore scripta D. Thomæ commentasse, semel Parisijs in aliqua determinata materia circa Eucharistiam, & iterum Neapoli, indefinitè, & generaliter dicendo: *Benè scripsisti de me Thoma*. Secundò, ex oratione, quæ uniuersalis Ecclesiæ utitur in eius festiuitate, petendo à Deo sibi dari intelligentiam eorum, quæ ipse docuit, Quam autem solidum, & efficax argumentum de Ecclesiæ sensu, seu sententia ex eius orationibus deducatur, docet D. Augustinus epist. 95. 107. & libro de bono perseuerantiæ cap. 23. alijsque pluribus locis. Tertiò ex testimonijs Sedis Apostolicæ D. Thomæ doctrinam approbantibus. Quartò ex honoribus, & laudibus, quibus Sacrum Concilium Tridentinum eandem doctrinam profecutus fuit. Hinc præfatus auctor pro certitudine doctrinæ D. Thomæ duas sequentes colligit conclusiones. Prima, quod doctrina S. Thomæ nihil penitus contineat erroneum, vel indefensibile. Secunda, quod præfata approbatio, non solum negatiuè accipienda sit, scilicet, quod nihil in doctrina D. Thomæ sit indefensibile, vel erroneum; sed etiam positiuè, quod habeat condiciones, & requisita, ut

Biblioth. Theol. Tom VI.

omnibus alijs præferatur in certitudine, vel probabilitate. Deindè ostendit, quem inter ceteros libros Summa D. Thomæ locum dignitatis habere debeat, nec eum à Vincentio Belluacensi mutuassee primam secundam, & secundam secundam, ut asserunt aliqui, sed potius præfatum authorem speculum suum morale confecisse ex his, quæ D. Thomas posuit in 1. 2. & 2. 2. suæ summæ, eamque vidisse. Tandem, quia etiam ab alijs multæ propositiones obijciuntur D. Thomæ tanquam erroneæ, & indefensabiles, vel saltem dignæ, quæ deserantur, ut minus commodæ explicandæ fidei, & Theologiæ, diligenter illas expendit, & soluit. Tantùm de præcipuis locis, vndè pro commendatione doctrinæ Thomisticæ studiosi eius ad copiam sibi, & alijs satisfacere possunt; nunc veniamus ad explicandum methodum, quæ in Summa Theologica ordinanda Sanctus Doctor obseruauit.

Post explicatam igitur in prima questione præmiali naturam Sacræ doctrinæ, quæ habet pro obiecto Deum secundum ipsam rationem Deitatis in omni sua amplitudine; exindè iuxta triplicem Dei veluti in causando considerationem, scilicet ut primum principium effectiuum, ut vltimus finis, vel beatitudo finalizans, & ut Saluator reparans, distinguit D. Thomas totam Sacræ Theologiæ summam in tres partes principales. In quarum prima per 119. quæstiones, & 584. articulos, contemplatur Deum secundum se, & deindè ut causam efficientem creaturam. Tractatus de Deo secundum se complectitur duo principalia; agitur enim primò de Deo quoad entitatem, & attributa absoluta siue in essendo, siue in operando, à quæstione secunda vsque ad vigesimam septimam; postea verò de illo, quoad relatiua, seu Mysterium Trinitatis, à quæstione vigesima septima vsque ad quadragesimam quartam. Tractatus autem de Deo, ut causa efficiens est, continet tria, pri-

mum ipsam productionem, & causalitatem Dei, tam quoad modum efficiendi per creationem, quàm quoad rationem causæ exemplaris, & finalis pro omni creatura generaliter, à quæstione 44. vsque ad 47. *Secundò*, ipsomet effectus à Deo procedentes, quorum distinctionem, & varietatem sumit vniuersaliter primò penes bonum, & malum, hoc est, perfectum, & imperfectum, seu defectuosum: secundò penes spirituale, vt sunt Angeli, corporale, vt sunt corpora huius vniuersi in opere sex dierum facta, & ex his mixtum, vt est homo. De quibus omnibus tam quoad eorum naturam, vel essentiam, quàm quoad proprietates, & passiones, productionemque in esse, agitur à quæst. 47. vsque ad 103. *Tertiò* tandem gubernationem, qua Deus cōseruat creaturas, & agit in illas, siue per se immediatè mouendo, siue mediantibus alijs; cuiusmodi sunt Angeli, per quos illuminat alios, & docet, & corporalia regit; deindè corpora cælestia, quorum diuersis motibus ista inferiora generantur, & corrumpuntur; denique homines, qui tam per animam, quam per corpus possunt in alios agere. Et de tali gubernatione Dei tam mediata, quàm immediata, tractatur à quæst. 103. vsque ad 119. quâ prima Summæ Theologicæ pars feliciter absoluitur.

In secunda parte, quæ ob suam prolixitatem diuisa est in duas, quarum vna vocatur prima secundæ, id est prima pars secundæ partis, & altera secunda secundæ, id est secunda pars secundæ partis; In hac, inquam, parte, cuius prima continet 114. quæstiones in 619 articulos diuisas, considerat primò D. Thomas Deum in finalizando, non ea tamen ratione, quâ dicitur finis vniuersalis omnium creaturarum, de quo iam 1. p. q. 44. egerat; sed specialiter, nimirum, vt est finis assequibilis à creatura intellectuali per actus suos. Sic consideratio de Deo, vt vltimo fine à nobis assequibili, potest bipartiri; pri-

mò enim consideratur finis vltimus in se, qui est Deus, & de hoc discurret D. Thomas, à quæst. 1. vsque ad 6. Secundò actus ipsi, quibus in talem finem tendimus, si fiat boni, vel ab eo recedimus si sint mali. Quia autem eiusmodi actus possunt sumi dupliciter, vel in communi, vel in particulari, prius D. Thomas in prima secundæ agit de illis in communi, tam secundum se, quàm quoad principia, à quibus eliciuntur, & diriguntur, à quæst. 6. vsque 114. postea acturus de illis in speciali in secunda secundæ, secundum diuersas virtutes, aut vitia ad quæ pertinent.

Itaque Secunda Secundæ tractat de actibus humanis in speciali per 189. quæstiones, & 917. articulos. Vt autem immensam illam, & amplam humanorum actuum materiam in ordinè redigeret D. Thomas, cōsiderauit quosdam actus humanos pertinere vniuersaliter ad omnes status hominis, cuiusmodi sunt virtutes, & illis opposita vitia: quosdam verò ad peculiare status, in quibus diuersa ministeria, seu officia exercentur. Sic ergò prius distinguit septem principales virtutes, ad quas etiam pertinent dona Spiritus Sancti ei correspondentia, sub quibus continentur aliæ minus principales. Ex his tres sunt virtutes Theologicæ Fides, Spes, & Charitas, de quibus, & de donis illis correspondentibus, vitijisque oppositis agitur à quæst. 1. vsque ad 47. Aliæ quatuor sunt Prædencia, Iustitia, Fortitudo, & Temperantia, Virtutes Cardinales dictæ, quod inter morales primatum teneant, & quod vnaquæque illarū in sua materia principaliorem modum obseruat, vel difficiliorem materiam vincit. Ad istas autem Virtutes Cardinales, rursus multæ aliæ virtutes reducuntur, quæ sunt quasi partes earum potentiales, hoc est virtutes minus principales, quia in alia materia minus difficili, aut ardua, modum alicuius dictarum virtutum Cardinalium in sua moralitate sequun-

quantur. De quibus omnibus virtutibus, ac donis Spiritus Sancti illis correspondentibus, vitijque oppositis agit à quæst. 47. vsque ad 171.

De statibus autem, seu spiritualibus ministerijs tractat S. Doctor Theologicè, non Politicè, idest, non secundum quod spectant ad gubernationem Reipublicæ civilis, sed secundum quod in Ecclesiastico regimine inueniuntur, pertinentque ad corpus Ecclesiæ, & distinguuntur ab Apostolo 1. Corinth. cap. 12. per tria genera, dum ait: *Diuisiones gratiarum sunt, & diuisiones ministracionum, & diuisiones operationum.* Etenim diuisiones gratiarum significant gratias gratis datas, quæ non omnibus suat communes, vt donum prophetiæ, linguarum, sermonis, miraculorum, seu operationis virtutum; & de istis agit à quæst. 171. vsque ad 179. post diuisiones gratiarum, sequuntur diuisiones operationum, quæ attenduntur secundum diuersas vitas, scilicet actiuam, & contemplatiuam, de quarum perfectione agit ad quæst. 181. Denique diuisiones ministracionum pertinent ad diuersa officia, vel status, qui in Ecclesia possunt distingui. De officijs tamen, quatenus sunt officia, aut dignitates in Ecclesia nihil agit D. Thomas in præsentibus; cum enim eiusmodi dignitates sint vel ordinis, vel iurisdictionis, si ordinis, agit de illis in Sacramento Ordinis; si iurisdictionis, pertinet ad Iurisperitos tractare de illis, agit enim in iure de officio Legati, Archidiaconi, & aliorum. Solum ergò D. Thomas considerat in præsentibus diuersos status, secundum quod ordinantur ad Ecclesiæ perfectionem, qua ratione duplex tantum est status, alter Episcoporum, qui dicitur status perfectionis acquisitæ, eo quod ex officio habent curam perficiendi alios actiuè, & idèd supponuntur in se perfecti; alter Religiosorum, qui dicitur status perfectionis acquirendæ, eo quod ex statu suo tendunt ad comparandam sibi perfectionem, per pro-

fessionem votorum suorum; & de istis statibus tam in communi, quàm in particulari agit à quæst. 181. vsque ad quæst. 189.

In tertia tandem parte, quæ continet 189. quæstiones, & 982. articulos vnà cum supplemento, D. Thomas contemplatur Deum, vt reparatorem defectuum nostrorū per carnis assumptionem; cuius considerationem in quatuor principales tractatus distribuit. Primus est de ipsa Incarnatione secundum se, à quæst. 1. vsque ad 26. Secundus est de modo quo inter nos vixit, & conuersatum est Verbum Incarnatum, tam quoad ingressum eius in hunc mundum, nascendo ex Matre Virgine, quam quoad progressum in hoc mundo, conuersando cum hominibus, eosque suis actionibus, & sermonibus instruendo; & quoad egressum ex hac vita per passionem, & mortem operando salutem in medio terræ; & denique quoad regressum eius ad Patrem, à quo gloria, & honore coronatus, sedet ad dexteram eius inde venturus iudicare viuos, & mortuos; & de hoc agit à quæst. 27. vsque ad 60. Tertius tractatus est de medijs, seu instrumentis, quibus ex meritis Christi gratia salutaris ad nos deriuatur; & hæc sunt Sacramenta, de quibus tam in communi, quàm in particulari agit à quæst. 60. vsque ad 90. in qua dum pœnitentiæ partes explicaret D. Thomas, immatura mors fluentem celestis eloquij fontem exsiccauit. Exindè verò suppletum est, quod deerat, ex ipsius lectura super 4. sentent. à quæst. 1. additionum vsque ad 69. Quartus denique tractatus est de termino ad quem per Christum, qui est via, veritas, & vita peruenimus, scilicet de æterna, & perfecta beatitudine in resurrectione corporum, & gloria animæ. Et sic D. Thomas à Deo in se, & in essendo, per Deum ipsum efficientem, finalizantem, & saluantem, regreditur ad Deum, vt fruendum in se, quod est planè aureū sacræ doctrinæ circulum cõplere. Tan-

tum

tum de principalioribus, & generalioribus Summæ Theologicæ D. Thomæ diuisionibus. de ordine enim, ac connexionem, quæ inter vnamquamque quæstionem seruat, consulendi sunt eius interpretes.

CAPVT VIII.

Sacræ doctrinæ partitio secundum usum Catechismi.

Inter alias Sacræ doctrinæ tradendæ methodos, primum veluti locum ratione temporis, vel institutionis obtinet illa, qua secundum usum Catechismi ordinatur, vocarique potest Theologia Catechetica, siquidem Catechesis, seu Catechismus, nihil est aliud, quàm doctrina de elementis Christianæ Religionis, quæ olim viuæ vocis oraculo, siue ministerio potissimumque interrogationibus, & responsionibus tradi solebat, vt primum rudes, ac pueri sacris mysterijs imbuerentur. Cum enim Sanctum dari canibus vetuisset Dominus, visum est primis Christianæ fidei magistris, non expedire, vt omnia eius mysteria scripto committerent, omnibusque passim euulgarent, sed consultius iudicauerunt, vt qui sacris arcanis vellent imbui, viuæ voce instruerentur, eodemque modo sacri ritus colendi Dei, atque doctrina ipsa Christiana ad posteros veluti per manus dimanarent; & lex Christi non tam atramento, vel calamo, quàm Spiritu Dei viuæ scriberetur, non in chartis, sed in tabulis cordis carnalibus iuxta doctrinam Apostoli 2. Corinth. 3. ex Ieremiæ 31. vaticinio desumptam, & Ezechielis cap. 11. & 36.

Ad hunc modum, qui in Ecclesia primitiua ad Baptismum admitti debebant, prius Fidei Christianæ mysteria rudi, planoque sermone ab Apostolis, & eorum discipulis audiebant, & huiusmodi institutionem Catechesim, vel Catechismum appellabant; illi verò, qui eam recipiebant, cum nondum

essent Sacris initiati, nec ad sacra spectanda introducti (finita enim Scripturarum lectione, ac Euangelij expositione dimittebantur, nec ea videre, quæ in hostiæ salutaris oblatione fiebant, permittebantur) Catechumeni dicebantur. Qui etiam à Tertulliano lib. de poenitent. vocantur *Audientes*, & in lib. de patient. *Discentes*, ab Augustino verò serm. 9. de tempore, & lib. 1. retract. cap. 17. *Competentes*; quod omnibus mentis suæ conatibus regenerationis gratiam ambirent. Qua obtenta pridie Paschatis, & Pentecostes, ac in Orientali regione, in festo quoque Epiphaniæ Domini, alba veste induebantur, in typum quod exutis ignorantia ac peccatorum tenebris, innocentia, ac lucis casta velamina induissent; nec amplius Catechumeni, sed Neophyti, illuminati, initiati, filij adoptionis, sanctificati, fratres, discipuli, fideles, ones, Christianique nuncupabantur. Qui autem fidei Christianæ doctrinam illis tradebant Catechistæ doctoris, ac magistri nomen obtinebant, vt ex Apostolo ad Galatas 6. & Eusebio lib. 6. Histor. cap. 3. alijsque constat.

Hanc institutionem Apostolus Hebræor. 5. & 6. 1. Corinth. 3. lacti comparat, quo fouentur paruuli, eam discernens à solido cibo, quo pascuntur viri: est enim lac iuxta Augustinum, tract. 98. in Ioannem, doctrina rerum sacrarum ita proposita, vt audiens simplici fide credat, solidus autem cibus est sermo doctrinæ, quo agitur, vt auditor non solum credat, verum etiam vt ea quæ proponuntur intelligat. Eadem igitur fidei mysteria diuerso modo proposita lac sunt, & solidus cibus; ac proindè doctrina Catechismo comprehensa, non solum rectè Catechumenis, sed insuper Baptismi Sacramento regeneratis vtilissimè proponitur, vt quod fide simplici credendum acceperunt, etiam Domino reuelante intelligere, simulque aduersus hæreticorum insidias tueri valeant. Quo quidem

finē

sive Clemens Alexandrinus edidit Pedagogi libros tres, D. Ambrosius librum vnum de ijs, qui Mysterijs initiantur; D. Augustinus librum vnum de fide, & symbolo, & alterum de catechizandis rudibus; S. Cyrillus Hierosolymitanus Catecheses; quos deinceps imitati plures moderni varios Catechismos, sive doctrinae Christianae libellos, ac summas composuerunt, in quibus tamen non eandem omnes formam, ac methodum obseruauerunt.

Aliqui enim diuiserunt illas in duas partes principales, quod summa totius doctrinae christianae duabus etiam rebus potissimum contineatur, scilicet sapientia, & iustitia Christiana, iuxta illud Ecclesiastici 1. *Fili concupiscens sapientiam, conserua iustitiam, & Deus praebit illam tibi.* Ad sapientiam pertinent capita de fide, & eius symbolo, de spe, & oratione Dominica, haec enim virtus exercetur precatione potissimum, cuius perfectissimum exemplar est oratio Dominica, item de Charitate, & praecipis Decalogi, quibus accedunt praecipua Ecclesiae, & tractatio de Sacramentis. Nam fides, spes, & charitas illae virtutes sunt, ex Augustino in Enchirid. cap. 2. & 3. quibus veram hominis sapientiam diuina scriptura concludit. Ad alteram vero partem, quae circa iustitiam versatur, referuntur omnia, quae tum ad mala fugienda, tum ad bona confectanda docentur. Sic enim monet Augustinus lib. de fide & symbolo, catechizandos esse homines, vt non solum audiant quid credere, verum etiam qualiter vivere debeant, quid agere, quid vitare, quibus legibus vitam dirigere oporteat: nam conuersatio Deo grata non minus requirit vitam bonam, quam fidem rectam, affectum purgatum, quam intellectum illuminatum, sicut enim opera sine vera fide mortua sunt; ita & fides sine bonis operibus.

Alij Theologiam Catechetica in quatuor haec capita distribuunt, videlicet in symbolum Apostolorum, Sa-

cramenta, Decalogum, & Dominicam orationem; ad quae vniuersa Sacra doctrina summam referri videtur. Nam omnia, quae Christianae fidei disciplina tenenda sunt, sive ad Dei cognitionem, sive ad mundi creationem, & gubernationem, sive ad humani generis redemptionem spectant, sive ad bonorum praemia, & malorum poenas pertinent, symboli doctrina continentur. Quae autem signa sunt, & tanquam instrumenta ad diuinam gratiam consequendam, haec septem Sacramentorum doctrina complectitur. Iam vero, quae ad leges referuntur, quorum finis est charitas, Decalogo descripta sunt. Quidquid denique ab hominibus optari, sperari, ac salutariter peti possit, id Dominica oratione comprehenditur. Alio etiam ordine praefata quatuor capita ab aliquibus disponuntur; vt primo loco sit symbolum fidei; secundo, Oratio Dominica; tertio, decem praecipua Decalogi; quarto, septem Sacramenta. Cuius ordinis, vel diuisionis ratio ex eo peti posse videtur, quod, cum sint tres virtutes Theologicae, fides, spes, & charitas, ad fidem pertinet symbolum, ad spem oratio Dominica, vel quia haec virtus precatione maxime exercetur, cuius, vt statim diximus, perfectissimum est exemplar oratio Dominica, vel quia in ea quid potissimum sperare debeamus, & a quo, instruimur; ad Charitatem denique referuntur decem praecipua Decalogi, & alia iustitiae Christianae opera; duae enim charitatis partes, videlicet dilectio Dei, & proximi, sicut sui ipsius, praecipitorum tum diuinorum, tum Ecclesiasticorum obseruatione, ac bonorum operum exercitio se se foris ostendunt; & veluti e tenebris in lucem prodeunt. Sacramenta autem sunt necessaria, quia sunt instrumenta, quibus gratia, & virtutes comparantur, comparatae, & insitae confirmantur, augentur, & perficiuntur.

De Symbolo Fidei.

Symbolum fidei, quod continet duodecim articulos, secundum numerum duodecim Apostolorum, qui illud composuerunt, ut supra lib. 3 sect. 2. diximus agendo de sacris traditionibus, tres habet partes principales. In prima vnico articulo primo contenta, describitur prima diuinæ naturæ persona, & mirabile creationis opus. In secunda per sex articulos sequentes, agitur de secunda diuinæ naturæ persona, & humanæ redemptionis mysterio: in tertia autem de Spiritu Sancto, qui per appropriationē dicitur fons, & caput omnis Sanctitatis, per quam Ecclesia, peccatorum remissione accepta, Sancta redditur, & gloriosam deinceps carnis resurrectionem, vitamque æternam citò expectat.

De Symbolo fidei scripserunt ex antiquis S. Cyrillus in Catechesibus, S. Ioannes Chrysostomus to. 5. S. Hieronymus, seu alter tom. 9. epist. 17. S. Augustinus tom. 3. & tom. 9. & to. 10. serm. 119. 123. 131. & 192. de tempore: & serm. 42. 47. 59. & 75. de diuersis; Eusebius Emyssenus; S. Cyprianus, S. Petrus Chrysologus ser. 46. vsque ad 62. Maximus Taurinensis homil. 1. de diuersis; Venantius Fortunatus in Biblioth. Patr. S. Paschasius ibidem; S. Thomas 2. 2. & opusc. 6.

De Oratione Dominica.

Oratio Dominica continet vnam præfatiunculam, *Pater noster, qui es in Cælis*, & septem petitiones, quibus totum quod à Deo postulari, & sperari potest continetur. Primis enim quatuor bona precamur, 1. diuinæ maiestatis gloriam, & honorem; 2. summum nostrum bonum; 3. gratiam illud acquirrendi per obedientiam Deo debitam; 4. modum habendi, & conseruandi gratiam per corporis animæque sustentationem. Reliquis tribus pe-

ditionibus mala à nobis auertimus, præterita, hoc est peccata; præsentia, tentationes nimirum ad malum pertrahentes; & futura, id est futuræ vitæ calamitates. Huic orationi ut subnectatur Angelica Deiparæ Mariæ Virginis salutatio, longo iam Christianorum vsu receptum est.

De Oratione Dominica, & eius expositione scripserunt ex antiquis Tertullianus, Cyprianus, Gregorius Nyssenus, Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 5. S. Ioannes Chrysostomus tom. 5. D. Augustinus tom. 10. serm. fragment. 1. & serm. 182. de tempore, & serm. 6. de diuersis; item serm. 9. 34. & 48. de diuersis ad Catechumenos: item serm. 126. & 135. de tempore, & homilia 40. & 42. Petrus Chrysologus serm. 67. vsque ad 72. Theophylactus, Euthymius in Matthæum, Petrus Laudicensis Episcopus Biblioth. Patrum, S. Germanus ibidem, Venantius Fortunatus ibid. S. Thomas in Compend. Theolog. part. 2. & opusc. 7.

De Diuinis Præceptis.

EX diuinis præceptis, præcipua sunt naturæ duo; primum Matthæi 7. 12. *Omnia ergo quacumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis; secundum Tobia 4. 16. Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.*

Decalogi decem, Exodi 20. Leuitici 26. Deuteron. 5. quæ bifariam diuiduntur; tria enim ex his ad Deum, pertinent, & priori tabula continentur, docentque quomodo erga Deum corde, verbo, & opere effici debeamus; reliqua verò septem ad proximum, & ad posteriorem tabulam spectant, præscribuntque ne damnum proximo inferamus, aut in persona, aut in honore, aut in bonis, corde, verbo, & opere.

De iustitia Christiana.

AD priorem iustitiæ Christianæ partem, quæ in declinando à malo sita est, pertinet tractatus de peccatis. Peccatum autem duplex est, communis originis, & propriæ actionis; rursus peccatum propriæ actionis diuiditur, in proprium, quod à nobis committitur cogitatione, verbo, opere, omissione, nasciturque ex ignorantia, infirmitate, & malitia; & in alienum, quod nobis imputatur nouem modis, consilio, iussu, consensu, irritatione, assentatione, reticentia, conuiuentia, participatione, iniqua defensione. Insuper peccatum propriæ actionis, aliud est veniale tantum, aliud verò mortale ex genere suo; cuiusmodi sunt capitalia septem; Superbia Coloss. 3. Auidia 2. Corinth. 9. Luxuria Act. 24. Inuidia 1. Corinth. 13. Gula Ecclesiastici 31. Iracundia Hebræor. 10. Acedia 1. Corinth. 15. In Spiritum Sanctum sex, Presumptio de misericordia Dei, vel impunitate peccati; Desperatio; Cognitæ veritatis impugnatio; Fraternalis charitatis inuidia; Obstinatio in malo; Obfirmatus pœnitentiæ contemptus. Clamantia in Cælum quatuor: Homicidium voluntarium Genes. 4. Peccatum sodomiticum Genes. 18. Oppressio pauperum, viduarum, & pupillorum Exodi 22. Mercedis operatorum iniqua retentio, Deuter. 24. Iacob. 5.

Ad alteram iustitiæ partem, quæ in bonis faciendis, aut consecrandis posita est, pertinent primò virtutes, quarum, quemadmodum eis contrariorum peccatorum, variæ sunt differentia, & species. Præcipuæ, & Christianæ religionis tyroni scitu maximè necessaria, sequenti diuisione comprehenduntur. Tres videlicet Theologica, Fides, Spes, Charitas. Quatuor Cardinales, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia. Septem capitalibus vitij contrariæ, Humilitas, Libe-

Biblioth. Theol. Tom. VI.

ralitas, Castitas, Charitas, Temperantia, Mansuetudo, Pia sedulitas. Tres Consilij Euangelici, seu ad Christianæ vitæ perfectionem spectantes, videlicet, Paupertas voluntaria, Castitas perpetua, Religiosa obedientia, quæ propter Deum voto interposito homini defertur. Tres denique iuuentutem maximè decentes, Verecundia, Taciturnitas, Obedientia erga illos à iuuenibus seruanda, quibus sui cura est commissa.

Huc quoque pertinent tria bonorū operum genera: Precatio, Ieiunium, Eleemosyna, quæ est bipartita, Corporalis, & Spiritualis. Eleemosyna corporalis est septuplex Matt. 25. & Iob. 12. Esurientes pascere, Sicientibus potum dare, Nudos operire, Captiuos redimere, Aegrotos visitare, Peregrinos hospitio excipere, Mortuos sepelire. Spiritualis quoque est septuplex, Peccantes corrigere, Matth. 18. Ignorantes docere, Ecclesiast. 18. Dubitantibus rectè consulere, Prouerb. 27. Pro salute proximi orare, Matth. 5. Consolari mestos, Ecclesiast. 7. & 2. Corinth. 1. Improborum iniurias ferre patienter. Roman. 15. Tit. 3. & 1. Thessal. 5. Aliorum offensam remittere, Matt. 5. Marc. 11.

Eodem etiam spectat duplex meditatio propriæ conditionis, cuius sunt quinque partes, Cur creatus sum, Quid sum, Vbi sum, Vndè venio, Quò vado. Et quatuor nouissimorum, quæ sunt Ecclesiastici 7. Mors, Iudicium extremum, Inferi, Gloria cœlestis, seu beatitudo æterna.

Septem dona Spiritus Sancti, Isa. 11. Sapientia, Intellectus, Consilium, Fortitudo, Scientia, Pietas, Timor Dei. Duodecim fructus Spiritus Sancti, qui opera carnis destruunt, ad Galath. 5. Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Longanimitas, Bonitas, Benignitas, Mansuetudo, Fides in proximum, Modestia, Continentia, Castitas. Et tandem octo Beatitudinum, seu potius Beatorum genera, quæ apud Mattheum cap. 5. his verbis recensentur. Beati

D paupe-

pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum Cælorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est Regnum Cælorum.

De Sacramentis.

Vltimo loco sunt septem Sacramenta in Euangelica lege à Christo Salvatore nostro instituta, nimirum, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Penitentia, Extrema Unctio, Ordo, Matrimonium.

Baptismus est nouæ legis primum Sacramentum, in ablutione corporis exteriori, & legitima verborum pronuntiatione, secundum Christi institutionem consistens: quod tam paruulis, quam adultis ad salutem est necessarium. Hoc Sacramento plena peccatorum accepta remissione, spiritualiter regeneramur in nouam creaturam, & qui autea eramus filij iræ, tunc filij Dei, hæredesque, Christi autem nostri Redemptoris cohæredes efficimur.

Confirmatio, Sacramentum est, quod baptizatis ab Episcopo confertur in fronte, per Sacrum Chrisma, adhibita certa verborum forma. Hæc fidem corroborat, & homini Christiano ad nomen Domini, quandocunque opus est, intrepidè profitendum animum addit.

Eucharistia, est Sacramentum, in quo postquam Sacerdos, secundum Ecclesiæ ritum ordinatus, panem, & vinum verbis à Christo traditis consecrauit, verè & secundum substantiam, suam totus Christus sub vtriusque specie continetur, pane in corpus eius, & vino in sanguinem, diuina virtute transmutatis. Per Eucharistiam hominis

Christiani animus, salutari veri corporis, & sanguinis Domini reficitur alimento, Deoque gratum offertur Sacrificium.

Pœnitentia, Sacramentum est, in quo per Sacerdotis absolutionem peccata post baptismum commissa Christiano illa detestanti, ritèque confitenti remittuntur. Cuius tres sunt partes Contritio, Confessio, Satisfactio, quæ fit corde, ore, opere.

Extrema unctio, est Sacramentum, quo per Oleum Sacrum, & certas preces recreantur ægrotantes; animi malis, si quæ in ijs reliqua sunt, sublatis, & interdum etiam corporis sanitate restituta.

Ordo, est Sacramentum, quo ad Dei cultum, ministri Ecclesiæ consecrantur. Per hoc enim Sacramentū, velut ostiū, necessarium est intrare legitimos dispensatores mysteriorum, & eloquiorum Dei, nimirum, Episcopos, Presbyteros, Diaconos, & quotquot in sacris muneribus ritè, & secundum ordinationem diuinam versari volunt.

Matrimonium, est Sacramentum, in indiuidua vitæ consuetudine maris, & feminam legitimè inter se deuinciens, iisdemque gratiæ donum largiens, quo frenato concupiscentiæ impetu, genus humanum laudabiliter, & sanctè conseruatur, atque propagatur.

Tantum de Theologia Catechetica, siue de partitione Sacræ doctrinæ, iuxta vsum, & ordinem Catechismi, de cuius docendi necessitate, atque utilitate, rationeque illum tradendi, vide Antonium Posseninum lib. 4. Bibliothecæ Selectæ. Præter Catechismū Romanum, ex Pij V. & Concilij Tridentini decreto editum, Petrus Canisius, Robertus Cardinalis Bellarminus, Iacobus Bayus, Ioannes Chapeauillus, Ludouicus Carbo, Georgius Ederus, Iacobus Marcantius, alijque plures moderni diuersos Catechismos, aut libellos ad Catechismum pertinentes scripserunt. Quia autem ex Catechismo Romano iussu Pij V. edito, è S. Caroli opera

opera promulgato, aliqua interdum proferuntur testimonia, ad alicuius sententiæ Theologicæ probationem, notandum est, illa non esse infallibilis semper autoritatis, nec omne quod aduersatur sententiæ in præfato Catechismo repositæ, improbabile penitus esse; si quidem in illo non apponitur peculiaris approbatio Pontificia, quæ talem illi firmitatem tribuat; sed solum iussu Pij V. fuit editus. Vndè Cardinalis de Lugo disp. 4. de Eucharistia, num. 59. cum obiecisset autoritatem, Catechismi Romani de Sacra Euchar. docentis aquam immixtam calici conuertere in vinum ante consecrationem, respondet Theologos, qui Catechismum confecerunt fuisse in tali sententia; imò cum nec ibi distinguant benedictionem Christi Domini à consecratione iuxta S. Thomam 3. p. q. 78. artic. 1. iam hæc sententia ab omnibus fermè rejicitur, vt videre est apud Vasquez 3. p. disput. 196. cap. 1.

CAPUT IX.

Alia Sacra doctrina partitio in Speculatiuam, Practicam, & Pæneticam.

ET si Practicum, & Speculatiuum non dicant in Sacra doctrina, vel Theologia duos habitus partiales, sed vnum simplicem, qui ratione suæ ultimæ differentiæ, & essentialis perfectionis, tam ad materias speculabiles, quàm ad materias operabiles se extendit, vt diximus lib. 1. sect. 2. c. 6. quia tamen non omnes actus, vel materiæ illius simul sunt speculabiles, & operabiles, sed quæstionum Theologicarum circa illos versantium, duo sunt genera, alterum cognitionis, alterum actionis, inde ratione illarum rectè Sacra doctrina diuiditur in Speculatiuam, & Practicam. Ad primum diuisionis membrum pertinent omnes illæ quæstiones, quæ cognitionis dicuntur, siue quarum finis est scientia, ad alteram

verò, quæ actionis, siue quarum finis est opus; vndè etiam hæc pars Theologia Moralis, siue de Casibus Conscientiæ vocatur; cuius potissimum ordinandæ, & tradendæ, reperiuntur innumeræ propè doctorum Methodi.

Aliqui enim Casuum conscientiæ summas per ordinem Alphabeti scripserunt; quæ methodus licet ad faciliorem rerum, aut materiarum inuentionem apprimè conducatur; ab illa tamen, qui Theologiæ morali primam operam daturi essent, minus vtiliter inchoarent; id enim nec scientiam vllam pareret solidam, & in varias partes distraheret animos.

Alij secuti ordinem, quem tenuit D. Thomas in secunda parte Summæ Theologicæ, & in tertia de Sacramentis, Theologiam moralem, methodo numeris omnibus absoluta tradidisse videntur; agendo primum de ipso fine hominis, vt homo est, deindè de actibus humanis, siue moralibus, tam in communi, quantum ad eorum principia intrinseca, & extrinseca, quàm in particulari, quantum ad materias in specie, circa quas versantur præfati actus, vel vnaquæque virtus in specie, & vitium illi oppositum; tum denique de Sacramentis, multa etiam in illa materia, non solum ad Theoriam, sed etiam ad praxim, virtutumque exercitium pertinent.

Attendentes alij, quod decem præcepta Decalogi, sunt prima veluti principia Theologiæ moralis, per ordinem ad illa, eam quoque distribuerunt. Sub primo enim præcepto, prout est affirmatiuum, continentur vt materia propria virtutes Theologicæ, item actus virtutis religionis tam interni, quibus singulari animi submissione infinitam Dei excellentiam veneramur, quàm externi, quibus internos testamur, vt oratio, sacrificium, votum, &c. Prout verò est negatiuum, prohibet vitia Religioni opposita: sunt autem duplicia: alia, quæ opponuntur per excessum, vt superstitio cum suis speciebus;

alia per defectum, ut irreligiositas cum suis: quæ si tendit directè ad irreuerentiam Dei, est tentatio Dei, aut periurium; si autem tendit solum ad irreuerentiam rerum sacrarum, est sacrilegium, aut simonia. De voto tamen, sicut & de periurio, solet agi sub secundo præcepto, quatenus prohibetur per illud omnis inordinata usurpatio nominis Dei, qualis potissimum fit blasphemando, temerè iurando, uouendo, & non seruando promissa vota. Sub tertio tractatur de obseruatione festorum; hoc enim præceptum, quatenus uult tempus aliquod sanctificari, siue impendi cultui diuino, est naturale, & adhuc obligat. Licet, quatenus tempus id designatur dies sabbarum, sit ceremoniale, & in nouo testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designatos dies Dominicus, & festi, præscriptusque modus colendi, ut quædam opera illis diebus fiant, quædam non.

Sub quarto præcepto, *Honora Patrem, &c.* quia vi illius non solum liberi parentibus, sed etiam inferiores superioribus tenentur, in ijs rebus, in quibus, & quamdiu subiecti ijs sunt, amorem, reuerentiam, & obedientiam præstare; ideò solet agi, de obligatione liberorum erga parentes, & parentum erga liberos, item tutorum, & curatorum, qui parentum sunt loco; de obligatione dominorum, & famulorum, aliorumque Superiorum, & inferiorum erga se inuicem; Coniugum erga se mutuo; Parochorum, erga suos; Præceptorum, & discipulorum, aliorumque similibus. Sub quinto, quo prohibetur hominis occisio, mutilatio, verberatio, aliaque similis afflictio iniusta, agitur de homicidio, & omnibus rebus ad illud pertinentibus. Sub sexto, de peccato luxuriæ, & omnibus eius speciebus; etsi enim in hoc præcepto, adulterium specialiter prohibetur, quia præter turpitudinem, quæ ipsi cum alijs peccatis carnalibus, & luxuriæ speciebus, communis est, in-

iustitiæ quoque peccatum in proximū, & in ciuilem societatem adiunctum habet, sub illo tamen comprehenduntur omnia peccata impudiciæ, & luxuriæ. Circa septimum, quo prohibetur omnis iniusta damnificatio in bonis proximi, quæ fit 1. per furtum, & rapinā. 2. per omissionem reparationis damni illati; de illis agitur; & quia per iniquitatem contractuum magna etiam damna proximo plerumque inferuntur, ideò etiam hic solet tractari ampla contractuum materia.

Circa octauum, quo prohibetur omnis iniusta læsio famæ, & honoris proximi; ac præcipuè omnis falsitas, & mendacium, ac læsio uerbalis, quæ fit, tum in iudicio, falsò accusando, vel uerum celando; tum etiam extra pernitiosè mentiendo, secreta reuelando, ac denique detrahendo, de omniibus illis agitur. Circa nonum, & decimum, quo uentur omnes internæ concupiscentiæ, & delectationes uoluntariæ, illorum operum, quæ præsertim præceptis sexto, & septimo interduntur, si ibi de illis actum non est, hic solet haberi sermo.

Quantum ad Ecclesiæ præcepta, etsi ea sint plurima, quia tamen quinque solum toti Christiano populo communia numerantur; ex quibus primum de celebrandis diebus festis, secundum de audienda in illis diebus missa; quartum de annua confessione, & quintum de Eucharistia sumenda, quia faciliè ad primum, & secundum Decalogi præceptum reducuntur, ideò de tertio solum, quo certis anni diebus præcipitur abstinentia ab esu carniū, & ieiunium, solent agere doctores, ubi simul de præceptis Decalogi, & Ecclesiæ scribunt: quamuis etiam rectè possit separatim de illis sermo haberi; præsertim si quis prius agere uellet de auctoritate Ecclesiæ in ferendis legibus; sicut etiam præceptis Decalogi præmitti posset tractatus de lege æterna, & naturali.

Alij autem considerantes, quod Casus

sus Conscientiæ, de quibus potissimum agit Theologia Moralis, vel Practica Christiana, nihil aliud sunt, quam variorum factorum species, de quibus in foro conscientiæ Iudex Sacerdos sententiam edicat oportet, atque vel vt honesta, approbet, vel vt turpia condemnet; inde sub titulo nunc Enchiridij, nunc Directorij, nunc Speculi, nunc Praxis, nunc Institutionis, nunc Instructionis Sacerdotum, vel Confessoriorum, suas casuum conscientiæ summas ediderunt, ostendendo quod sit officium, & obligatio Confessoriorum, primum quoad bonitatem, deinde quoad scientiam, vbi discutitur de omnibus materijs ad Theologiam moralem spectantibus.

Tandem, quia finis cuius gratia, siue finis qui Theologiæ moralis Christianæ ita est Deus clarè visus, per actus humanos, & morales debitis conditionibus præditos assequibilis, vt etiam finis cui, siue subiectum, cui perficiendo incumbit, cuique semel perfecto debetur clara Dei visio, sit ipse homo, secundum varios quos habere potest status, vbi per status intelliguntur, certæ hominis qualitates, ac conditiones per quas obligatur ad aliquid singulariter, ac propriè, vt suum finem vltimum, consequatur, idè secundum præfatorum statuum numerum, ac varietatem, composuerunt aliqui varias etiam institutiones morales. Huiusmodi autem statuum hominum diuisio primum fieri potest in Ecclesiasticum, & sæcularem, siue laicum statum; Rursus Ecclesiasticus diuidi potest in *Gubernantem*, sub quo Pontifex Maximus, Cardinalis, Patriarcha, Primas, Archiepiscopus, Episcopus, Decanus, Præpositus, Archidiaconus, Archypresbyter, Vicarius, Consiliarius; In *Ministrantem*, sub quo Parochus, Sacerdos, Diaconus, Subdiaconus, Acolytus, Exorcista, Lector, Ostiarius, Canonicus, Oeconomus; In *Supererogantem*, sub quo Religiosus, continens vidua; & in *Iuuantem*, sub quo Doctor Theologiæ,

Prædicator, Disputator, Doctor Iuris Canonici, Cathedismi, Scholasticus Ecclesiasticus; Similiter status secularis, siue laicus distribui potest in *Gubernantem*, sub quo Imperator, Rex, Princeps, Respublica, Consul, Iudex, Consiliarius, Vicarius, Paterfamilias; In *Ministrantem* sub quo Miles, Notarius, Tabellio, Testis, Aduocatus, Curialis, siue Aulicus; In *Iuuantem*, sub quo Quæstor, siue Thesaurarius, Coniugatus; & ratione vitæ conseruandæ Medicus, Chirurgus, Agricola, Mercator, Nauta, Venator, Artifex quicumque; In *Docentem*, sub quo doctor Philosophiæ, Iuris Ciuilis, Rhetoricæ, & aliarum facultatum; & in *Indifferentem*, sub quo Nobilis, Plebeius, Diues, Pauper, Paucus, Filius, vel Nepotes, Consanguinei, Affines, Puer, Adolescens, Vir, Senex. Qui de status scripsere plures sunt, viderique possunt apud Antonium Possenium Bibliothecæ selectæ libro tertio, & in Indice Vniuersali Fabiani Justiniani, verbo status, aliorumque Bibliothecariorum. Item pro illo, qui in Morali Theologiæ studium incumbit, vide eundem Possenium loco statim citato.

Post Theologiam Speculatiuam, & Practicam siue Moralem, rectè sequitur tertium partitionis membrum, Theologia videlicet, Parænetica, quæ ad vtriusque illarum vsum, quantum satis est in sacro concionandi munere exercendo pertinet; potissimum enim in eo consistit, vt per illam fidelibus tam credenda, quam agenda ab idoneo concionatore proponantur, ac persuadeantur, adhibita rectè Inventionis, Dispositionis, Elocutionis, atque Amplificationis regula; vt docet D. Augustinus lib. 4. de doctrina Christiana, vbi istam eius partem, in sacra parænesi sitam latè prosequitur; Cum enim ex ipso, duæ sint res, quibus nititur omnis tractatio scripturarum: modus inueniendi, quæ intelligenda sunt, & modus proferendi, quæ intellecta sunt;

post-

postquam de priori egit in tribus primis libris de doctrina Christiana, differit de posteriori in quarto, & ultimo libro, non ex præceptis Rethoricæ, quam in scholis sæcularibus, & didicerat, & docuerat, sed ex sacris litteris, quibus ostendit esse germanam eloquentiam, quæ sapientiæ adhæret velut inseparabilis comes.

CAPUT X.

Sacra Doctrina materia, Aristotelis Dialectica methodicos adaptata.

Cum ad Sacræ doctrinæ munus, & officium pertineat, dirigere nostras mentis operationes in ordine ad cognitionem Dei, rerumque supernaturalium, sicut Dialectica pro meta habet directionem earundem mentis operationum circa res naturales, non incongruè materiæ Theologicæ eius ordini, ac methodo ab aliquibus adaptatæ fuerunt, vnde etiam illi Dialecticothæ, siue Dialecticæ diuinæ, & supernaturalis nomen dederunt. Quemadmodum ergo primæ mentis operationi dirigendæ inseruiunt Categorix, ita sub titulo Categorithæ, siue Categoriarum diuinarum comprehendere possunt omnes quæstiones, vel materiæ Theologicæ connexionem habentes cum principijs philosophicis incomplexis, qualia sunt illa, quæ ad Antiprædicamenta, Prædicamenta, & Postprædicamenta spectant. Ita relatiuè ad Antepredicamenta primùm examinari potest, quomodo diuini termini sint apprehendendi; relatiuè autem ad prædicamenta, quæ sequuntur tractanda sunt.

Circa prædicamentum substantiæ, agendum est de prædicatis Dei essentialibus subordinatis; Ex eodem etiam prædicamento deducitur tota materia de Incarnatione Verbi Diuini. Circa prædicamentum Quantitatis de diuina perfectione generatim, & infinitate; tum de symbolica quantitatis in Deo

consideratione. Circa prædicamentum Qualitatis, de diuinis virtutibus; Circa prædicamentum Relationis, de diuinis relationibus tam ad extra, quàm ad intra, quibus tota ferè materia de Trinitate comprehenditur. Circa prædicamentum Actionis, de diuinis actionibus tam immanentibus, quàm transeuntibus, siue extra ipsum saltem virtualiter prodeuntibus, ex quibus deduci posset præcipua materia de gratia, sanctificante, & auxiliante. Circa prædicamentum Passionis, de diuina immutabilitate, & quomodo tantum Deo passio per idiomatum communicationem, vel humano more loquendo tribuatur. Circa prædicamentum Vbi, de immensitate Dei, nec non de Sanctissima Eucharistia, & loco Angelorum. Circa prædicamentum Quando, de Aeternitate; Situs, quod corporatura, atque adeo situs remoueat à Deo, & in eo tantum mysticè reperiatur. Circa prædicamentum Habitus, similiter quam longè absit à Deo corporeum indumentum; & quod metaphoricè solum vestitus in scripturis denominetur. Tandem relatiuè ad Postprædicamenta, tractari potest, quænam genera distinctionum in diuinis reperiuntur, nec non de priori, & posteriori.

Ad secundam mentis operationem dirigendam, vt pertinent duo libri Perhermenias, seu de Interpretatione, ita sub titulo Hermenicothæ, seu diuinæ interpretationis explicari potest, quomodo termini diuini sint inter se in enunciatione connectendi; cuius partis tria iterum membra, tresue sectiones assignari possunt; *Prima* pro signis, quibus Deus voluit hominibus innotescere, suaque mysteria eis declarare; ad quantam eorum notitiam possint aspirare; an, & quomodo sit nobis Deus effabilis. *Secunda* pro propositionibus Theologicis tam affirmatiuis, quàm negatiuis; tam ad Theologiam continuam, siue de Deo Vno, quàm discretam, siue de Deo Trino pertinentibus,

iuxta

intra doctrinam D. Dionysij cap. 2. de diuinis nominibus; nec non ad Deum Incarnatum; v.g. an Christus sit dicendus creatura, an filius adoptiuus, &c. Tertia pro qualitate propositionum Theologicarum, videlicet, quænam sint de fide, quænam illi contrariæ, de quibus egimus supra libro secundo.

Denique, vt tertia mentis operatio dirigitur ex duobus libris de priori Analyfi, duobus de posteriori, octo Topicorum, & duobus Elenchorum; ita, sub titulo Analicothæ, & Topicothæ, possunt ordinari omnia principia, & loca, ex quibus Theologus circa diuina, vteunque discurrere potest, de quibus omnibus actum est supra libro secundo & libro tertio. Tantum de præfata methode ad Dialecticam accommodata. Cui lucem præferre possunt Ioannes Durelleus Ord. Minor. S. Francisci de Paula. Carolus Bouillus quoad Categoricam, & Franciscus Albertinus tomo secundo Corollariorum, seu quæstionum Theologicarum ex principijs Philosophicis incomplexis, seu prædicamentis. Quoad Analycotham idem Albertinus tomo primo Corollariorum, seu quæstionum Theologicarum, quæ deducuntur ex principijs philosophicis complexis. Primum est modus operandi sequitur modum essendi: Secundum, Instrumentum agit supra suas vires in virtute causæ principalis: Tertium, conclusio sequitur debiliorem partem antecedentis: Quartum, de futuris contingentibus non est determinata veritas in causa, sed in effectu: quintum, à distributio ad collatum non valet consequentia, physicè, valet moraliter: Sextum, propter quod vnumquodque tale, & illud magis: Septimum, quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se. Item Aloysius Nouarinus in libro inscripto, *Omnium scientiarum anima*, hoc est, *Axiomata Physio-Theologica, ex probe nota Auctoribus prompta, & sue ordine distributa*. Tandem pro Topicothæ Melchior Canus, alijque plures, qui

de locis Theologicis, 1. par. qu. 1. & secunda secundæ scripserunt in tractatu de fide.

CAPVT XI.

Afferuntur alie nonnulla Sacra Doctrinae partitiones.

Ratione diuersi status hominis, ante, & post peccatum originale, natamque ex ea re varietatem, ac multitudinem eorum, quæ Deus homini reuelare voluit, diuidi etiam potest Sacra doctrina, siue Theologia in primam, & secundam, Prima, quæ & perpetua, vocari potest, dicitur ea, qua Deus, resque diuinæ considerantur veluti secundam primam rerum institutionem, hoc est, præueniendo peccatum Angeli, & hominis, quæque occasione peccati consecuta sunt bona, & mala. Per peccatum enim, quod libero creaturæ intellectualis arbitrio, commissum est, subintravit alterius in Theologia partis necessitas, quæ ritè secunda Theologia appellari potest; nec pauciora doctrinæ capita, quàm prima comprehendit: veluti de lapsu Angelorum, & primorum parentum, tum de hominis lapsi reparatione, quæ fit per beneficium Christi Redemptoris; vnde complura emergunt considerationis capita, quæ hunc ferè ordinem habere possunt; de prædestinatione hominis lapsi, eiusque reparatione; de mysterio Incarnationis, & Oeconomia Verbi diuini; de hominis per gratiam ipsius iustificatione; de statu, ac differentia veteris, & nouæ legis Euangelicæ; de præceptis, & consilijs Euangelicis; de vocatione Gentium; de Ecclesia Christi, eiusque per Episcopos, & Presbyteros, aliosque ministros, sub vno summo capite Romano Pontifice, ordinatissima gubernatione; item de legibus, & censuris Ecclesiasticis, de Concilijs, de Scriptura, & sacris traditionibus, de Sacrificijs, & Sacramentis, tam veteris, quàm noui testamenti. Quibus omni-

omnibus accedit tractatus de statu defunctorum secundum diuersa tempora, & merita, deque Iudicio finali, ac mortuorum resurrectione, in qua consummabitur humanæ naturæ, quoad electos, instauration per Christum, cum quo perpetuè beati erunt, reprobis sub ira Dei derelictis, atque æternæ miseræ addictis. Præfatam Sacræ doctrinæ partitionem videtur insinuassee Christus Dominus, quando Ioannis 17. dixit; *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Prior enim huius sententiæ pars facillè ad primum partitionis membrum referri potest, posterior autem ad secundum, in quo Christus Redemptor à Patre missus consideratur, si enim peccatum in mundum non intrasset, Christo Redemptore opus non fuisset, totaque secundi generis Theologia vacaret; vnde præclare D. Augustinus ait: *In causa duorum hominum, quorum per unum sub peccato venundati sumus; per alterum à peccatis redimimur, tota fides Christiana consistit.*

Eadem ferè methodo diuiserunt aliqui Theologiam in quinque partes: In quarum prima, disputatur de Deo ipso per se: In secunda, de illius effectis per se: In tertia, de Deo, & rebus effectis comparatè, vt quomodo Deus conseruet quæ fecit: an habeat prouidentiam, & prædestinationem: In quarta, de ijs rebus, quibus Deus hominem, propter quem de Deo disputamus, ad beatam vitam ducit generaliter, hoc est, de virtutibus, atque officijs eorum, & effectis: In quinta, de rebus quibus Deus Christianos præcipuè decreuit ad vltimum finem perducere, vbi de Christo Domino agitur, & de Sacramentis.

Insuper, quoniam Theologiæ diuinæ munus est, doctrinam tradere eorū omnium, quæ ad habendum Deum valent, spectantque ad eius cognitionem, & amorem; ob id etiam aliqui materias Theologicas distinguunt, in

capita primum ad cognitionem, deinde ad amorem Dei pertinentia. Ad cognitionem autem Dei spectat, & ipse Deus, qui est finis, ac felicitas nostra; & media, quibus ad Dei cognitionem, & amorem peruenimus, quæ sunt & creaturæ visibiles, ex quibus intelligimus authorem Deum; & gratia inuisibilis, qua nos iuuat Deus ad sui cognitionem, & amorem: & Christus Iesus filius Dei, cuius meritis Deum assequimur; & Ecclesia, quam voluit Deus esse visibilem magistræ diuinæ doctrinæ; & Sacramenta, per quæ nobis infunditur gratia. Ad amorem verò, amicitiamque habendam cum Deo spectat obseruatio præceptorum diuinorum. Præcepta autem diuina, alia supernaturalia sunt de fide, spe, charitate; alia naturalia de virtutibus moralibus, quarum quatuor sunt genera, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia. Sine bonis operibus non potest esse amicitia cum Deo: bona autem opera obseruatione diuinorum præceptorum exhibentur. Hæc sunt tùm credenda, tùm agenda, quæ & scri oportet, & fieri, vt vitam æternam, id est, vt Dei cognitionem intuitiuam, & vt diuinum amorem consequamur. Sic vniuersa Theologia summatim ad tredecim communes locos redigi potest. Primum de Deo. Secundum de diuinis naturæ, gratiæque operibus. Tertium de Christo. Quartum de Ecclesia militante. Quintum de æterna felicitate, ac Ecclesia triumphante. Sextum de bonis, ac malis operibus. Septimum de fide. Octauum de spe. Nonum de charitate. Decimum de prudentia. Vndecimum de iustitia. Duodecimum de Fortitudine. Decimum tertium de Temperantia.

Præterea ex illo 1. Corinth. cap. 14. v. 19. *Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam: quam decem millia verborum in lingua: Perfecta Sacræ doctrinæ partitio, Christianique hominis institutio quinque capitibus comprehendi potest; quibus*

D. Pau-

D. Paulus fidelem Dei populum in Ecclesia instruendū esse suo docet exemplo; Hæc sunt, Credenda, ad Titum 3. *Hæc loquere, & exhortare; Agenda, Matth. ult. Euntes in mundum &c. docentes eos seruare, &c.* Vitanda, scilicet peccata, Eccles. 21. *Quasi à facie colubri fuge; & Isaia 58. Annuntia Populo meo scelera, &c.* Speranda, scilicet merces æterna 1. Petri 1. *De qua salute exquisierunt, &c.* Timenda, poenæ videlicet æternæ, Matth. 25. *Ite maledicti in ignem æternum.* Horum quinque alia præcipuè pertinent ad fidem, vt credenda; alia ad mores, vt reliqua quatuor, videlicet Virtutes, Vitia, Gloria, Poena. Credenda igitur sunt, quæcumque ad Fidem pertinent Catho-

cam; in quorum cognitionem præcipuè ducit notitia Verbi Dei, Symboli Apostolorum, Orationis Dominicæ, Sacramentorum, Sacrificiorum. Agendorum numero continentur, Virtutes; Præcepta Dei; Ecclesiæ, consilia Evangelica, bona opera, & eorum fructus; Dona Spiritus Sancti; Gradus Beatitudinis; Vitanda, & fugienda, sunt omnia peccatorum genera; Speranda, quæ ad præmium Christiani certaminis pertinent; Timenda denique, quæ ad maiorum poenam. Tantum de præcipuis Sacræ doctrinæ partitionibus, ac methodis, quibus materiæ Theologicæ generatim ordinari, aut distribui possunt.

SECTIO SECVNDA.

De Methodo veluti se tenente ex parte formæ, quatenus per illam præscribuntur regulæ tractandi materias Theologicas.

CAPVT PRIMVM.

Proponuntur regulæ generales tractandi materias, vel quæstiones Theologicas.

ANTEQVAM agamus in particulari de regulis Theologiæ Speculatiuæ, Moralis, ac Paræneticæ proprijs, primum in hoc capite, visum est generales quasdam regulas, siue canones proferre, quibus utiliter ad Theologiam accedi, materiæque eius, vel quæstiones tractari possunt; qui claritatis gratia reducentur ad quatuor genera causarum, Efficientis, Materialis, Formalis, & Finalis.

Incipiendo à causa efficienti, per il-

lam intelligo, vel Theologiæ doctorē, qui eam alijs tradere, vel etiam auditorem, qui eam discere debet, vel, vt vno verbo vtrumque comprehendam, Theologiæ, Sacræve doctrinæ studiosum. Igitur, quod ad illum spectat, qui Theologico studio operam daturus est, in primis requiritur, vt ei sit aptus, & idoneus. Si enim prisca illi philosophi maximè cauere solebant, ac diligenter providere, ne reconditiora humanæ sapientiæ arcana promiscuè omnibus aperirentur, sed cum illis solis discipulis ea communicarentur, quos ad

E

ipsa

ipsa percipienda idoneos cognouissent; multò magis id debet habere locum, in maximis, ac præ cæteris omnibus, tum obscurioribus, tum etiam diuinioribus Sacræ Theologiæ mysterijs; vt satis apertè colligitur primum ex diuinis Scripturis, deindè ex communi Sanctorum Patrum sensu, Christus enim Dominus Lucæ 8. & alibi sepè, cum vulgo imperito, ac discipulis indiscriminatim loqueretur, solitus erat dicere, (*Qui habet aures audiendi audiat*) quasi significans non deesse plures, qui cum aures habeant, auditu tamen ipso sensu scilicet intelligentiæ, careant, Paulus quoque Apostolus Hebræor. cap. 5. 11. eos ad audienda Dei mysteria ineptos iudicans ait: *De quo nobis grandis sermo, & ininterpretabilis ad dicendum: quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.*

Et si enim hæc, & alia similia Scripturæ testimonia intelligantur à multis de secretioribus fidei nostræ Sacramentis; rectè tamen ad ipsum etiam Theologicum studium extèdi possunt: si namque omnibus non sunt fidei arcana referanda, multò minus Theologicum studium erit cuius concedendum, quod quidem, perfectam Dei, perfectam fidei cognitionem requirit, atque illa veluti fundamento vtitur, vt suo loco abundè probauimus. Quamobrem Sæcti Patres Dionysius Areopagita de Cælesti, & Ecclesiast. Hierar. Clemens Romanus Recognit. lib. 2. Clemens Alexandrin. Stromat. lib. 1. Origenes lib. 1. contra Celsum, Gregorius Nazianzenus orat. 1. de Theolog. Basiliius quæst. 96. Hieronymus in Ezechielém cap. 44. alijque plures vnanimiter docent, quemlibet non esse ad Theologica studia promiscuè admittendum; indèque quod plures ex infima plebe homines imperiti, perdit, ac flagitiosi, contentioni, pecuniæ, & humanæ gloriæ cupidi res Theologicas audacter tractare non timuerint; putant aliqui tot rixas, & iurgia exordium sumpsisse, tot peruerfas sententias

manasse, tot ineptas Scripturæ interpretationes, tot denique mala consecuta, & in Ecclesiam inuecta fuisse.

Vt autem quis censeatur tractandis Sacræ Theologiæ rebus idoneus, secundo ijdem Patres singularem in eo solertiam, & ingenij acumen desiderant. Licet enim quispiam ex imperito summus repente Theologus Dei dono mirabiliter euadere possit, quod ipsis Apostolis contigisse credimus, nullus tamen apud illustres scriptores legitur, qui deinceps ex stupido ad cognitionis perfectionem peruenerit, sed potius Deus, qui pertingit à fine ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter, ea sibi formauit, & in dies format instrumenta, naturæque donis ornat, quæ sint ad Sacram doctrinam aptissima, & ad Spiritus Sancti præstantiora charismata suscipienda opportunè accommodata; vt cum opus fuerit ad Ecclesiæ fructum, & ædificationem suo ipse arbitratu illis cõmodè vtarur. Sic Gregorius Nazianzenus ait, orat. 1. de Theologia: *Non is sumus, qui vigorem animorum, & acrimoniam in vitio ponamus, sine qua nemo facillè insigni aliqua pietatis laude, aut alia virtute præstiterit: Idque eleganti equi similitudine demonstrat; ac rursus definiens in oratione de modo in disput. seru. quibusnam hominibus facienda sit potestas, diuina, Theologicaque tractandis; Iis, inquit, qui animo non sunt omninè tardo, & ignaui; & paulò infra: Non cuiusuis est de Deo differere, sed eorum tantum est, qui inter multos habito delectu ad tantum munus videntur idonei, quique contemplandi acumine cæteros antecellunt.* Quod si vnquam, hoc maxime tempore necessariũ esse videtur, quo multiplex, ac pertinax fidei hostium sensus haud leues requirit velitationes.

Tertiò, qui Theologiam profiteri vult, non solum natura debet esse ingenio acuto, acri, perspicaci, sed humanis insuper præditus disciplinis, primum Grammatica; multumque iuuabit

bit si non Latinæ tantum, sed & Græcæ, & Hebraicæ linguæ, quo ad eius fieri possit, non sit ignarus. In omnibus autem Philosophiæ partibus, versatus esse debet. Quatenus, ut suo loco diximus, omnia etiam humanæ doctrinæ adiumenta non parum ad perfectam Sacræ doctrinæ assecutionem conferunt.

Quartò, quoniam Theologiæ studiosus potest quidem humanarum scientiarum præsidio, ad Theologicas res cõtemplandas utcumque se præparare, eas autem intelligere nunquam potest, nisi iâsuper supernaturalibus cælestiũ charismatum donis augeatur; cum Theologia sit scientia de Deo, cuius principia non solum sunt supernaturalia, verum etiam per se infusa; si quidem sunt ipsamet fidei diuinæ effata; hinc illa in primis imbutum esse unumquemque oportet, qui Theologica arcana intelligentia comprehendere expetit. Propterea scriptum est. Isa. 6. *Nisi credideritis non intelligetis*; quem locum explicans Cyrillus Alexandrinus lib. 4. in Ioannem ait: *Optimè autem fidem cognitioni preposuerunt, præcedit namque fides, cognitio sequitur, iuxta illud si non credideritis, non intelligetis*. Hunc quoque ordinem seruauit Apostolus 2. Thessalonicenses 3. cũ dixit: *Non omnium est fides, & scientia*; posteriore loco scientiam ipsam collocans; est enim fides, ceu primaria quedam basis, & fundamentum, quo semel iacto potest Theologus paulatim cognitionem, quæ in Christo est superadificare, ac ita in virum spiritualem euadere. Quam ob causam idem Apostolus 1. Corinth. 3. dicebat: *Secundum gratiam, quæ data est mihi, ut sapiens Architectus fundamentum posui, alius autem superadificat argentum, & aurum, & lapides pretiosos*. Quæ verba exponens Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum ait: *Hæc sunt adificia cognitionis, quæ ponuntur super fundamentum fidei, quæ est in Christo Iesu, stipula autem sunt, quæ offeruntur, & dedicantur*

Biblioth. Theol. Tom. VI.

ab heresibus, & ligna, & fenum.

Quintò, charitatẽ quoque in Theologiæ studio desiderant Patres, non solum ad scientiæ tumorem comprimendum, dicente Apostolo 1. Corinth. 8. *Scientia inflat, charitas verò edificat*; sed etiam ad Theologicas veritates facilius penetrandas; iuxta eundem Apostolum Ephes. 3. *In charitate radicati, & fundati, ut possitis comprehendere*; Unde Clemens Romanus lib. 3. recognitionum ait: *Quod sicut montes, & terram Cæli ambitu (Deus scilicet) circumdedit, ita & veritatem charitatis suæ velamine contextit, ut ille ad eam solus peruenire possit, qui prius ianuam dilectionis diuinæ pulsauerit*; & rursum: *Hi verò, qui eius affectum minimè concepere, nec illuminatam charitatem eius gerunt, mente velut in tenebris positi, lucem videre non possunt, & ideo etiam prius quàm incipiant requirere de Deo, quasi labore oppressi statim deficiunt*. Cui consentiens D. Augustinus lib. 32. contra Faustum cap. 18. ait: *Per charitatem peruenitur ad plenitudinem scientiæ: non intratur in veritatem nisi per charitatem*; quod alibi sæpius docet, ac repetit.

Sextò, à charitate autem non est separanda fidelissima eius socia humilitas; ut enim Philosophi sine ea, teste Ambrosio lib. 1. de Vocat. Gentium c. 11. *Dicentes se esse Sapientes, hoc est non in Deo, sed in semetipsis gloriantes, quasi ad veritatis inspectionem suis studijs, atque rationibus propinquassent, enauerunt in cogitationibus suis; Et quod illuminante Dei gratia inuenerant, obcæcati superbia perdiderunt*; ita per oppositum lumen intelligentiæ humilitas aperit; clamat enim Sapientia Prouerb. 9. *Si quis est paruulus veniat ad me*; & Christus Dominus Matth. 11. ait: *Confiteor, tibi Pater, Domine Cæli, & terræ, quia abscondisti hæc à Sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis*; ut omittam plura alia tam Sacræ Scripturæ, quàm Sanctorum Patrum testimonia, quibus clarè asseritur, sine humilitate arcana diuinæ sapientiæ mysteria in-

E 2

telli-

telligi nequaquam posse.

Septimò, mirum etiam in modum Sancti Patres laudant, in Theologiæ studio diuitiarum, rerumque mundanarum contemptum; *Cum enim corporalibus, inquit Athanasius orat. contra Idola, commercijs non immiscetur mens humana, neque ullam ex rebus extraneis admixtam trahit cupiditatem, sed sibi tota adest, ut à principio condita fuit, tunc sensibilia, & omnia humana transcendens in sublime euolat.* Idem docet Diadocus cap. 66. explicans illud Psal. 77. v. 21. *Pauper, & inops laudabunt nomen tuum; Nec enim, inquit, charisma Theologiæ, id est tractationis Verbi Dei, ulli ab eo preparatur, nisi se ipse ita preparauit, ut præter gloriam Euangelij Christi omnium bonorum suorum relinquat possessionem, ut in paupertate Deo amica diuitias Euangelij regni Dei prædicet.* Adeò ut Theologica scientia sit veluti pretiosa margarita, qua semel inuenta, eius studiosus, si non effectum, saltem affectum debet relinquere omnia, ut comparat eam.

Octauò, cum vera Sapientia, teste Salomone, illi tantum communicetur, qui purgato à vitijs animo vnã virtutem complectitur; certè Sacræ doctrinæ, in qua diuina Sapientia continetur, studium agredi capienti, illud in primis elaborandum est, ut præter animi solertiam, cor insuper omni iniustitia mundatum habeat: vndè Ecclesiasticus 1. 33. *Concupiscis, inquit, sapientiam, serua iustitiam, & Dominus præbebit eam tibi.* Et Gregorius Nazianzenus in orat. 1. de Theologia docet: *Non cuiuslibet esse de Deo differere, sed his dumtaxat hoc munus incumbere, qui exactissimè explorati sunt, contemplandique acuminè excellunt, qui etiam, & corpus, & animam à vitiorum sordibus purgant: aut, ut parcissimè loquar, iam in hoc toti sunt, ut se à vitiorum labo purgent.*

Nondò, quia ad Theologum pertinet ferre iudicium de sententijs, quæ scilicet, ad fidem, quæ ad opinionem pro-

pius accedant, quæ hæretica propositio, quæ hæresim sapiens, quæ malè sonans, quæ temeraria, quæ periculosa, quæ noua, quæ probabilis, quæ vera; ut id præstare possit, & cuique doctrinæ iustum pondus attribueret, in regulis fidei, siue locis Theologicis exercitatus esse debet.

Decimò, nisi aliqua doctrina, vel opinio sit apertè censura digna, Theologus ab illa absteat, nec vnquam absolute dicat, scribat, doceatque, opinionem, quæ est controuersa inter Doctores Catholicos, & eorum scholas, esse de fide, sed ad summum illius verba sint, hæc opinio mihi videtur esse de fide; Auctoribus istis videtur esse de fide, alij tamen negant, &c. præterquam quod enim facilitas in censurando, leuis iudicij, ingenijque, non rarò signum, & argumentum est, grauissimè etiam peccari potest in asserenda aliqua opinione tanquam de fide, dum hæc probabilem habet aliarum scholarum, vel doctorum expositionem. *Primò, contra charitatem, quis enim non grauitè offenditur, cuius sententia tanquam hæretica damnatur, ex nõ vrgenti, ac euidenti testimonio. Secundò contra iustitiam, constat enim interuenire in eo facto, veram aduersus talis opinionis Autorem iniuriam, contra verum, & proprium ius famæ. Tertio contra obseruantiam sacræ doctrinæ, vel scripturæ debitam; malè enim merentur de scriptura, qui eam, quæ per se latissimè patet, & variarum sententiarum, atque interpretationum est capax, ad suæ opinionis angustias coarctare, & coangustare volunt. Quarto, contra fidem ipsam, si quis enim pertinaciter defendat sensum talem, aut opinionem talem, non quia fidei, vel scripturæ, sed quia propria, si postea constet germanus, verusque sensus, facile hunc reiiciet, adeoque ille, qui hæreticum alium appellauit, verè in hæresim incurret. Quamobrem D. Augustinus lib. 1. de Genesi ad litteram, cap. 18. monet, *Vt in rebus obscuris, at-**

que

que ab oculis nostris remotissimis, si que in Scriptura legimus, qua possunt salua fide, qua imbuiamur, alias, atque alias parere sententias, in nullam illarum nos precipiti affectione ita projiciamus, ne si forte diligentius discussa veritas eam labefactauerit, corruamus, non pro sententia diuinarum Scripturarum, sed pro nostra ita dimicantes, ut eam velimus Scripturarum esse, que nostra est; cum potius eam, que Scripturarum est, nostram esse velle debeamus. Quinto, huiusmodi faciles, ac precipites censuræ, vel suffixiones Theologorum Catholicorum per alios Theologos Catholicos scandalo sunt non solum fidelibus, verum etiam hæreticis; ita ut in nos ipsi retorqueant, quod plerisque Sanctos Patres hæreticis obiecisse nouimus, Cyprianum, Epiphanium, Augustinum lib. 18. de Cinit. Dei cap. 5. Irenæum lib. 1. c. 5. Virgilium lib. 2. & 4. contra Eutychem, & alios: perpetuas, inquam, & inconciliabiles inter eos animorum abiunctiones, & diffidia, dum alij in alios grassantur, ac sæuiunt.

Vndecimò, cum etiam ad Theologum spectet examinare reliquorum omnium scientificorum doctrinas, ac opiniones, an sint conformes regulis fidei; caueat ne sententiam ferat, nisi optimè calleat aliarum scientiarum principia; priusque diligenter discutiatur, an repugnet reip̄a fidei, vel Scripturæ alicui expresso loco talis opinio, quæ asseritur ab insigni Philosopho, Mathematico, aut alio; adeò ut ille Scripturæ locus nullam aliam congruam vel probabilem admittere possit interpretationem.

Duodecimò tandem, licet interdum argumentum, de quo agitur, & aduersarij malignitas, mordacitatem in scribendo honestare possit; ut satis patet exemplo multorum Sanctorum Patrū, qui aliàs temperatissimi, & mitissimi, tamen ad comprimendum hostium Ecclesiæ furorem, vel ad responderendum stulto, secundum stultitiam suam, nullis asperis, & acerbis verbis peper-

cerunt; ut notauimus supra lib. 4. Theologus tamen ab illo scribendi genere plus iusto, piperato, & salito, quod Tullius in 2. ad Attic. Theopompium vocat, abstinere debet, ut in omnibus se præbeat exemplum modestiæ, charitatis, & iustitiæ. Quod sanè præstabit, sicut, & alia omnia ad Sacræ doctrinæ intelligentiam, vel tractationem necessaria, si à Deo illa continuis precibus efflagitauerit; exemplo Regij Prophetæ, qui sollicitè orabat Psal. 118. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam; item: Reueta oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua; Et Salomonis Sapientiæ 8. Dixi, inquit, ex precordijs meis: Da mihi Domine sedium tuarum assidricem sapientiam.* Quare ait Augustinus lib. 3. de doctrina christiana cap. 37. *Non solum admonendi sunt studiosi venerabilium litterarum, ut in Scripturis sanctis genera locutionū sciunt, & quomodo apud eas aliquid dici soleat vigilanter aduertant, memoriterque retineant: verum etiam quod est precipuum, & maximè necessarium orent, ut intelligant. In eis quippè litteris, quarum studiosi sunt, legant, quoniam Dominus dat sapientiam, & à facie eius scientia, & intellectus, à quo & ipsum studium, si pietate præditum est, acceperunt.* Tantum de regulis ex parte causæ efficientis, siue de dispositionibus, quibus Theologiæ studiosus ad eam vtiliter accedere, eam tractare, in eaque versari debet.

Quod spectat nunc ad causam materialem, per illam intelligimus quæstiones ipsas, vel conclusiones, quæ in Sacra doctrina tractari possunt, ac debent; materiæ enim Theologiæ, cum in dubium vocantur, quæstiones sunt, cum autem ratione coguntur conclusiones. At quia multa de quæstionibus, tam à Dialecticis, quàm à Rethoribus traduntur; primi enim docent quæstionem omnem mediij esse, haberique semper de definitione, genere, proprio, vel accidente, de vnoque verò quæri, An sit, Quid, Quia, & Propter quid; Retho-

Rethores autem, honesto, utili & iusto, vel tempore præsentis, præterito, ac futuro quæstiones distinguunt, atque aliam facti, aliam iuris esse dicunt; illis omnibus omiſſis, ea solum hic notabimus, quæ rectum in Theologia quæstionum usum aperire possunt, secundum quod quæstio est inuestigatio rei incognitæ, quæ nodi propositi solutione terminatur; vel propositio, quæ aliquid dubium ad probandum cum interrogatione proponitur; sic ut eadem propositio, cum fuerit per aliquod medium probata, dicitur conclusio.

Primum igitur, cum Sacra Scriptura, nunc timidos, & otiosos homines ad rerum diuinarum inuestigationem, scrutationemque hortetur; nunc verò audaces, & curiosos earundem rerum inquisitores arguat, & ab inquirendo deterreat, Lucæ 1. 2. & 20. Ioann. 5. Eccl. 3. 1. Reg. 2. 1. Timot. 1. 2. & 6. Quod etiam passim faciunt Sancti Patres, inde colligitur aliquem in rebus diuinis tractandis, & quærendis modum adhibendum esse; ita ut non quæcunque quæstio laudanda, nec quælibet vituperanda sit, sed potius quæstionum genus vniuersum sit, & indifferens; cuius species aliæ sunt laudabiles, aliæ verò reprehensione dignæ: ut docet Gregorius Nazianzenus in Matt. c. 19. dum ait, Christum Dominum, quasdam quæstiones soluere, & explicare sollicitum fuisse, quasdam comprimere, atque obstruere: & addit, nos idem ad imitationem Christi facere debere. Ne in alterum extremum, aut nihil, aut nimium quærendo, delabamur.

Secundò ad habendum hunc quæstionum in re Theologica delectum, obseruandum est in omni quæstione constituenda duo potissimum reperiri, rem scilicet de qua quæritur, & personam, quæ vel inquirat, vel propositam quæstionem explicat. Nomine autem rei, non solum intelligitur ea, quæ ipsi quæstioni subijcitur, siue quæsitum ipsum, sed etiam quidquid ad illius solutionem conducit, ut est, medium,

quod in hunc finem assumitur. Insuper quoniam vnaquæque res proprium ac certum nomen habet, in quæstione rei possumus spectare duo, & nomen rei, de qua quæritur, & eiusdem rei natura; quæ res iterum, vel est omninò per se nota, hoc est sensui, aut rationi prorsus manifesta, ut si quærat, an ignis sit calidus, aut totum maius sua parte; primum enim sensus manifestè testatur, secundum autem explicatis semel terminis ita manet rationi perspectum, & exploratum, ut nullum dubitationi locum relinquat; vel est prorsus ignota, ita ut eius veritas nullo penitus modo attingi possit; vel denique huiusmodi, quod licet sit ignota, nihilominus aliqua inuestigatione fieri potest nota. Huius autem tertij generis res, quæ in disputationem veniunt, aliæ sunt quæ sensu, & ratione cognosci possunt, ut sunt quæ in humanis scientijs tractantur: aliæ verò quæ solo fidei lumine percipiuntur: quarum aliæ rursus ad fidei principia pertinent, & ab omnibus aliqua parte cognosci possunt, & debent; aliæ verò quæ ex talibus principijs deducuntur, ut sunt quæ propriè facultati Theologicæ subijciuntur: demum aliæ sunt, quæ in hac vita ingenij humani imbecillitate percipi nequeunt: sed percipiendæ beatis in cælo reseruantur. In omni tandem quæstione possumus considerare, tum honestatem, cum solum honesta percontari liceat, tum utilitatem, cum id quæreere debeamus, cuius inuentio sit futura utilis.

Tertiò, colligitur ex dictis, omnem in quærendo laudem, aut culpam, vel ex quæſito, vel ex medio, vel ex persona spectandam esse; ita ut illa quæstio laudabilis dicenda sit, in qua nulla fuerit culpa ex prædictis capitibus, vitiosa verò, cui aliqua obuenerit, prout in particulari explicabitur sequentibus regulis, discurrendo per singula quæstionum genera.

Quartò igitur, quod pertinet ad quæstiones de nomine, obseruandum erit, an no-

an nomina immutata, seu nouè prolata, idem penitus quod vetera, à Scripturis, & Patribus vsurpata significēt, vel aliquid diuersum; si idem prorsus significant, an id certum sit, vel incertum; si quid autem diuersum, similiter, an id certum sit, aut ambiguum, vt quando nomen plures haberet significaciones, & dubium esset, an eam diuina Scriptura, aut traditio à Patribus accepta conueniret. Casu quo quæstio nouarum vocum, aut nominum esset, quæ idem prorsus significarent; quod nomina, vetustiora à diuinis litteris, & sacris doctoribus vsitata; idque, vel ex approbatione, & vsu Ecclesiæ, vel ex euidenti ratione certò constaret; tunc vt ex parte eius, qui talia nomina impugnaret, quæstio vituperalis esset, ita per oppositum laudabilis censeretur deberet, ex parte alterius, qui illa retinenda esse contenderet. Hæc prima regula, quò ad eas voces, quas idem significare certa ratione constaret, &c. colligitur ex Diuo Augustino tract. 97. in Ioann. sub finem. Sunt & doctrina, inquit, religionis congruentes verborum, nouitates, sicut ipsu nomen Christianorum, quando dici cæperit scriptum est in Antiochia enim primùm post Ascensionem Domini appellati sunt Discipuli, Christiani, sicut legitur in Actibus Apostolorum; & Xenodochia, & Monasteria postea sunt appellata nouis nominibus, res tamen ipsæ, & ante nomina sua erant; & Religionis veritate firmanur, qua etiam contra improbos defenduntur. Aduersus impietatem quoque Arrianorum hæreticorum, nouum nomen, Patres Homoouision condiderunt, sed non rem nouam tali nomine signauerunt; hoc enim vocatur Homoouision, quod est, Ego & Pater vnum sumus, vnius videlicet, eiusdemque substantiæ, nam si omnis nouitas prophana esset, nec à Domino diceretur, mandatum nouum do vobis, nec Testamentum appellaretur nouum, nec cantaretur in vniuersa terra Canticum nouum.

De eadem voce Homoouision, quam Arriani, vt nouam auersabantur, & ex cuius horrore Catholicos per probrum vocabant Homoouistas, vt scribit S. Basilius epist. 73. & S. August. contra Arrianos cap. 36. de prædicta, inquam, voce, licet ante Concilium Nicenum vsurpata ab aliquibus Patribus, Dionysio Alexandrino in epist. ad Paulum Samosatenum, Gregorio Thaumaturgo in Anathematismis, tamen, adeò infrequenter, vt tempore Niceni Concilij, potuerit noua videri, sic dissetit S. Hilarius lib. contra Constantium. *Dix prius si rectè dici putas: Nolo aduersum noua venena nouas medicamentorum comparationes; & nolo aduersum nonos hostes, noua bella: nolo aduersum nouas insidias, consilia recentia. Si enim Arriani hæretici, idcirco homoouision hodie euitant, quia prius negauerunt, non ne tu hodie idcirco refugis, vt hi nunc quoque denegent? Nouitates vocum, sed prophanas deuitari iubet Apostolus. Tu cur pias excludis? cum præsertim ab eo dictum sit, Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est; innascibilem, scriptum nusquam legis, nunquid & hoc negandum erit, quia nouum est?* Hactenus Hilarius loco citato, & lib. de Synod. docet, nomen nihil habere criminis, quod sensum non perturbat religionis. In eadem quoque sententiam scribit Athanasius in epistola ad Syn. Arim. Nihil referre, si quis voces in Scriptura non repertas vsurpet, quandiu pias sententias complectitur. Tandem, vt alios omittam Patres, quos refert Elpencus in Paralipom. ad Epistol. 1. ad Timoth. digress. 5. huic regulæ finem imponet S. Vigilius in disputat. Laodicena, Athanasij nomine cum Ario, cuius ipse est author; *Ecclesiastica semper moris fuit disciplina, si quando hæreticorum noua doctrina, exurgit, contra insolentes quæstionum nouitates, rebus immutabiliter permanentibus, nominum vocabula immutare, & significantius rerum naturas exprimere.* Ex quibus omnibus satis colligitur nouiloquium aliquod cum verita-

veritate antiqua consentiens, posse in Ecclesia admitti.

Secunda regula. In rebus, aut quæstionibus Theologicis pertractandis, noua vocabula, quæ expressè aliquid contrarium, aut diuersum ijs, quæ reperiuntur in Sacra Scriptura, Patrumve decretis, aut certè non ita benè eandem rem significant, sunt omninò tanquam periculosa reiicienda. Ad huius regulæ probationem facit primùm illud Apostoli 1. Timoth. cap. 6. v. 20. *O Timothee depositum custodi deuotans prophanas uocum nouitates.* Secundò, quod hæretici, vt fidei nostræ veritates corrumperent, & euerterent similes semper voces introducere conati sunt, sic Ariani in Concilio Ariminensi nomine *consubstantialitatis*, siue Homoouision abdicato, nomen Homoiousion siue similis substantiæ, aut essentiæ dolosè stabilire conati sunt, vt inde facilius Christum creaturam esse demonstrarent, quæ potest quidem dici ad imaginem, & similitudinem Dei, non autem vnus, vel eiusdem essentiæ, aut substantiæ cum illo; vt rectè in alio negotio docet Origenes comment. in Iob ad cap. 37. Vndè notandum est ibi Genebrardum margini apposuisse correctionem textui aduersantem. Censet enim textum esse corruptum, & legendum esse Homoiousion, sed hallucinatur. Præclarè enim negat Origenes quicquam esse Deo Homoouision, id est vnus essentiæ, vel Homouision, id est eiusdem essentiæ, quia intendit pungerè Marcionem, qui humanas animas eiusdem cum Deo essentiæ statuebat, vt Theodoretus est auctor tractans eius hæresim. Sic Nestoriani reiecto nomine Theotoco, id est Dei genitricis, nomen Theodocon id est Dei susceptricem asserere voluerunt, vt ita Beatissimæ Virginis Mariæ Dei maternitatem sub nomine ambiguo exploderent. Sic denique innumeras huius generis voces nostrorum temporum Hæretici in usum duxerunt, vt pro, verbo, sermonem: pro Ecclesia, congregatione:

pro Sacramento, secretum: pro Presbytero, seniore; & sexcentas alias, de quibus legendus est Nicolaus Sanderus lib. 1. de Schif. Anglic. De hac quoque materia in vniuersum consulendus est aureus Vincentij Lyrinensis libellus dictus *Commonitorium*.

Tertia regula. In explicandis materijs Theologicis, vitanda sunt noua vocabula, ambigua, vel æquiuoca. Cum enim æquiuoca sint illa, quorum nomen est commune, rationes verò per illud significatæ simpliciter diuersæ; timendum esset, ne sub huiusmodi nominum communitate introduceretur aliqua diuersitas dogmatum; præsertim si hæretici ad aliquem errorem, cõfirmandum talia nomina versutè deflecterent. Quam ob causam cum prius Sancti Patres promiscuè his duabus vocibus, *Vsa*, & *Hypostasi*, vterentur, postea animaduerso quod hæretici sub aliquali harum duarum vocum ambiguitate tres naturas, & substantias introducerent, illarum significationes distinxerunt; vnã dicentes *vsam*, id est substantiam, & tres *hypostasēs*, hoc est, tres personas. At si diuersa talium nominum significata, nihil sanè doctrinæ contrarium haberent, aut saltem certum non esset, quia à Sanctis Patribus aliquando vsurpata, nusquam autem ab hæreticis detorta ad alicuius falsi dogmatis confirmationem, vel ab Ecclesia reiecta, aut certè in suspicionem adducta, posset quis licitè huius generis vocabulis, vel nominibus vti, præsertim in ijs rebus explicandis, in quibus variè opinari, ac diuersè sentire licet. Tantùm de regulis, pro nominum quæstionibus, nunc sint pro quæstionibus, ex parte rerum, vtrumque enim ad causam materialem quæstionum Theologicarum pertinere superius annotauimus.

Quarta regula. Si Theologo nouiloquium, siue nouitas in nominibus, modo superius explicato, fugienda est, multo magis in rebus fidei; in illis enim Sancti Patres vnanimiter docent nouita-

nouitatem, idem esse, quod error, vel doctrina improbanda. S. Basilius lib. de Spiritu Sancto cap. 29. & epist. 62. in Laudibus Eusebij Neocesariensis; Nazianzenus orat. 33. S. Hieronymus epist. 65. n. 24. S. Augustinus lib. de utilitate credendi cap. 1. alijque plures, quos refert Radulphus de Riwo lib. de Canon. obseruantia propof. 6. Salmeron. tom. 8. tract. 2. Nouam tamen rerum fidei illustrationem vitio verti non debere, proindeque dammandum non esse Scriptorem eam interentem, ita vt cum dicat nouè, non dicat noua; communis est eorundem Patrum sententia, Vincentij Lyxinenfis in commonit. cap. 27. S. Ephrem. serm. de transfiguratur. Origenis homilia vnica in libros Reg. Chrysofomi homil. 3. in Genesim; Cassiani collat. 8. cap. 3.

Quinta regula. Quamuis nouæ sententiæ Theologicæ ex diligenti Scripturarum, & Patrum expensione fabricatæ, nec vlla in re conuellentis doctrinam fidei, idcirco improbari non debeant, quia ab anterioribus non sunt traditæ; tamen tam in his, quam in alijs etiam humanis disciplinis, improbanda omninò est ingeniorum quorundam prurigo nouandi, præsertim vbi nulla ex causa, vel deficiente aliqua ratione valida, receptissimæ apud omnes retro antiquos doctrinæ contradiceretur, aut tandem ex nouitate in re philosophica, alteriusue disciplinæ naturalis propria, periculum esset oblændendi Sacram doctrinam, siue directè, siue indirectè; Vide Ioannem Gersonem tom. 1. in epistola ad Studentes Collegij Nauarræ, & in tract. de examinat. doctrin. par. 2. considerat. 1.

Sexta regula. Vti de rebus, vel sensui, vel rationi omninò manifestis longas saltem quæstiones instituire, superfluum esse docent Patres, ita & temerarium, examini subijcere, quæ mentem nostram transcendunt, & tentare intelligere, quæ intelligere impossibile est.

Biblioth. Theol. Tom. VI.

Clemens Alexandr. lib. 5. Stromat. Cyrillus pariter Alexandrinus lib. de recta fide; S. Gregorius Nazianzenus orat. 1. de Theologia aduersus Eunomianos; De his solùm, inquit, differendum est, quæ ingenij nostri modulum, captumque auditoris non excedunt; quod sequëtibus deinceps exemplis probat; Ne alioqui, vt nimia vocis intentio, atque immodicus cibus, aures, & corpora labefactat, itidemque Sarcinæ viribus grauiore subeuntium humeros, ac crebriores pluuie terram opprimunt: ita etiam auditores, quæstionibus grauioribus, ac durioribus oppressi, atque confecti, pristinas quoque vires amittant. Et in hoc sensu debent intelligi quædam Sacræ Scripturæ, & Patrum autoritates, cum nos à rerum diuinarum cognitione, & tractatione deterrent; de illis nimirum quæstionibus, quæ intelligentiam nostram omninò effugiunt: fastidiorum huius regulæ explicationem vide apud Euangelistam Bosium in Theorematibus Theologicis Theorem. 5.

Septima regula. Illæ etiam quæstiones vitari debent, & pro inanibus haberi, quæ in rebus inutilibus, & superuacaneis versantur. Hæc regula colligitur ex D. Paulo in epist. ad Titum cap. 3. monente ipsum, vt stultas quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuitet. Idemque passim docent SS. Patres, inter quos videndi sunt speciatim Clemens Alexandr. lib. 5. Stromatum, Chrysofomus in epist. ad Ephes. cap. 3. & Augustinus lib. 2. de Genesi ad litteram.

Octaua regula. Quæstiones, quamuis aliàs honestæ, & laudabiles, vbi ratione personarum, locorum, & temporum redduntur incongruæ, ac periculosæ, vitandæ sunt. Hanc regulam primùm docuisse videtur Christus Dominus Ioannis cap. 16. dum ait: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Paulus etiam Apostolus, quædam maiora mysteria scribit ad Hebræos cap. 5. se reticuisse, quod im-

F

becil-

hæc illi facti essent ad audiendum. Eandem doctrinam, ut antiqui Patres diligenter seruarunt, ita etiam & in varijs locis illam tradiderunt, Origenes homil. 12. in Genes. Gregorius Nazianzenus loco superius citato, Augustinus tract. 33. in Ioannem cap. 12. alijque plures. Quæ autem cuique personæ, loco, & tempori sint accommodatæ quæstiones, prudenti doctorum iudicio relinquuntur, consulique de illis potest prefatus Bosius in Theorematis Theologicis,

Nona regula. Quamuis aliquæ quæstiones ad humanas scientias pertinentes laudabiliter in Theologia tractari possint, præsertim ubi ad aliquam eius veritatem explicandam conferre possunt, vel ubi ad regulam illius corrigenda essent aliqua dictatum scientiarum errata religioni quomodocumque aduersantia; cum sit omnium illarum domina; ut plurimum tamen à Theologicis materijs debent arceri huiusmodi quæstiones, ad imitationem SS. Patrum, qui optimi fuerunt Theologi, & tamen illis sua scripta non replerunt; ut optimè notat Carbo lib. 4. introd. in Theolog. cap. 15. Hactenus de regulis ad causam materialem spectantibus, nunc ad formalem veniamus.

Per causam formalem materiaram, seu quæstionum Theologicarum, methodum intelligo, qua pertractari debent; cum autem duplex sit methodus naturalis, potissimum scientijs deseruens, Compositionis videlicet, qua progreditur à simplicioribus, & prioribus ad magis composita, & posteriora; & Resolutionis, qua per oppositum progreditur à magis compositis, & posterioribus, ad simpliciora, & priora. Prima sit regula. In tradenda Sacra doctrina, pertractandisve eius materijs obseruari debet methodus compositionis; patet, quia, ut methodus resolutionis est accommodatior ad artes inueniendas; nam ex nosse finis artes sunt adinueniende; ita methodus compositionis est magis apta ad tradendas

disciplinas, præsertim speculatiuas, inter quas primum obtinet locum Sacra Theologia. Deinde quia ars imitatur naturam, unde cum hæc in suis operibus progrediatur, vel à simplicibus ad composita, ut patet in elementis, ex quibus procedit ad mixta; vel ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia, ut patet in generatione humana, in qua prius embrio est viuens; deinde animal; & postea homo; consequens est ut disciplina, vel ars quælibet tradenda sit methode compositionis, progrediendo à simplicioribus & prioribus, ad magis composita, & posteriora; quod quatuor modis contingere posse docent Dialectici, de quibus vide Collegium nostrum Complutense disp. 1. Proem. quæst. vltima.

Materijs Theologicis iuxta præcedentem methodum per suas quæstiones, ac disputationes ordinatis; de quolibet deinceps inquirendum est primo, an sit. Secundo, quid sit, tam quid rei, quam quid nominis. Tertio, quotuplex sit. Quarto, propter quid sit. Ex istis enim capitibus, veluti ex quatuor fontibus omnium postea quæstionum riuuli multiplicantur, quæ circa vnamquamq; rem excitari possunt; In singulis deinde quæstionibus, diligenter earum titulus explicandus est, quidque in illis controuertatur aperiendum, ubi res specialem aliquam difficultatem habent, nihil est enim, quod magis aperiat viam ad solutionem illius, & ferè seipso soluat, quam recta positio doctrinæ, & veritatis. Secundo diuersitas opinionum in quæstione proposita adduci debet. Tertio propria authoris stabilienda est; aperiendo omnia illa principia, & fundamenta unde efficacius probari potest. Vltimo oppositarum sententiarum obiectiones, siue argumenta adducenda sunt, & soluenda; quamuis aliqui ea primo loco proponere, & vltimo diluere soleant, quod arbitrarium est.

Tandem, quatenus ad causam formalem reduci etiam potest qualitas styli,

styli, quo res Theologicae tradi, aut pertractari debent. Ultima sit regula. Preferendus est ille stylus, qui rebus de quibus agitur, exprimendis, aut explicandis magis est accommodatus, atque adeo stylus planus, & perspicuus, non comptus, aut fucatus. Si enim docuit Seneca epist. 100. *Orationem sollicitam Philosophum non decere*; multo magis id de Theologo afferendum videtur, qui delectum potissimum rerum, non verborum exquirere, ac de veritate plusquam de ornatu satagere debet. Quamobrem si Theologi subinde vtuntur nominibus apud Latinos non ita vsitatis, quia tamen summe sunt necessaria ad penetrandas res, de quibus disputatur, non statim sunt fastidiosè contemnenda; nam vt bene inquit Augustinus lib. 4. de doct. christ. cap. 11. *Quid obest clavis lignea, si per eam id quod volumus aperire licet.*

Cum Sacra doctrina, vt suo loco vidimus sit scientia speculatiua simul, & practica, diuinæ enim sapientiæ quædam impressio est, quæ eadem & speculandi vim habet, & agendi; atque adeo fines, quibus omnis Theologica, disputatio, vel quæstio circumscribitur, sint, primarius quidem naturæ diuinæ notio, & contemplatio per Dei potentias, virtutes, & proprietates explicata, postremus autem earum rerum actio, quæ ad mores sunt, ac benè, beatèque viuendum necessaria; hinc quoque ad Sacræ doctrinæ causam finalem dicendæ sunt potissimum spectare, omnes illæ regulæ, quæ vtrumque promouere, vel ad vtriusque perfectionem dirigere quomodocumque possunt, de quibus agetur in sequentibus ca-

pitibus, viderique potest Evangelista Bosius Theorem. Theolog. 6.

CAPVT I I.

Afferuntur regulae pro Theologia potissimum Speculatiua.

Quamuis Sacra doctrina sit vnus simplex habitus, quia tamen per ordinem ad diuersos fines, diuersae quæstionum genera, alterum cognitionis, alterum actionis, diuersas etiam suscipit denominationes Speculatiuæ, & Practicæ, siue moralis, ideo in hoc capite agemus de regulis illius, secundum primum munus, hoc est, prout se extendit ad quæstiones primi generis, quarum finis est scientia, vt si queratur, Pater, & Filius sint ne vnum principium Spiritus Sancti, an duo? Diuinæ personæ an proprietatibus relatiuis, an absolutis constituantur? Cum autem huiusmodi quæstiones sint in multiplici differentia; Aliæ enim sunt naturales, quarum videlicet, cur ita sint, ratio lumini naturæ peruia reddi potest; aliæ supernaturales, quæ ex supernaturalibus tantum principijs definiuntur; aliæ mediæ, quæ partim ex supernaturali principio, partim ex principio naturali pendent. Primi generis sunt, Num Deus sit immensus, num immutabilis, &c. Secundi, Num Deus sit Vnus, & Trinus; Tertij, sit ne Christus risiuis? habeatne duas voluntates, & intellectus duos, duasque item vtriusque potentiae operationes. Rursus Theologicarum quæstionum, aliæ sunt, quæ ad fidem spectant, vt, an in Christo duæ sint naturæ, vnàve duntaxat persona? an anima eius simul atque Verbo fuit vnita, Deum clarè viderit? Aliæ vero sunt, quæ in vtramque partem & ignorari, & negari sine fidei iactura possunt; quarum plura refert exempla D. Augustinus lib. 2. de peccato Originali contra Pelagium, & Cælestium cap. 23. V. g. cum queritur, qualis, vel vbi fuerit Paradisus, vbi constituit Deus primos parentes, cum tamen fuisse illum Paradisum Fides

Christiana minimè dubitet. Vel cum quæritur, vbi sint nunc Elias, & Enoch, quos tamen non dubitamus in quibus nati sunt corporibus adhuc viuere, &c. Ex his tamen quæstionibus obseruandum est, nonnullas esse, quarum agitatio, liberave inter Doctores discussio subindè prohiberi debet, quod inducant dissidia, atque tumultus in populis, cuiusmodi fuere quæstiones de auxilijs diuinæ gratiæ, vltimis his temporibus. Cum denique non eodem modo differendum sit de ijs, quæ quærimus vt exponamus, ac de alijs, quæ quærentur, vt demonstremus vltimo loco, quæstiones Theologicæ diuidi possunt in expositiuas, & demonstratiuas.

His prænotatis, præter iam adductas superiori capite regulas communes tractandis omnibus materijs, & quæstionibus Theologicis; quæ sequuntur magis sunt propriæ Speculatiuis, Prima, cum Sacra Theologia procedat ex reuelatis, ita vt formalis ratio sub qua eius sit virtualis reuelatio, hoc est principia fidei in formam syllogisticam redacta, tam in his, quæ naturaliter, quàm in his, quæ diuinitus, seu supernaturaliter solùm cognosci possunt, verus Theologus eas potissimum probare debet, ex dictis principijs verbo Dei adæquatè contentis, tum scripto, tum tradito, vt suo loco fusè explicuimus.

Secunda, cum nulla res, aut conclusio afferenda sit à vero Theologo, quâ non probet, aut non possit probare ex verbo diuino adæquatè, vt dicebam, contento in Scriptura, & traditione, debet in primis omnia Sacra Scripturæ loca huic fini accommodata perspecta habere, & adducere, nec non explicare, quinam certi, quinam probabiles, & quinam improbabiles illorum sensus, siue litterales, siue mystici, siue accommodatitij; quos duos vltimos certum est, valdè etiam familiares fuisse Patribus, in homilijs, sermonibus, alijsque tractatibus coram populo maximè habitis, atque adeò

non omnia Scripturæ loca, eorumque sensus esse equè alicuius conclusionis probatiua. Et quia etiam negari non potest, quin à propria significatione, multæ Scripturæ voces detorquendæ sint, si à veritate alienas haud esse no- limus, id quoque ex ipsamet Scriptura, quantum fieri potest, declarandum est, varijs inter se collatis eius locis, nec à propria vnquam significatione recedendum est, nisi aliquid sequatur absurdum, vnusque Scripturæ locus sit alteri contrarius, aut his deficientibus afferatur aliqua ratio reipsa probabilis, cur adhuc à propria verborum eius significatione recedendum sit. Quod si huiusmodi significatio nobis ex Scriptura innotescere non posset, tunc à Philosophis, aut alijs, communique modo loquendi desumi etiam posset, dummodo non obstaret vnanimi Patrum consensui, vel Ecclesiæ definitioni, aut vsui.

Similiter, quia deficiente Scriptura, sæpè recurrendum est ad sacras traditiones, pro alicuius veritatis probatione, quæ formaliter, aut expressè in Scriptura non habetur, debet quoque verus Theologus in Sacra doctrina tradenda, perspectam habere vniuscuiusque qualitatem, an nimirum diuina sit, vel Apostolica tantùm, aut Ecclesiastica iuxta regulas à nobis traditas secundo huius operis tom. lib. 3. sect. 3. Cum autem huiusmodi traditiones nobis aliundè non constent, quam ex Sanctorum, ac veterum Patrum auctoritate, Summorum Pontificum, ac Conciliorum decretis, Ecclesiæ consensu, & vsu, diligenter etiam Theologus ista omnia explicare, & adnotare debet, qualia sint, iuxta regulas à nobis adductas to. 3. vbi aliquâ ex traditione veritatè probare intendit; vt v.g. si in illa declaranda, S. Pontifex se tanquàm priuatum, an verò tanquàm publicum gesserit Ecclesiæ doctorem, ac magistrum; an illam ad totam direxerit Ecclesiam, an verò ad particulares Pro- uincias, vel personas; an verba ab illo

apposita

apposita significant voluntatem obligandi fideles omnes ad fidem ei præstandam, & sic de alijs. Si Concilia eandem veritatem docentia verè fuerint plenaria, vel vniuersalia, aut si particularia, an à Summo Pontifice, aut aliquo vniuersali Concilio expressè fuerint approbata; an tradita tanquam de fide; an ex professo, aut incidenter solùm, & ad maiorem alicuius alterius veritatis explicationem. Si Ecclesiæ sensus, consensusque sit vniuersalis, ad eò vt omnes planè Doctores Catholici in tali veritate, vel opinione conueniant; sique ita sit, an illam amplectantur solùm, vt probabilem, vel probabiliorem; an verò tanquam certam; an ex pietate duntaxat. Tandem si Sancti, ac veteri Patres vnanimè etiam consentiant in aliqua veritate, tanquam ad fidem pertinente, an verò discrepent; vel vnanimè interdum consentiant in illa, tanquam in magis probabili, aut certa; an ex proprio sensu loquantur, vel tantùm permissiuè, quia ad institutum tunc parum utilis est, aut non discutienda; an negent solùm aliquid ad sensum hereticorum, quod tamen secus in alio sensu verum est, nec non ex hæresum odio in alterum extremum eorum verba videantur inclinare; hæc enim, & similia, vbi se offert occasio, sunt diligenter aduertenda.

Tertia regula est, ista principia fidei, Scriptura, & traditione adæquatè comprehensa, ita esse media Theologica, vt tamen Theologus prudenter vti possit ad suas conclusiones probandas, multis rationibus congruentibus, etsi enim multorum, quæ fecit Deus, alia ratio à priori, aut primaria adduci non possit, quam ipsa met diuina voluntas, ratioque illa credendi sola sit diuina reuelatio, certum est tamen multum iuuare ad eorum explicationem præfatas rationes, humanumque intellectum disponere ad illis assentiendum. Huiusmodi autem rationum congruitas duplex distingui potest in Theologicis,

sicuti & indecentia: Ex quibus prima sic probat aliquid decere Deum, vt si oppositum fieret, nullum planè inconueniens secundum rectam rationem, appareret; & hac dici potest explicari potius res facta, quam ipsam probari, vt quod Deus homo factus sit, passus, & mortuus pro nobis, tali tempore, talique loco; creauerit mundum cum hoc rerum ordine, & hoc potius tempore, quam alio; nam si aliter voluisset, ac fecisset, congruum, aut decens, non autem indecens fuisset. Sic ergo supponuntur prius diuina mysteria, factaque, ac deinde ad illa persuadenda excogitantur aliqua congruentia; aliaque excogitentur, si res secus haberent; vt v.g. plures excogitatae sunt à Theologis, cur Deus non Angelicam, aut aliam, sed humanam naturam de facto assumere voluerit. Secunda autem congruitas sic ostendit aliquid decere Deum, vt oppositum secundum rectam rationem indecens, vel inconueniens videretur: & rationes in illa fundatae, in moralibus Theologicis, & in rebus dubijs, etiam ad fidem, moresque spectantibus, quæ per Scripturam expressæ non sunt, nec ab Ecclesia definitæ, nobisque ad credendum propositæ, probabilia duntaxat faciunt argumenta pro multis opinionibus, aut magis probabilia, si efficaciores illæ fuerint; vnde cauendum est prudenti Theologo, ne huiusmodi rationes pro demonstratiuis haberi velit; aut credat, ex eo quod illæ, quæ adducuntur, aut ipse adducit pro aliqua opinione soluantur, eam propterea reddi improbabilem, nisi aliundè sit talis; siquidem omnis syllogismus, qui non est demonstratiuus, per se solubilis est.

Quarta regula est, in his rebus, vel quæstionibus, quæ in vtramque partem salua fide disputari possunt, haud immorandum esse, maximè si è Theologiæ principijs vna, aut altera, nec probabiliter, nec congruenter probari potest; aut esset quid solùm ad Metaphysicam subtilitatem pertinens; per se enim

enim illud est extraneum, & aduentitium Theologo. Quia autem plerumque eiusmodi quæstiones excitari solent circa potentiam diuinam, an nimirum aliquid facere possit nec ne, nisi manifesta appareat repugnantia, potius standum est pro omnipotentia diuina, tum quia certi per fidem sumus, aliqua ab ea fuisse facta, quæ impossibilia, cæteroquin iudicaremus, tum quia cū infinita sit, credere debemus multa in eius thesauris contineri, quæ comprehendere minimè valemus.

Quinta, vt in explicandis rebus facilibus, aut inutilibus terere tempus superfluum est, ita aliquando temeritate non vacat, aut imprudentia, aliqua perscrutari altiora, & fortiora nobis, vt ait Eccles. 3. sed potius ingenuè fatendum est reddi non posse rationem adquatam illorum, earumque intelligentiam beatis spiritibus relinquendam esse. Huiusmodi est, ex Diuo Athanasio, quæstio illa, de modo, quo Filij generatio à Spiritus Sancti processione differat, ex alijs concordia certitudinis diuinæ prouidentia cum indifferentia, & indeterminatione liberi arbitrij humani. Quapropter Rufinus exposit, in Symbol. Apost. rectè ait: *Cauemus, ne dum inaccessæ lucis fulgorem pertinacius scrutari volumus, exiguum ipsum, qui nobis diuino munere est concessus aspectu perdamus*; Sanctus autem Augustinus multoties humiliter fatetur se aliqua credere, quia in sacris litteris continentur; quomodo autem illa fiant, vel fieri possint, se ignorare, vel plenè non capere. Vndè ait D. Petrus 1.3. paratos quidem nos semper esse debere ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea, quæ in nobis est spe, & fide; *sed cum modestia, & timore*; quia ita, supposita semper fide diuinorum, mysteriorum nostræ religionis, debemus ex vna parte conari illa explicare, vt tamen ex alia ingenuè fateamur multa esse, ad quorum plenam intelligentiam, adquatamque rationem, reddendam pertingere non possumus.

Sic Diuus Bernardus epist. 190. quemdam doctorem in hac re peccantem, his verbis eleganter reprehendebat. *Dum paratus est de omnibus reddere rationem, etiam quæ sunt supra rationem, & contra rationem presumit, & contra fidem. Quid enim magis contra rationem, quam ratione rationem conari transcendere? & quid magis contra fidem, quam credere nolle, quidquid non possis ratione attingere.*

Sexta regula, vbi occurrunt aliqua fidei controuersia, aut quæstiones cum hæreticis agitandæ, vt fideliter, ac sincerè eorum opiniones sunt adducendæ, ita quoque diligenter notandæ, quæ ipsi Catholicis opinionibus appingunt falsa, vel demunt, & addunt, ad verum earum sensum peruertendum, vt clarè appareat de quo sit quæstio, aut in quo consistat verum difficultatis punctum; Non semper sunt sperendæ argumentationes quæcunque hæreticorum contra fidei dogmata, nisi essent apertè absurdæ, multoque minus vtendum acerbis, mordacibusque responsionibus, sed solidæ semper, & idoneæ sunt adhibendæ, libenterque etiam concedenda illis, quæ veræ fidei minimè repugnant, vt sic facilius ad illam adducantur, dum pro veritate eius solum vident nos pugnare. Aliud tamen extremum vitandum est nonnullorum plus nimio argumentationes hæreticorum extollentium, cum enim certissimæ sint fidei veritates, indubitatum quoque esse debet, falsa esse omnia ipsorum contra illas argumenta, etiamsi interdum alicui eorum non ita plenè, vel adquatè satisfieri videretur; in rebus enim fidei, & à Deo dictis, nos minimè ad probandas illas obligamur, sed satis est, si illas dignè, ac probabilibus solutionibus, non autem semper euidentibus defendamus, non conuincamus quidem, nec conuincamur tamen, cum saltem omnes Catholicorum responsiones collectiue sumptæ semper præualeant omnibus aduersariorum obiectionibus contra fidei veritates, indeque

deque illas amplecti deberent, nisi pertinaces essent, suaque superbia prepedirentur. Tantum de precipuis regulis à Theologo obseruandis in tractando presertim materias, vel quaestiones Theologicas ad speculationem pertinentes,

CAPVT III.

Proponuntur regulae pro Theologia moralis, seu ad praxim spectante.

PRæter iam adductas in præcedentibus capitibus regulas, quæ etiam Theologiæ moralis, eiusque quaestionibus tractandis accommodari possunt, sunt insuper aliæ magis ipsi propriæ. Prima est, quod cum Theologia moralis non minus innitatur, quam speculatiua diuinæ reuelationi, Theologus Moralis debet potissimum vti Sacræ Scripturæ locis ad mores pertinentibus, tum ijs, quæ circa illos ex Sacra habentur traditione, & in Sacris Canonibus continentur, historijsque Ecclesiasticis, in quibus narrantur plures actiones laudæ, & vituperio dignæ, multaque exempla, quæ vim persèpe habent doctrinæ, praua quidem ad ea fugiendas, proba verò ad amplectenda; diligenter tamen aduertere debet, & monere, non omnia semper esse sequenda, quæ tribuuntur vitis aliàs sanctissimis; tum quia non omnes eorum actiones fuerunt laudabiles, imò aliquæ recensitæ in historijs etiam sacris fuerunt peccaminosæ, & quandoque non leuiter; præterquam si fuerunt laudabiles, aliæ forsan exerceri potuerunt ab illis laudabiliores, vel illas exercuerunt è peculiari diuina inspiratione, siue diuino impulsu, ideoque semper in exemplum trahi non possunt, aut demum circumstantijs quibusdam positis laudabiles fuerunt, defectu quarum, alias non sunt tales; quæ omnia sunt accuratè notanda, vbi se se in aliqua quaestione morali tractanda offert occasio, probarique aliquid debet exem-

plis. Ex hac regula sequitur optimum fore, si Theologus Moralis ea quæ habentur ex fide, vel deducuntur etiam probabiliter ex ijs, quæ de fide, spectantia ad mores primò proponat, & seponat ad illis, quæ lumine naturali tantummodo habentur; illis autem addat postea si quæ sint, tum rationes naturales, tum Philosophorum autoritates, nec non etiam legum Ciuiliū, qui enim illarum libros conscripserunt in Morali philosophia, quam maxime versatos fuisse, & excelluisse supponimus. De quo vide dicta tom. 4. sect. 7. cap. 25.

Secunda, vbi agitur de peccatis exactè explicet, quænam sint venialia, duntaxat, & quænam mortalia; tum quæ sint intrinsecè mala, ita vt nunquam prorsus liceant, & à Deo indispensabilia sint, ac semper prohibita, quia semper mala; deindè quæ mala solum, quia prohibita, & quomodo adueniente aliqua circumstantia reddi licita possunt, imò & potest quandoque aliquis teneri ad illud exercendum. Horum enim, & similia accuratè explicatio, quam sit necessaria, quantique momenti ad animarum quietem ex se constat.

Tertia regula est, eaque potissima, quod in omni materia, quantum fieri potest declaretur, & distinguatur, quænam opinio sit certa, & euident; quænam tuta, & probabilis, & inter probabiles, quænam probabilior, aut minus, ac vix probabilis, quæ probabilis speculatiuè, quæ practicè, quæ in foro interno, quæ in externo, quæ scandalosa actiuè, quæ passiuè; quæ impia positiuè, quæ negatiuè; quæ non pia, aut minus pia; quæ dubia negatiuè, quæ positiuè; quæ opinio fundata in presumptione, quæ in veritate, & sic de alijs. Et quamuis aliquis vni sententiæ tanquam magis certæ, aut probabilis adhareat, propter rationes, quas sibi suadet esse tales, aliorum tamen opiniones non facile damnet tanquam improbabiles, sed potius si illæ verè sint probabiles, aut ab intrin-

intrinsicè, aut ab extrinsicè, sincerè id aperiat, non solum, quia, quod vni videtur esse magis probabile, alteri plerumque non est tale, aut etiam secundum satis communem Theologorum sententiam, potest quis relicta sententia alij, sibi que etiam probabiliori visa, aliam verè probabilem sequi, verum etiam quia, licet quis relicta sibi magis probabili, cuique ita adheret sententia, non possit, vt docent alij Theologi, mihi que probabilior videtur, modo statim explicando, aliam sibi minus probabilem in operando sequi, potest tamen docere illam esse talem, vbi verè est talis, vt possint illam sequi lectores, si sibi magis opportunam eam existimauerint, quibusque etiam opposita magis probabilis videri potest.

Dixi probabilior esse, eum qui adheret vni sententiæ tanquam sibi probabiliori, non posse, ea relicta, sequi in operando alteram sibi minus probabilem, quod sic interim breuiter explico, donec fusius, & quo existimo, facile componi posse plus nimio acriter versantem in hac re controuersiam inter modernos Theologos, aut reduci ad quæstionem de nomine. In primis enim omnes concedunt absolutè licere amplecti in operando opinionem aliquam verè probabilem; secundò admittere debent, qui sic operantur, operari etiã cum opinione sibi magis probabili, quis enim est ille, qui suam propriam opinionem cæteris non præferat, atque adeò probabiliorem, magisque rationabilem cæteris illam non credat? totum igitur difficultatis punctum, aut pondus ad hoc reduci debere videtur, an, qui vni sententiæ tanquam sibi probabiliori adheret, possit illa relicta aliam sibi minus probabilem licitè in operando sequi, quidquid sit an in docendo, vel consulendo.

Pro cuius intelligentia notandum est, duplicem dari certitudinem moralem. Vna est, quæ omnem prorsus excludit formidinem, qua ratione nonnulli Theologi, communiter ta-

men reiecti, vt diximus superiori tomo lib. 4. sect. 11. cap. 15. docuerunt aliquos ad tantam certitudinem moralem suæ iustitiæ, secundum viam ordinariam peruenire posse, vt absque vlla formidine, & temeritate non minus possint tunc esse certi de sua gratia, quam dari in rerum natura Romam, & Constantinopolim.

Altera certitudo moralis est, quæ tollit quidem animi anxietatem, siue hæsitantiam, & fluctuationem inordinatã, atque adeò sufficit ad pacem conscientia tribuendam, non tamen ad omnem prorsus formidinem excludendam; quæ certitudine, quæ non transcendit limites certitudinis probabilis, & coniecturalis, secundum communem opinionem omnium Theologorum contra paucos alios loco statim citato adductos, iusti secundum viam ordinariam possunt esse certi se esse in gratia. Etsi igitur prima certitudo moralis minimè requiratur ad licitam operationem, nec etiam illam requirunt, qui docent illicitum esse sequi opinionem minus probabilem, probabiliori relicta, aliàs iusti, qui secundum viam ordinariam illam habere non possunt de propria iustitia, ad sumendam tamen Eucharistiam necessaria, tuta conscientia ad illam accedere non possent; nemini tamen dubium esse potest, quin altera certitudo moralis tollens animi anxietatem, siue hæsitantiam, & fluctuationem inordinatam, pacemque conscientia tribuens, necessariò requiratur ad benè moraliter operandum, cum sine tali certitudine non possit conscientia non esse dubia practicè; qui autè Doctores asserunt licitum non esse sequi opinionem minus alicui probabilem, abiecta sibi magis probabili, nullam aliam certitudinem ad benè moraliter operandum requirunt; & quia existimo illam reperiri non posse in hoc casu, qui enim suam opinionem magis probabilem esse, quam aliam persuasum habet, non potest non hæsitare, & fluctuare in illa relinquenda, atque adeò operari non

non potest cum conscientia debite pa-
 cata, ideo in hoc sensu puto quoque,
 non licere operari cum opinione mi-
 nus operanti probabili, probabiliori
 sua relicta; quod si tamen cum illa
 opinionum pugna saluari posset debita
 conscientiae pax, excludique omnis
 prorsus animi anxietas, siue haesitan-
 tia, & cum illa dubium, omnes con-
 cedere deberent, licitum esse, relinque-
 re opinionem magis probabilem, pro-
 minus sibi probabili, cum terminis fo-
 res, qui oppositum de terminis formalis absolute
 ad bene operandum iudicium termini formalis absolute
 certitudinem mora tentata sola naturali
 animi dubium, omnia distinctio quantitate
 anxietatem, & huius est veritati Encharistiae, quantitate
 non autem omnino. Etiam si omittatur, quantitate
 nem.

Quarta, & ultima extrema nonnullorum
 benas nimium laxantium
 ex Christo Domino arcta
 ad vitam docens via; &
 gentium laborem in praecipue
 taque multiplicantium, ubi no-
 cum etiam ex eodem Christo,
 eius suave, & onus leve sit, verus
 logus Moralis medium, quantum ne-
 ri potest, pro viribus tenere debet, tam
 in docendo, quam in consulendo, nec
 praeter certa iam peccata, & quae in-
 confesso sunt apud omnes Theologos,
 alia, maxime mortalia, quae nec suffi-
 cienti autoritate, aut ratione proben-
 tur, obtrudere, atque ita animas, qua-
 rum salutis cupidissimus esse debet, il-
 lius amittendae periculis obijcere. Etsi
 enim verissimum sit, posse Deum, qui
 summum ius habet in creaturas, pro-
 hibere quaedam in omnibus circum-
 stantijs, quae ex genere suo videntur
 esse leuia, & indifferentia ad bonum,
 & malum, propter altissimos, nobisque
 incognitos fines, sed nominatim ad ob-
 sequium in hoc a rationalibus creatu-
 ris habendum, inter quae numerari po-
 test esus pomi Adamo vetitus, ex cu-
 ius diuini praecipiti transgressione om-
 nia deinceps mala in genus humanum

deriuarunt; an dentur tamen modo
 huiusmodi diuina iura merè positiua,
 nec non humana in omnibus obligan-
 tia circumstantijs, Theologus moralis
 diligenter examinare, & discernere
 debet, nec ita facile peccata mortalia
 multiplicare.

CAPUT IV.

Regulae pro Theologia Parænetica.

Um per Theologiam, quam supe-
 riori sectione cap. 9. Paræneticam,
 Exhortatoriam appellauimus, ni-
 aliud intelligatur, quam ipsamet se-
 dum munus tradendi potissimum
 gestu suas veritates, taliter, vt non
 vera esse quae proponit, credant
 es: sed (quod est difficilius) vt
 ra, & honesta crediderint, ex-
 ra: quare etiam vocatur Retho-
 Eloquentia Sacra, Ars concio-
 nauè ratio concionandi; sa-
 et ob hanc inter concionan-
 di munus affinitatem, si qui-
 dem proprium Rethoricæ officium est
 dicere appositè ad persuasionem, finis
 vero persuadere dictione; vt libro hu-
 ius operis tertio sectione 7. cap. 5. do-
 cuimus, satis inquam patet, non aliam
 in Theologia Parænetica methodum
 obseruandam esse, non alias regulas,
 praeter eas quas ipsa praescribit Rethorice-
 ces, relicto tamen fucato illo, & ar-
 tificioso loquendi modo, quem inter-
 dum in ea reprehendunt Sancti Patres,
 vocauitque D. Paulus 2. Timoth. cap. 4.
 prurientem auribus: sicut enim glo-
 riatur Hieronymus Vida superioris se-
 culi Poeta clarissimus, quod sordidas
 Gentilium Poetarum musas ad Iordanem
 fluium adduxerit, easque ibi ab
 omni illorum spurcitia expurgatas E-
 uangelicæ Historiae, Diuorumque lau-
 dibus celebrandis consecrarit; non est,
 cur etiam Rethorices, eiusque praecipiti,
 & regulæ ad concionandi officium

intrinseco, aut ab extrinseco, sincerè id aperiat, non solùm, quia, quod vni videtur esse magis probabile, alteri plerumque non est tale, aut etiam secundum satis communem Theologorum sententiam, potest quis relicta sententia alijs, sibi que etiam probabiliori visa, aliam verè probabilem sequi, verùm etiam quia, licet quis relicta sibi magis probabili, cuique ita adheret sententia, non possit, vt docent alij Theologi, mihi que probabilior videtur, modo statim explicando, aliam sibi minus probabilem in operando sequi, potest tamen docere illam esse talem, vbi verè est talis, vt possint illarum res, si sibi magis opposita existimauerint, quibusque relicta magis probabilis videtur.

Dixi probabilior esse, hæret vni sententiæ tanquam probabiliori, non posse, ea relicta in operando alteram sibi minus probabilem, quod sic interim breuiter donec fusius, & quo exilius componi posse plus nimio constantem in hac re controuersiam modernos Theologos, aut quæstionem de nomine. In præteritum omnes concedunt absolutè præsertim in operando opinionem verè probabilem; secundò debent, qui sic operantur, cum opinione sibi magis probabili, quis enim est ille, qui suam propriam opinionem cæteris non præferat, atque adeò probabiliorem, magisque rationabilem cæteris illam non credat? totum igitur difficultatis punctum, aut pondus ad hoc reduci debere videtur, an, qui vni sententiæ tanquam sibi probabiliori adheret, possit illa relicta aliam sibi minus probabilem licitè in operando sequi, quidquid sit an in docendo, vel consulendo.

Pro cuius intelligentia notandum est, duplicem dari certitudinem moralem. Vna est, quæ omnem prorsus excludit formidinem, qua ratione nonnulli Theologi, communiter ta-

men reiecti, vt diximus superiori tomo lib. 4. sect. 11. cap. 15. docuerunt aliquos ad tantam certitudinem moralem suæ iustitiæ, secundum viam ordinariam peruenire posse, vt absque vlla formidine, & temeritate non minus possint tunc esse certi de sua gratia, quam dari in rerum natura Romam, & Constantinopolim.

Altera certitudo moralis est, quæ tollit quidem animi anxietatem, siue hæsitantiam, & fluctuationem inordinatam, atque adeò sufficit ad pacem conscientia tribuendam, non tamen ad omnem prorsus formidinem excludendam; quæ certitudo, quæ non transcendit limitum certitudinis probabilis, & coniecturæ, secundum communem opinionem Theologorum contra paucos, statim citato adductos, iustitiam in viam ordinariam possunt se esse in gratia. Etsi igitur certitudo moralis minimè reuertitur ad licitam operationem, nec illam requirunt, qui docent illi, esse sequi opinionem minus probabilem, probabiliori relicta, aliàs iustitiam secundum viam ordinariam illi habere non possunt de propria gratia, ad sumendam tamen Eucharistiam necessaria, tuta conscientia ad illam accedere non possent; nemini tamen dubium esse potest, quin altera certitudo moralis tollens animi anxietatem, siue hæsitantiam, & fluctuationem inordinatam, pacemque conscientia tribuens, necessariò requiratur ad benè moraliter operandum, cum sine tali certitudine non possit conscientia non esse dubia practicè; qui autè Doctores asserunt licitum non esse sequi opinionem minus alicui probabilem, abiecta sibi magis probabili, nullam aliam certitudinem ad benè moraliter operandum requirunt; & quia existimo illam reperiri non posse in hoc casu, qui enim suam opinionem magis probabilem esse, quam aliam persuasum habet, non potest non hæsitare, & fluctuare in illa relinquenda, atque adeò operari non

non potest cum conscientia debite pacata, idè in hoc sensu puto quoque, non licere operari cum opinione minus operanti probabili, probabiliori sua relicta; quod si tamen cum illa opinionum pugna saluari posset debita conscientiae pax, excludique omnis prorsus animi anxietas, siue haesitantia, & cum illa dubium, omnes concedere deberent, licitum esse, relinquere opinionem magis probabilem, pro minus sibi probabili, cum etiam doctores, qui oppositum docent, existiment ad bene operandum moraliter, sufficere certitudinem moralem, quae omne animi dubium, omnemque conscientiae anxietatem, & haesitantiam excludat; non autem omnem prorsus formidinem.

Quarta, & vltima regula. Inter duo extrema nonnullorum conscientiae habenas nimium laxantium, cum tamen ex Christo Domino arcta sit, & angusta ad vitam docens via; & aliorum fingentium laborem in praeepto, peccataque multiplicantium, ubi non sunt, cum etiam ex eodem Christo, iugum eius suave, & onus leue sit, verus Theologus Moraliter medium, quantum fieri potest, pro viribus tenere debet, tam in docendo, quam in consulendo, nec praeter certa iam peccata, & quae in confesso sunt apud omnes Theologos, alia, maxime mortalia, quae nec sufficienti autoritate, aut ratione probentur, obtrudere, atque ita animas, quarum salutis cupidissimus esse debet, illius amittendae periculis obijcere. Etsi enim verissimum sit, posse Deum, qui summum ius habet in creaturas, prohibere quaedam in omnibus circumstantijs, quae ex genere suo videntur esse leuia, & indifferentia ad bonum, & malum, propter altissimos, nobisque incognitos fines, sed nominatim ad obsequium in hoc à rationalibus creaturis habendum, inter quae numerari potest esus pomi Adamo vetitus, ex cuius diuini praeepti transgressione omnia deinceps mala in genus humanum

Biblioth. Theol. Tom. VI.

deriuarunt; an dentur tamen modo huiusmodi diuina iura merè positiua, nec non humana in omnibus obligantia circumstantijs, Theologus moralis diligenter examinare, & discernere debet, nec ita facile peccata mortalia multiplicare.

CAPUT IV.

Regulae pro Theologia Parænetica.

Cum per Theologiam, quam superiori sectione cap. 9. Paræneticam, siue Exhortatoriam appellauimus, nihil aliud intelligatur, quam ipsamet secundum munus tradendi potissimum è suggestu suas veritates, taliter, vt non modo vera esse quae proponit, credant auditores: sed (quod est difficilius) vt quae vera, & honesta crediderint, exquantur: quare etiam vocatur Rethorica, & Eloquentia Sacra, Ars concionatoria, rectaue ratio concionandi, satis indè patet ob hanc inter concionandi, & orandi munus affinitatem, si quidem proprium Rethoricae officium est dicere appositè ad persuasionem, finis vero persuadere dictione; vt libro huius operis tertio sectione 7. cap. 5. docuimus, satis inquam patet, non aliam in Theologia Parænetica methodum, obseruandam esse, non alias regulas, praeter eas quas ipsa praescribit Rethorices, relicto tamen fucato illo, & artificioso loquendi modo, quem interdum in ea reprehendunt Sancti Patres, vocauitque D. Paulus 2. Timoth. cap. 4. prurientem auribus: sicut enim gloriatur Hieronymus Vida superioris seculi Poeta clarissimus, quod sordidas Gentilium Poetarum musas ad Iordanem fluium adduxerit, easque ibi ab omni illorum spurcitia expurgatas Evangelicae Historiae, Diuorumque laudibus celebrandis consecrarit: non est, cur etiam Rethorices, eiusque praeepta, & regulae ad concionandi officium

G

accom-

accommodari non possint: Et sicut nemo in Theologicis disputationibus cū laude versari potest, nisi disputandi arte instructus sit, vt suo loco supra satis demonstrauius: ita vix quisquam, inquit Granat. lib. 1. de rat. concionandi cap. 2. nisi vel diuino spiritu afflatus (quod Prophetis, & Apostolis contigit) vel felicissimo ingenio, & ad dicendum apposito natus sit (quod rarissimis accidit) sine huius artis præsidio felix esse in concionando poterit: vel certè multo ornatiùs, atque commodius munus hoc administrabit, quisquis diligentis eius studio fuerit adiutus.

Vt autem in præfatis regulis assignandis ordinatè procedamus, norandum est huius Theologiæ finem non esse, scire præcisè, sed agere, atque adeò non esse speculatiuum, sed practicum, Morali Theologiæ persimilè, ab eo tamen distinctum, quod moralis tantum doceat in scholis quid agendum; at hæc illud insuper suadeat, non in scholis apud eruditos, sed in concione apud populum appositè dicendo. Quomobrem sicut iuxta communem disciplinarum practicarum methodum, quatuor potissimum in illis tradendis considerari solent, nempe finis, materia, officia, & instrumenta; ita per ordinem ad hæc quatuor, quæ etiam sunt præcipuè Rethoricæ partes, videlicet finè ad quem concio collimare debet, materiam ex qua conficienda est, officia quæ præstare debet concionator, & tandem instrumenta, quibus aptam construat sibi concionem, sequentes proponemus regulas, vel præcepta; præmissis prius aliquibus ad personam ipsius concionatoris spectantibus, quæ proindè potius se tenent ex parte operantis, quàm operis.

1. Nullus nisi natura aptus concionandi munus, aut officium assumere debet: sicut autem ad hoc sufficit mediocris in eloquendo facultas, vel facundia, ita è contrario, qui verba exprimere non posset, aut etiam loquen-

do risum excitaret, censendus esset omninò ineptus.

2. Naturalis hæc aptitudo excolenda est Rethorices studio, omnisque insuper generis doctrina, & sapientia.

3. Qui sic à natura, & ab arte comparatus est, nisi vocatus & missus concionari debet: admonente Hieremia cap. 23. *Prophetae currebant, & non mittebam eos: & D. Paulo ad Romanos 10. Quomodo predicabunt, nisi mittantur?* tutus ergò ad hoc officium aditus obedientia est.

4. Cum Sacri Concionatores pro Christo legatione fungantur tanquam Deo exhortante per eos, magnam indè sui ministerij æstimationem habere debent, nec non etiam ex eius fine, qui est diuinæ maiestatis gloria, & pereuntium animarum salus.

5. Quantum dignitatis, & vtilitatis, tantum etiam difficultatis in hoc munere esse debent apprehendere; dicente D. Gregorio, maius esse miraculum, predicationis, & orationis solatio peccatorem conuertere, quàm mortuum, carne suscitare.

6. Indignissimum cum sit, vbi de summa conditoris gloria, & sempiterna animarum, siue vita, siue morte agitur, quod homo tantarum rerum momenta negligens, solam gloriæ suæ, propriæ commodi rationem habeat, propterea in Ecclesiaste magna intentionis puritas, & rectitudo desideratur. *Illius Doctõris*, inquit D. Bernardus serm. 59. in Cantica, *libenter audio vocem, qui non sibi plausum, sed mihi plausum moueat.*

7. Quamuis exquisita doctrina, atque eruditio ad concionandi officium sit magis necessaria, quàm vitæ puritas, & Sanctitas, docente Christo Domino Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribae, & Pharisei: omnia ergo quacumque dixerint vobis, seruate, & facite: secundum opera verò eorum nolite facere, dicunt enim, & non faciunt: Nihilominus tamen si doctrinæ morum integritas, & innocentia accedat, dictu*

mirum

mirum est quantum eiusmodi accessione non solum doctrina iuuetur, charitas enim intrat, ubi plerumque scientia de foris stat, verum etiam facilius ab illa populus persuadeatur; datur siquidem voci concionatoris vox virtutis, si quod suadet, prius sibi illud persuasisse cognouerit. Efficacior enim operis, quam oris vox est.

8. Si concionandi munus ad eos potissimum pertinet, qui vna cum doctrina firmas in virtute radices egerunt, consequens est vt nemo, nisi iam aetate aliquantulum prouectus, illud feliciter obire possit, saltem loquendo secundum legem Dei ordinariam.

9. Attenta non minus huius operis dignitate, quam difficultate, requiritur ad illud recte obeundum, singulare etiam sancte orationis studium in Concionatore; sic enim ait D. August. in 7. de doct. Christ. *Prædicator laboret, vt intelligenter, vt libenter, vt obedienter audiat*; & hoc se posse magis pietate orationum, quam sermonis facultate non dubitet, vt orando pro se, ac pro illis, quos est allocuturus, sit prius orator, antequam doctor: & ipsa hora accedens, priusquam exerat proferentem linguam, ad Deum leuet animam ficientem, vt ruet quod biberit, aut quod impleuerit effundat.

10. Ecclesiastes potius breuitati consulere debet, quam prolixitatem in dicendo affectare; vel enim apte dicit, vel inepte, si secundum, quantumuis per breue tempus, semper tamen nimis prolixus videbitur, si primum, etiam boni, & delicati cibi satietatem ingerunt: cuius rei euidens est argumentum, quod nullus de breuitate, omnes autem ferè de nimia Prædicatorum prolixitate conqueri solent; præsertim vbi singulis per Quadragesimam, aut Aduentum diebus sermo habendus est.

11. Concionator haud vana efferatur iactantia, vel superbia, cum se recte prædicasse cognouerit, vel sui laudes audierit; memor illius Apost. 1. Cor. *Biblioth. Theol. Tom. VI.*

rinth. 13. *Si linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem autem non habeam, nihil sum; quodque in nouissimo magni Iudicij die multi dicent Matt. 7. Nonne in nomine tuo prophetauimus, & demonia eiecimus; quos Deus ignorabit, nec amplius cognosceret.*

12. Tandem Concionator peculiarem quemdam amicum, aut etiam plures debet habere, quos consulat, & à quibus diligenter inquirat, nunquid in aliquo deficiat, cum animo corripiendi seipsum.

Materia alicuius artis cum ea sit, in qua talis ars, & facultas, quæ conficitur ex arte, versatur: merito eas res in quibus versatur ars, & facultas oratoria, materiam artis Rethorices appellare possumus: Has autem res cum alij plures, alij pauciores existimaauerint; Aristotelis sententiam libenter amplectimur, qui tribus in generibus rerum positum esse Rhetoris officium putauit, demonstratio, deliberatio, iudiciali. Demonstratiuum est, quod tribuitur in alicuius certæ personæ laudem, aut vituperationem, vnde respicit præteritum, quodque honore, vel è contra dignum est vituperio. Deliberatiuum, siue suasorium est, quod positum in disceptatione, vel consultatione, habet in se sententiæ dictionem, vnde respicit futurum, quodque est vtile. Iudiciale est, quod positum in iudicio, habet in se accusationem, & defensionem, vel petitionem, & recusationem, vnde respicit præsens, quodque iustum est.

His tribus causarum generibus addi potest quartum, Græcè Didascalion dictum; in quo nec laudatio, vt in demonstratio, nec accusatio, aut defensio, vt in iudiciali, nec persuasio, vt in deliberatio, locum habent, sed mera alicuius loci Scripturæ, vel mysterij fidei expositio, & explicatio; etsi enim interdum in ea misceantur aliqua ad mores pertinentia, hoc tamen fit veluti per accidens, & minus principaliter. Vnde ratione dictorum finium per se

Artis Concionariæ materia primum diuidi potest in Didascalicam, quam aliqui cum addito materiam Euangelij nominant, & non Didascalicam, quæ simpliciter materia dicitur, & continet sub se tria dicta orationis genera; vel materias. Si enim in concione agitur de aliqua simplici materia, v. g. de ieiunio, de humilitate, hæc pertinet ad Deliberatiuam; si laudetur aliquis Sanctus, ad Demonstratiuam siue Encomiasticam, si denique aliqua refellatur hæresis, ad Iudicalem. Verùm quia Sacri Concionatores, præter Rethores habent, quod de his omnibus tractare possint, depromendo ea ex Euangelio, Scripturavè currenti, & hoc duobus modis, interdum videlicet adducto vno solo Euangelij loco, & aliquando toto etiam Euangelio; hinc nascuntur pro Canonibus alia sex materiæ genera. Primum vbi super vnum Euangelij, Scripturavè passum, vna etiam simplex materia pertractatur; secundum vbi ex toto Euangelio; tertium, vbi laudatur aliquis Sanctus, ex vno pariter Euangelij loco; quartum applicando ipsi omnes illius clausulas; quintum vbi vnico Euangelij testimonio refellitur aliqua hæresis; sextum ostendendo omnes eius passus contra illam pugnare.

Sub materia, siue genere didascalico, habente vt diximus pro suo fine principali litteralem, aut mysticam alicuius loci Scripturæ interpretationem, tria alia continentur: Primum quando vna pars, aut totum etiam, quod occurrit Euangelium exponitur in varios sensus, allatis insuper diversis doctorum sententijs, ac opinionibus; secundum, quando omnibus Euangelij partibus, vel clausulis vtimur, ad maiorem vnius duntaxat principalis dilucidationem. Tertium, quando concurrentibus duobus Euangelijs vno ferriæ, altero festi; aut Euangelio, & Epistola, adhibemus vnum ex illis textibus ad explicationem alterius, vel in parte, vel in toto. Sic in vniuersum,

duodecim sunt Artis Concionariæ materiæ genera, nullum enim est aliud, quod ad ista facile reduci non possit; V. g. conciones pro defunctis ad demonstratiuum, siue encomiasticum; pro festis, quibus fidei aliquod mysterium celebratur, ad Didascalicum, si principaliter sistatur in explicatione illius modo veluti scholastico; ad deliberatiuum verò, siue suasorium, si illo breuiter duntaxat explicato, auditorum ædificatio magis intendatur: in eiusmodi enim generibus, quando inter se miscentur, pro illorum distinctione, attendendum est ad principalem vniuscuiusque finem, nec non etiã pro regulis assignandis.

Quamuis in oratoria facultate aliqui eius officium, & finem confundant, distinguuntur tamen inter se, quod in officio quid fieri, in fine quid officio conueniat, attendatur: siue, quod idem est, officium sit id, quod facere debet orator, videlicet dicere appositè ad persuadendum; finis verò illud cuius causa, facere debet, nempe persuadere dictione: vt si medici officium dicatur esse curare appositè ad sanandum: finis, sanare curatione.

Cum autem eorum, quæ ad finem aliquem comparandum instituta sunt, ratio ex eo sumenda sit, facile intelligitur ex fine oratoris, siue concionatoris, qui est persuadere dictione, quodnam sit eius officium, siue quid efficere, quasque res, siue partes habere debeat. Primum enim vt appositè ad persuadendum dicat, oportet eum docere, flectere, & delectare. Vbi enim Dialectico, qui rei dubiæ fidem facere contendit, sufficit vt doceat, hoc est, vt argumentis, quid voluerit, euincat; debet insuper orator ad aliquid agendum excitare, atque adeò non solum argumentis probare, sed etiam orationis venustate, & rerum varietate delectare, affectibusque auditores concutere. Vnde etiam quinque communiter assignantur oratoris, siue orationis, qua munus suum orator exequitur, partes,

tes,

res, nempe, Inuentio, Dispositio, Elocutio, Memoria, & Pronuntiatio.

§. II.

*De inuentione prima Theologiae Parane-
tica, sine Artis Concinatoria
parte.*

Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ causam probabilem reddant: sub qua iterum tres aliæ orationis partes distingui possunt, nimirum expositio, argumentatio, & amplificatio, omnes enim homines oratione, aut simpliciter mentem suam, vel id quod gestum est, vel geri potest exponunt: aut probant argumentis, & rationibus, quibus rei dubiæ fidem facere conantur: aut denique ad motum animi excitandum illa amplificanc. Et si autem communia sunt probandi, atque amplificandi loca, & argumenta, inter se tamen differunt primò, quod argumentatio ad omnia quæstionum genera se extendit, in quibus quærimus, sit ne res, an non sit; quid sit, qualis item sit, & cuius rei gratia talis sit, & multa his similia. Amplificatio verò ad certa quæstionum, siue propositionum genera contrahitur; in quibus de sola rei magnitudine, & amplitudine quæritur; hoc est cum ostendere nitimur aliquid esse in genere suo vehementer amabile, detestabile, formidandum, oprandum, læcum, triste, & his similia: vnde amplificatio velut quædam species argumentationis est, siue argumentatio ad certum genus contracta. Differunt insuper diuersa argumentorum tractandorum ratione; argumentatio enim syllogismis vitur, hoc est, genere orationis in orbem quodammodo redactò, licet fustus orator, quàm dialecticus illud tractet; amplificatio autem oratio expositioni, & enumerationi, quàm argumentationi similior est. Postremò differunt etiam sine, quatenus argumentationis est, fidem facere, & intellectum ad assensum

vi argumentorum perducere; amplificationis autem, non solum intellectum conuincere, vt rem esse in suo genere maximam credat: sed etiam voluntatem ad amandum, vel detestandum, vel in quemuis alium affectum inducere.

Cum autem omnis tam argumendi, siue probandi, quàm amplificandi ratio ad aliquam propositionem, aut quæstionem terminandam ordinata sit, obseruandum est duo esse illorū genera: vnum infinitum (quod Græcè Thesis, Latine propositum) alterum finitum, quod Græcè hypothesis, Latine causa, siue controuersia appellatur. Thesis de genere vniuerso quærit, sine designatione personarum, temporum, locorum, aliarumque similium circumstantiarum, v.g. sit ne studijs vacandum; Hypothesis verò de rebus singulis, quæ personis, temporibus, locis, alijsque similibus circumstantijs implicitæ sunt, quibus sit quæstio finita, v.g. sit ne studijs vacandum ab homine plebeo, aut nobili? hoc tempore, illo loco, &c. Rursus infinita quæstio duplex est, vel enim ad cognitionem pertinet, cuius finis est scientia: vt, sit ne terra rotunda? vel ad actionem, vt quibus medijs sit colenda amicitia? primæ tria sunt genera. An sit, Quid sit, Quale sit, & similia; secundæ autem duo: vnum ad officium, sicut cum quæritur, amandi ne sint liberi? Alterum ad motum animi, vel gignendum, vel sedandum, planeve tollendum, v.g. quando fiunt cohortationes ad amandos liberos, ad gloriam, & laudem comparandum. Sequitur ex his, primò, aliū inuentionis fontem ad infinitam quæstionem, alium ad finitam desiderari: ad infinitam quippè siue thesim tractandam argumenta ex ijs præcipuè locis desumuntur, quæ Topica dicuntur: ad finitam verò siue hypothesis ex circumstantiarum locis, quæ vel rebus, vel personis attribuuntur. Sequitur secundò, quod, cum omnis argumentorum inuentio, vel ad probandum, vel

ad

ad amplificandum destinetur, necesse fit, vt omnia quæ rem probant, aut amplificant, rebus ipsis, quas probare, vel amplificare volumus, aliqua ratione conueniant, vel illis etiam aduersentur; cum contrariorum eadem sit disciplina. Tertio sequitur, ita inuentionem earum rerum, quæ ad amplificandum pertinent, ex eisdem locis vndè argumenta petuntur, sumendam esse, vt tamen aliqua magis ad hunc finem conducant: ea videlicet, quæ multa in vna aliqua re esse ostendunt, vt loca à partibus, à causis, ab effectibus, ab adiunctis, hoc est antecedentibus, comitantibus, & consequentibus. Sequitur quarto, præfata loca è quibus veluti fontibus eruuntur argumenta, ita esse materiam remotam argumentationis, & amplificationis, vt etiam ex huiusmodi argumentis tanquam ex materia proxima, & ex se ipsis tanquam ex forma coalescant. Quia autem de locis iam sufficienter à nobis dictum est, nec non etiam de argumentatione pro vt ad dialecticam spectat, lib. 3. huius operis sect. 7. vbi de Rethorica, & Dialectica, hic tantum breuiter agemus de eadem argumentatione, variisque eius formis, siue speciebus, secundum quod ad Rethoricam pertinent; definiturque argumentatio, apta & conueniens argumenti per orationem explicatio. Vbi enim Dialecticus in syllogismo, quæ est perfectissima arguendi forma, tribus pronuntiatis contentus est, videlicet propositione, assumptione, & conclusione, quarum duas priores maiorem, & minorem vocant, Rethores quinque partium illum faciunt, quoniam propositioni, & assumptioni, siue rationi confirmationem, & exornationem adiungunt: quarum altera ad vim, altera ad ornatum, & elegantiam maximè pertinet. Confirmatio enim est ea, quæ pluribus argumentis corroborat breuiter expositam rationem; exornatio verò, siue vt alij dicunt, expositio rei honestandæ, & locupletandæ causa adhibetur, confirmata argu-

mentatione; vndè præcipuè locum, habet, cum ratio, aut confirmatio, aut etiam propositio latentem vim habent, quæ breui oratione explicari non potuit. Quemadmodum autem orator supra Dialecticum duas partes, nempe confirmationem, & exornationem addit; sic Ecclesiastes duas item super oratorem: nempe affectus, & accommodationem, siue ad singularia descensum.

Prima igitur argumentorum forma est Inductio, qua rebus non dubijs captatur assensus eius, cum quo instituta est: quæ assensione fit, vt illi dubia, quadam res, propter similitudinem earum rerum, quibus assensit, probetur. II. Syllogismus, siue ratiocinatio, quinque partibus, vt statim diximus, constans; quæ tamen quadripartita esse potest: cum altera solum pars eget probatione; potest & tripartita esse, cum neutra eget. Plenissima tamen est, quæ quinque partes habet. III. Complexio, siue Dilemma, sic dictum, quod ita vtrique premit, ac vrgeat, vt ex altera parte capiat aduersarium: qua de causa, cornutus etiam syllogismus vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, vt qui alterum effugerit, in alterum incurrat. IV. Sorres, quæ multas argumentationes acuatim complectitur: vndè & nomen obtinuit. Hoc argumentandi genus Dialectici de primo ad vltimum vocant. V. Enumeratio, siue expeditio, in qua pluribus rebus expositis, & cæteris infirmatis, vna reliqua necessariò confirmatur. VI. Subiectio, qua querimus ipsi quid contra nos dici possit: deindè subijcimus id, quod dici oportet. VII. Collectio, quæ est perfectissima argumentatio, quinque suis partibus constans, videlicet, propositione, ratione, rationis confirmatione, exornatione, complexione, siue conclusione.

Amplificatio, quæ est altera Inuentionis pars præter ea, quæ sunt ipsi cū argumentatione propria, quatuor in-

super

super generibus maximè constat, Incremento, Comparatione, Ratiocinatione, Congerie. Incrementum est amplificatio in superiora tendens, tuncq; est potentissima; cum magna videntur, etiam quæ inferiora sunt. Comparatio est amplificatio incrementum ex minoribus petens; dum enim augetur, quod est infra, necesse est vt attollatur id quod suprapositum est. Ratiocinatio est amplificandi modus sic dictus, quod alibi positus, alibi valeat, & vt aliud crescat, aliud augetur: atque indè ad id, quod extolli volumus, ratio deducitur. Vltimò adscribitur amplificationi congeries quoque verborum, ac sententiarum idem significantiũ. Nam etiam si per gradus non ascendat, tamen veluti acetuo quodam alleuatur. Præter dicta facit quoque ad vim, & amplitudinem rerum ostendendam Asseratio: cum vel aduerbijs; vel nominibus, vel alijs partibus appositis amplificamus, vel in laudem, vel in vituperium. Sunt etiam qui Hyperbolen speciem Amplificationis esse velint, nam & hæc in vtramque partem valet; melius tamen dicendum, esse tropum, siue figuram eius propriam: sicut etiam ex hoc quod plura elocutionis ornamenta illi deseruiant, vt rerum, & personarum descriptiones, sermocinatio, conformatio, & alia huiusmodi, illi quoque annumerantur. Cum enim amplificatio ad comouendos affectus instituta sit, nihil ad hunc finem magis conducit, quam præfata partes; de quibus iterum infra §. 3. vbi de confirmatione.

Satis patet ex dictis, primùm egregij Concionatoris officium, ac munus esse inuentionem, ad quam necesse cum sit, vt insignes, & præclaras sententias, easque instituto suo accommodatas in promptu habeat, sic enim aptè dicit, superest vt in fine huius partis breuiter agamus, vndè & quomodo sit paranda huiusmodi rerum sylua, vel promptuarium. Non enim alia meliori ratione dictũ à veteribus esse puto. Poe-

tam nasci, Oratorem fieri: nisi quod facultas illa præcipuè naturæ beneficio, hæc verò studio, meditatione, assidua lectione primùm comparetur. Quod maximè verum est de Oratore Sacro, siue Concionatore, qui priusquam hoc munus attingat omnium ferè rerum scientiam habere debet: vt tanquam Scriba doctus in Regno Cælorum, proferat de thesauro suo noua, & vetera. Et quamuis non desint eorum quoque de numero, qui lectionem discendi voluntate sectantur, qui nihil scripto seponendum existimant; melius tamen cum alijs oppositum tenendum est: vt enim omittam plures huius rei rationes, pluraque maximorum etiam virorum exempla, qui commendarunt, & adhibuerunt sedulam excerptendi curam; quotidiana docet experientia, quanta, & quam breui, egregiarum rerum copia congeratur, si quis & accurate, & continenter scripto conseruet, vel in aduersaria referat, quicquid memoria dignum constans lectio in dies offert; cui inseruiant sequentes regulæ.

I. Adhibendus in libris delectus, vt vtilis duntaxat legantur, siue in quibus non multa lectione multa legantur. Quod enim iunior Plinius lib. 3. epist. 5 de auunculo refert solitum eum dicere nullum esse librum tam malum, quin habeat aliquid boni; præterquam quod si sit sermo de malo morali, ad eos solum pertinet, quorum iam virtus cum iudicio, atque ætate maturuit; non videtur operæ prærium, si cum tam modico fructu, tantum evoluatur paginarum inanium; vt si quis in dumeto vniã quæreret; pendenteque in cultissimis vineis opima vindemia, racemulos inter aspreta sectaretur.

II. Eorum vt plurimum libri legendi, & colligendi, qui quaque in arte duces habentur. Sunt enim hi fontes vndè cæteri hauserunt; sunt principes vndè cæterorum pendet authoritas; sunt denique semen omnis doctrinæ, vndè per se varias quisque potest fruges educere. Quamobrem licet Neoterico-

tericorum libri suas habeant laudes, quas imitari, & assequi gloriosum est: nihilominus si de authoribus loquamur, & non de rapsodis, & collectoribus, omninò præferenda est antiquorum lectio.

III. Vbi potissimum agitur de stylo formando, suum quisque nosse debet ingenium, & eos deligere libros, qui ad suum maximè gustum facti sunt. Simile enim simili nutritur: & quemadmodum in corporum cibus ita in pabulo mentis, quæ iucunda sunt maximè, ea fermè sunt maximè grata, & alentia.

IV. Pro hac eadem styli materia vniuersè abundantiores præferri debent ficcioribus: attamen contraria, vt opus est remedia vitijs adhibeantur contrarijs; quibus exile est, pressumque nimis ingenium, augendum, atque laxandum læto, & amplo dicendi genere: quorum verò læta plus nimia, ac ferax exultat indoles, depascenda quodammodo est lectione limitatori, & laconica.

V. Permultum interest, quo legatur ordine, tum ad rectam, tum ad facilem, permanentemque disciplinam. Quia autem in legendis, & colligendis libris duplex ordo potest intelligi, primum ex diuersis, quis prior, quisue posterior; tum vnus, idemque liber, quo legendus sit ordine. Ex diuersis, qui prior scripsit, prior etiam legendus est: vbi enim nouus aliquis author ab antiqui lectione didicit vnam, aut alteram rem, cur aliquis alius illo fortasse ingeniosior ab ea ipsa lectione longè plures non eruet. Deindè hæc omnium breuissima videtur esse ad eruditionem via, si, vbi commodè fieri potest, primum ipsi adeantur fontes, deindè querantur riuuli. Hac tandem ratione quæ discuntur, videntur certius sciri, faciliusque etiam animaduerti, quos habuerit gradus disciplina quid ad priores posteriores addiderint, vt ex illis desumpserint; aliaque huiusmodi. In vno autem libro, vel opere legendo, ille tenendus est ordo, vt à carceribus

lectio recta decurrat ad metas. Ita enim argumentum operis totum, resque singulæ, ac series disputationis percipiuntur facilius, & hærebunt fidelius.

VI. Adiungenda est ordini constantia, eaque duplex: primum vt vni, eidemque insistatur operi, donec quicquid in eo est frugis, excerptum fuerit; de quo vide Senecam epist. 2. ad Lucilium. Deindè vt destinatæ lectioni horæ perseueranter obseruentur; cui opportuniore videntur matutinæ, vbi præsertim agitur de studio aliquo serio, & difficiliore.

VII. Quemadmodum in legendis libris delectus illorum habendus, ita etiam & in excerptendis; vt non trita, & vulgaria, passimque obuia, sed præstantissima quæque pro diuerso legendum sine eligantur, & notentur.

VIII. Cum tam in legendis libris, quàm in excerptendo ex illis, quæ sunt animaduersione digna, potissimè obseruari debeat, cuius gratia id fiat, finis autem Ecclesiastes, siue Concionatoris sit, de virtutibus, & vitijs, de legis diuinæ præceptis, de Sacramentis, de Christianæ fidei mysterijs, alijsque similibus perpetuò dicere; debet illuc quoque varix, & multiplicis lectionis suæ, tam sacræ, quàm prophanæ studium, ac laborem referre. Mirum enim est quantum hæc cura Concionatori proficit, multaque indè ab eo peruideantur, & obseruentur, quæ alias illi mælaterent. Igitur, sicut qui in Philosophia præstantiam amat, multa in Poetis quoque, & Historicis reperit, vndè naturæ cognitionem exornat; Ita etiam diligens Concionator, non solum in Sanctis Scripturis, veterumque Patrū libris, sed aliarum quoque doctrinarum obseruabit, vndè nunc locupletare, nunc explicare, nunc persuadere veritates à se intentas possit. Nec mirum, inquit Seneca epist. 108. ad Lucilium, ex eadem materia suis quemque studijs apta colligere: in eodem enim prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Vel melius ex
Plutar-

Plutarcho de aud. poet. sicut inter pas-
cendum, apes florem, capra germen,
sus radicem, aliæ bestię semen, fru-
ctumvè captant, ita legendis poematis,
quod de alio quouis opere dici po-
test, aliud historiam decerpit: aliud ele-
gantia, & apparatus verborum inhæret,
aliud verò, quæ de moribus vtiliter
sunt dicta, confectatur.

IX. Quamuis dixerimus supra præ-
ferendam esse illorum opinionem, qui
aliquid ex lectione excerpendum scri-
pto arbitrantur; non desunt tamen
modi, quibus adhuc citra hanc excer-
pendi solertiam, quæ digna sunt, ad-
notari possint. Primum si summa re-
rum præclariorum in marginem exima-
tur, sic enim hora breui licebit libri,
vel grandis renouare memoriam. Se-
cundò si quis vel vtilitas, vel quas ad
suum propriè vsum excogitarit adhi-
beat notas inter legendum, quibus cer-
tum quid significet: vt si exempli gra-
tia, vbi cœux appingitur, ibi intelliga-
tur esse sententia ad mores notabilis;
vbi circulus, ibi elocutio insignis, vbi
stella ibi argumentum efficax, & acu-
tum; & sic de alijs: prout asteriscorum,
& obelorum vsum fuisse Origeni ex-
plicat D. Hieronymus epist. 135. Quod
autem aliqui subducant lineas versi-
bus singulis; aut totum etiam locum li-
nea circumscribant, sedandis potius
libris, quam memoriæ subleuandæ
valet.

X. Excerpti tempus ipsa est le-
ctio. Vt enim quidque notatu dignū
offertur, continuò seligendum, ac re-
ponendum est; aut vbi calami, & co-
dicis copia non est, apponenda nota
ijs, quæ exempta volumus, vt statim
occasione data scribantur.

XI. Cum inter alias scripto aliquid
excerpti rationes, reponatur huma-
næ memoriæ fallacitas, cui sine dubio
promptum est aduersus obliuionem re-
medium eiusmodi solertia; ob eandem
etiam causam necessum est, vt in hoc
recto ordine procedatur. Itaque tres
minimum libri à Concionatore confici

Biblioth. Theol. Tom VI.

debent. Primus in quo, quidquid le-
ctio subministrat, exscribat, nullo alio
nisi lectionis ordine; quia magna est
oblectatio, atque ad eò oportunitas, si
in vno quasi contuitu, quæ in vno quo-
piam libro sunt egregia, recognoscantur.
Secundus in capita, vel quosdã
cõmunes distinctus locos iuxta seriem
Alphabeti, in quos ea ipsa, quæ acer-
uatim in priore sunt exempta codice,
digerantur, vt exempli gratia, quæ ad
auaritiam spectant, in verbo (Auaritia)
quæ ad charitatem, in verbo (Charitas)
& sic de alijs. Quod si alicui du-
plex labor, duplicis conficiendi volu-
minis non arideret, is aduersaria con-
ficere posset lato relicto margine, rei-
que summam in eum extrahere, tum
indicem luculentum, aut etiam plures
disponere, ita vt quæ diuersis notata
sunt locis sub vnum contribuat caput:
& pagellas, in quibus illa inueniri
queant, adscribat. Tertius erit, in
quo notentur totius anni Euangelia,
quæ vel Dominicis, & festis diebus,
vel quadragesimali etiam tempore ab
Ecclesia leguntur, & ad ea postmodum
applicentur, quæcumque illis inter le-
gendum consentanea, & accommodata
reperientur. Vide Senecam epist. 8.

XII. Vbi alicui Concionatori am-
pla nunquamque defutura Bibliothe-
ca suppeteret, magno laboris, tempo-
risque compendio, posset in præfatis
libris, quam breuissimè res excerpte,
& loca librorum, vndè illas excerptit
adnotare fufius videnda. Cui autem
talis non est facultas, debet omnia per
extensum describere, præsertim vbi
verba ipsa authorum aliquid habent
gratiæ, aut virium; indè enim oppor-
tunitas, quæ vel sola tantum laborem
rependit; quod post aliquod tempus,
breue electorum volumen pro Biblio-
theca est, quam vbi libri ipsi non ad-
sint, ad manum habere, & familiarem
sibi facere, & quocumque libitum
sit, circumferre modico negotio quis
potest.

XIII. Vt autem labor hic totus fru-

H

gifer

gifer, totusque saluber sit, magna primum in legendo, & notando adhibenda est attentio, ac meditatio, nam lectio, quæ temerè sit, quæ cursim, quæ auidè, ac festinanter id duntaxat habet, vt confundat ingenia, non perfundat: similiter atque ingentes, & raptim effusi imbres eluunt magis solum, quàm rigant. Deindè ne hebescat memoria; illustriores quidam loci non solum scribendi, sed etiam ediscendi sunt. Non enim cum excerpendum asserimus memoriæ exercitationem, quæ verè dicitur excolendo augeri, omnittendam existimamus.

XIV. Quia Ecclesiastes, loquor de perfectio, de omnibus ferè inter concionandum differere habet, atque adeò necesse sit, vt plenam librorum, materiarumque in eis pertractarum notitiam habeat, plurimum ad hoc conferret frequenter euoluere Scriptores illos, qui varia Polyanthea, vel etiam Bibliothecas edidere; Huiusmodi sunt Bibliotheca Sancta Sixti Senensis, Theaurus Lorichij, Theatrum vitæ humanæ Laurentij de Beyerlinch, Bibliotheca Selecta Possuini, eiusdem Apparatus Sacer; Index vniuersalis Alphabeticus materias in omni facultate pertractans Fabiani Iustiniani, item Elenchus authorum, qui in Sacra Biblia, vel vniuersè, vel singulatim, etiam in versiculos data opera scripserunt, iuxta eorumdem Bibliorum ordinum dispositus; Bibliotheca Scriptorum Societatis Iesu Petri Ribadeneiræ, & Philippi Alegambæ, Bibliotheca Bibliothecarum Philippi Labbe, Aurifodina Ieremiæ Drexellij; Arcana studiorum omnium, Methodus Antonij Ficher; Florilegiû Magnum, seu Polyanthea Iosephi Langij, Iani Gruteri, Francisci Syluij Insulani, & aliorum. Bibliotheca Concionatorum Paris. in 4. Bibliotheca Patrum Concionatoria ibid. 8. Volum. in folio.

S. I I I.

De dispositione secunda Theologia Paræneticæ, siue Artis Concionatoricæ parte.

Post inuentionem sequitur dispositio, per quam illa quæ inuenta sunt in ordinem quemdam rediguntur. Triplex est, vna veluti necessaria, quatenus ea primo loco tractari debent, quæ ad eorum, quæ sequuntur intelligentiam, vel maiorem lucem necessaria sunt; præterea semper à communioribus ad minus communia, à magis notis ad minus nota, & sic de similibus procedendum est. Altera dici potest connaturalis, quæ constat sex partibus, aut membris statim explicandis. Tertia Arbitraria, quod incidant nonnquam causæ, ob quas huiusmodi partium ordo immutari potest. Dispositio igitur connaturalis, siue quam ars ipsa, & rerum natura affert, constat maiori, vel minori partium numero, secundum quod aliquæ illarum inter se confunduntur, vel non. Prima est exordium, secunda narratio, quibusdam idem ac propositio, verum non ita bene vniuersaliter loquendo, etsi enim in Iudicialibus causis tractandis, narratio coincidat cum propositione, secus tamen in alijs, vnde in illis est tertia dispositionis pars; quarta partitio, siue diuisio, quam aliqui melius cum propositione confundunt, quatenus propositio in oratione probanda, & confirmanda multiplex esse potest. Quinta confirmatio, quibusdam contentio, aut confutatio, quod est idem, contentio enim amplectitur disceptationem causæ, confirmans nostra, & confutans aliena, Sexta peroratio, quam alij Epilogum, alij conclusionem, & cumulum appellant; Has partes natura docuit, & hunc ordinem seruari iubet: vt antequam de re proposita dicamus, initio concilientur auditorum animi: deinde res demonstratur; postea controuersia consti-

constituatur: tum id quod intenditur confirmetur: post, quæ contradici possunt, refellantur: extrema autem oratione, ea quæ pro nobis faciunt, amplificentur, & augeantur: quæ pro aduersarijs infirmentur. Sic prima pars ad conciliandos, vltima ad commouendos animos valet; cæteræ ad docendū, ac probandum. Ex his etiam partibus aliquæ sunt necessariae, sine quibus videlicet oratio esse non potest, vt est propositio, & confirmatio; aliæ integrantes, quæ faciunt ad perfectionem, vt exordium, narratio vbi à propositione distinguitur, & peroratio.

Ad huiusmodi autem Rethorū partes sic se habet in Sacris Concionibus, vt exordium, prologus, siue introductio respondeat; narrationi siue propositioni, etiam propositio, vel assumptum in illis probandum; diuisioni, & confirmationi, earundem quoque diuisio, & confirmatio, perorationi epilogus; quod apud Hispanos, & Gallos præmittitur inter concionandum Orationi Angelicæ non tam pars concionis, quam eiusdem præludium dici potest; sicut etiam in bipartitis Italarum concionibus per accidens se habet, quod detur epilogus primæ, & prologus secundæ partis; nunc de his omnibus, eorumque regulis, ac præceptis breuiter agemus.

Exordium, siue introductio cum sit pars orationis, aut concionis, qua animi auditorum ad audiendum præparatur, facillè inde colligitur quales debeant esse eius regulæ. I. Planum esse debet, ac verecundum, quod indicet reuerentiam erga auditores, sic enim beneuoli redduntur. II. Dociles potissimum efficiuntur per propositionem quam continet, vel si summa causæ breuiter in eo exponatur. III. Attenti per nouitatem eiusdem propositionis, aut si de rebus magnis, nouis, inusitatis verba facere polliceatur Ecclesiastes. IV. Et si ordine executionis melius inchoetur ab exordio, aut introductione concio, tunc enim facilius eius partes connectuntur, vltimo tamen compo-

Biblioth. Theol. Tom. VI.

nenda est, primum enim sciri debet, quo eundum est, antequam via, quæ illuc deducat, inquiratur. V. Vbi in auditoribus supponitur aliquis affectus in summo, vel lætitiæ, vt in festis Paschalibus, Natalitijs, alijsque similibus, vel doloris, vt in passione Dominicæ, aut occasione mortis alicuius personæ populis acceptissimæ, pro qua fit oratio funebris; opportuna sunt exordia, quæ quodam quasi impetu, & quasi ex improviso efferuntur, in quibus orator inferens argutias, & affectus explicet ipsa mysteria, vel iacturæ magnitudinem lamentetur. VI. Quando supponitur in auditoribus aliquod præiudicium, ratione cuius potest suspicari Ecclesiastes, ne eum minus beneuolè audiant, debet fieri exordium per solutionem huiusmodi præiudiciorum, proponendo causas, quæ eum à dicendo retrahere debuissent, & ita soluendo illas, vt nullus supersit scrupulus qui demum currentem detineat. VII. In propositionibus metaphoricis, exordium commodè desumi potest, ostendendo in communi, quàm opportuna sint metaphoræ ad intentum finem, vel in particulari ab explicatione proprietatum rei, vnde metaphora ducitur. VIII. Interdum exordium est maior propositio minoris, per quam constituitur propositio confirmationis, exempli gratia si proponeretur, Ieiunium quadragesimale esse obseruandum, deduci exordiū posset amplificando maiorem huius propositionis, quæ est, omnia ieiunia à Deo præcepta debent obseruari, sed ieiunium quadragesimale est à Deo præceptum, igitur debet obseruari: feliciter etiam succedit si per modum enthymematis proponatur; v. g. Ieiunium à Deo præceptum, obseruandum est, ergo quadragesimale obseruandum est; vel Prælati sunt serui, igitur debent subiacere omnibus seruorum conditionibus, cæteris abundantius laborando, peiorem in omnibus partem habendo, non sibi sed subditis lucrando, & acquirendo; vbi vna

H 2 cum

cum propositione habetur etiam diuisio trium conditionum seruis competentium, atque adeò prælatis, probato iam in antecedente, siue propositione inferente, quod sint serui. IX. regula præcedenti ferè similis ad formanda, exordia quammaximè iuuans est, vt à propositione particulari, quæ constituitur retrocedatur ad vniuersalem, itaut ab hac in illam veniatur: vt si proponeretur deterior ne sit discipulis, vel obedientis conditio, an docentis, vel imperantis; posset exordium sumi à propositione vniuersali, vnicuique videlicet sortem suam grauissimam videri, & hæc vbi amplificata fuerit per inductionem dici, hinc ortam esse occasionem dissidij propositi, cuius soluendi gratia problema illud instituitur. X. Exordia maximè propria sunt illa, quæ sumi solent ab occasione orationis. Occasio autem est, vel ex parte ipsius argumenti comparati ad personam, quæ dicit; ad locum vbi dicit; ad eos, apud quos dicit; à tempore, quo dicit; à materia de qua dicit; vel ab aliquo alio huiusmodi capite. XI. Cautere itaque debet Ecclesiastes ne exordium, siue introductionem sumat à rebus ita disparatis, vt vix cum re proposita connecti possit. XII. Exordium, siue propositio in illo facta, eadem planè praxi, qua cæteræ omnes, dilatanda est, stylo solum differt, qui nec concitatissimus, nec ita vehemens esse debet. XIII. Magnitudini orationis, vel concionis respondere debet exordium, ea fere ratione, vt si contineat v.g. octo paginas, vna in exordio insumatur.

Exordio, siue introductioni succedit narratio, id est rerum expositio, non quidem illa, quæ à Rethoribus in iudicialibus præcipuè causis tractandis adhiberi solet, sed alia nobilior, quæ non rarò in conciones etiam incurrit: cuius quatuor veluti genera distinguere possunt. Primum est, cum res gestas, quæ vel in sacris litteris, vel Sanctorum vitis continentur, ad aliquid confirmandum, vel alicuius utilitatis gratia,

in diuersis etiam concionum partibus commemorat Ecclesiastes. Secundum est, quod amplificandi causa sumitur; quo videlicet egregia Sanctorum facta, aut detestanda malorum exempla amplificantur. Tertium est, quod Allegoriæ, mysticisque diuinarum Scripturarum sensibus deseruit. Quartum in Evangelica lectione explananda versatur. Etsi autem huiusmodi narratorum genera multum à Iudicialibus differant, illis tamen regulæ sunt communes; I. Quod sint breues, vt possint retineri. II. Perspicuæ, vel dilucidæ, vt possint intelligi. III. Probabiles, aut verisimiles, vt possint credi, citiusque probari. IV. Quod lætis iucunda, lætijs grauis, insignibus ornata, tristibus acerba tribuatur expositio. V. Obseruandum est in omnibus narrationibus, quæ sunt ad aliquem affectum excitandum v. g. amoris, misericordiæ, iræ, indignationis, &c. vt descendatur ad quædam singularia, quæ moueant auditorem ad illum affectum, non autem in ordine ad odium.

Propositio, vt à narratione distinguitur ex dictis supra, est illa orationis pars, qua statim post introductionem breuiter status, & summa totius causæ, siue rerum dicendarum comprehenditur: vnde cum sit omnis confirmationis caput, nunquam omitti potest. Regulæ, siue conditiones eius præcipuæ sunt. I. Vt sit vna, ab illius enim vnitatem desumitur vnitatem orationis, vel concionis; quare etiam in illam, tanquam in metam omnia argumenta, siue totum id, quod in concione tractatur, collimare debet. II. Quod sit ita clara, vt non possit ab omnibus non intelligi. III. Vt benè cohereat loco, tempori, personæ dicenti, & audientibus; cum enim in mundo vix aliquid sit, quod absolute sit bonum; ita vix vlla est propositio, quæ taceri non debeat, & alicuius, & alicubi, & aliquando; quemadmodum enim si coram Principe probaretur Monarchiam esse optimum administrationis genus, gra-

rissimus illi foret orator, non item si hoc ipsum in libera Ciuitate, vel Republica concludendū assumeret. Et quia ex huius regulæ negligentia non minimum plerumque peccatur, ideo diligenter obseruanda est. Et ad hoc multum conducet si Concionator nomen in aliquo loco consulat peritiores, quanam, & res, & verba sint, quæ in eo benè, aut malè audiant. IV. In concionibus curandum est quantum fieri potest, vt propositio sit practica, vel si sit speculatiua, ordinetur ad excitandū in auditorum animis aliquem peculiarem affectum. Hinc videmus Concionatores eos potissimum probari populis, qui moralia tractant, secus verò illos, qui speculatiua tantum, & remota à vulgi cognitione prædicant. V. Quamuis propositiones, quæ ad auditorum commoda, vel vtilitatem redundant, quales sunt illæ, quæ continent formationem morum, plerumque illorum attentionem sufficienter conciliant, quia tamen sunt etiam interdum ita vulgares, & tritæ, vt parum placeant, idè secundum illarum diuersitatem, Ecclesiastes diuersos quoque modos illas variandi, nouitatemque illis dandi debet adinuenire, ratione cuius excipiantur ab auditoribus cum plausu.

VI. Propositio igitur aliàs vulgaris & trita reddetur noua, si efferatur Problematicè. Exempli gratia intendit Concionator probare ambitionem, vel auaritiam mundo perniciosissimam esse. Hæc propositio acceptissima cum sit apud omnes; ad illam non ita attenditur, ac si problematicè disquirenda proponatur; potiora ne ab ambitione, vel auaritia damna mundus acceperit, an verò commoda. Præterquam quod hic modus latissimum aperit amplificationibus campum, recreatque auditores pugna illa rationum, quæ in vtramque partem adducuntur. VII. Propositio absoluta noua fit aliquando per comparisonem; sit exemplum, Mali aliquando sunt vtilis virtuti. Nihil habet hæc propositio attentione dignū.

At si fiat comparatiua hoc pacto. Virtutem plura improbis debere, quam probis, illicò admirabilis videbitur. VIII. Propositio noua fiet, si fiat mutatio de genere in genus. V. g. cum aliud sit vituperare, aliud laudare, fiat talis mutatio, si Concionator ex intentione laudandi proponat, se velle tantum peccata damnare. IX. Propositio noua fit, si ex contradictorijs componatur; exempli causa. Minus dura mors est miseris, quam felicibus; fiet hæc admirabilis assumendo contradictoria hoc modo. Felicitatis genus esse infelicem mori. X. Propositio fiet noua si ad paradoxum reducat, hoc est efferatur per modū rei ab opinione hominum valdè remotæ. Vt si quis velit probare hominem multorum sibi malorum auctorem esse, fiat noua propositio si dicat, miserum esse neminem, nisi qui velit. XI. In genere iudiciali, à diuersitate causæ duntaxat, cum diuersæ effici debeant propositiones, non indigent aliqua speciali regula, aut præcepto. XII. In deliberatiuo, ratio vtilis, quæ comprehenditur in omni propositione, variari potest, si hæc ratio generica magis specificatur, vel ratione subiectorum in quibus est, & sic dicetur, ieiunium vtile esse animæ, & corpori; vel ratione temporum, & sic munitionem vrbs, vtilem esse rebus præsentibus, & futuris; vel ratione locorum, & sic, eleemosynam non minus in terra, quam in cælo beare hominem; vel ratione ætatum, & sic virtutis studium senibus, iuuenibusque prodesse; vel ratione conditionum, & sic non minus pauperes, quam diuites posse ab eadem virtute habere præsidium; vel demum ratione statuum, & sic moderationem vtilem esse rebus prosperis, & aduersis; verum cum hæc regula ad diuisionem potissimum pertineat, de illa statim redibit sermo.

XIII. In genere exornatiuo, præter dictas rationes, quæ variandis etiam eius propositionibus prodesse possunt, dantur aliæ insuper propriæ; reducendo v.g.

do v. g. statum illius, quem laudare intendimus ad Ideam, vt, si sit Episcopus, ostendendo in illo germanam Episcoporum Ideam, si Religiosus Religiosi, & sic de cæteris; ad quod necesse est nosse virtutes proprias vniuscuiusque vitæ generis; vel ad vnam aliquam virtutem, v. g. charitatem, aut misericordiam omnes illius actiones, & ostendendo vel ex vna, qualis, & quantus fuerit in alijs; Item si problematicè quærat vtra in re, aut virtute magis excelluerit, sic enim facile comprehenduntur, quæcumque de aliquo dici possunt; vel etiam comparetur alijs, qui apud homines maximo sunt in pretio; quæ tamen ratio magna indiget prudentia; de Sanctorum enim meritis periculosum est disputare; & omnis comparatio odiosa summo opere est; vel tandem erigendo illi templum, aut imaginem delineando, aut coronam texendo, aut tropheum, & pyramidem statuendo, aliaque similia, quæ Panegyristis sunt maximè in vsu, sicut & metaphoræ; quas tamen aliqui parum probant, tum quia videntur non magnam ingenerare rei, de qua dicimus, opinionem, tum quia huiusmodi similitudinibus per totam orationem, vel concionem productis, videtur lædi varietas tantoperè commendata; sed de his redibit sermo infra.

§. 4:

Propositioni, vbi simplex non fuerit, subiicitur diuisio, siue partitio: quæ breuis est partium propositionis enumeratio. Ea duplex est: vna quæ tantum in genere iudiciali adhibetur, per quam aperitur, quid cum aduersarijs conueniat, & quid in controuersa relinquatur. Altera est, qua in omnibus causarum generibus explicatur, quot, & quibus de rebus simus dicturi, & quæ in dicendo ordinem secuturi. Licet autem totâ hanc rectè diuidendi rationem Cicero prudentia magis, & consilio, quam artis præceptis constare putet, non desunt tamen aliqua ad eius perfectionem. I. Ne sit obscura.

II. Ne longa nimium, ac multiplex, nec ideo pluribus quam tribus, aut quatuor membris comprehendatur; euenire tamen interdum potest, vt aliqua diuisionis pars docendi gratia iterum diuidenda sit. III. Ne permixta genera partibus implicentur, sed membra diuisionis inter se cohæreant; hoc est, sub eodem genere vniuocè contineantur. Qua in re multi peccant, qui sola nominis voce contenti, dissimillima inter se membra sub eodem nomine coniungunt. Vt si quis ciuitatem supra montem positam, aut iustum sicut palmam florentem explicaturus; montem vel palmam faciat virum Sanctum, de quo sermonem habiturus est: deindè Ecclesiam, tum iusti viri animam; atque ita de triplici monte, vel palma se concionem habiturum diceret. IV. Huiusmodi partitiones, siue diuisiones nõ semper propalam collocandæ sunt, sed tunc tantum cum duo, vel ad summum tria capita non excedit. Cauendum autem ne si propalam efferantur, ita insistatur in primo membro, vt terreatur auditor, quod tantundem concionatorem immoraturum in cæteris suspicetur, quare tunc, vel propalam non erunt efferendæ, vel alia commoda ratione huic tedio consulendum. V. Eo ferè modo, quo ex statim dictis variantur propositiones, possunt earumdem etiam multiplicari diuisiones, vel ab ipso subiecto propositionum, vel ab eius proprietatibus, vel à diuersitate locorum, ætatum, personarum, temporum, aliarumque rerum similium.

Propositionem, ac eius diuisionem, vbi fit, sequuntur confirmatio, & confutatio, quarum illa ad probandum, hæc ad refellendum valet; illa argumentando causæ facit fidem, hæc aduersariorum argumenta, quæ vel obiecta sunt, vel obijci possunt, dissoluit. Vndè ad hanc orationis partem primum, & potissimum spectant omnia, quæ de argumentorum inuentione, eorumque formis docent Dialectici, quibus Rhetores omne orationis robur acceptum

ceptum ferunt, si quid argumentis, aut probare velint, aut reprehendere. Verum quia tam Oratori, quam Concionatori incumbit non solum ut doceat, quod proprium est Dialecticorum, sed etiam ut delectet, & permoueat; nunc agendum est de omnibus illis, quæ ad hunc finem confirmationem iuuare possunt. Huiusmodi est: I. Argumentorum adiuuentorum ordo, siue dispositio. Præter enim totius orationis dispositionem, cuius ipsamet confirmatio est pars, hoc est quod utamur introductione, narratione, propositione, diuisione, confirmatione, confutatione, & conclusione, datur altera, qua in eadem confirmatione argumenta inter se aptè ad persuadendum collocantur; vnde etiam definiti potest, Argumentorum inter se apta ad persuadendum collocatio. Ut quod primo loco ponatur argumentum, ex cuius explicatione cætera facilius intelligi possint: secundò firmissimæ semper argumentationes in primis, & postremis orationis, vel concionis partibus collocentur, cum enim post propositionem, siue narrationem facta attentissimus sit auditor, nisi graue audiet argumentum, de tota concione bene sperare non potest; & quoniam nuperrimè dictum facile retinetur, aut memoriæ mandatur, utile est, cum dicere desinit Concionator, quod recentem aliquam relinquat in animis auditorum bene firmam argumentationem. Tertiò, quæ mediocria, parumque necessaria ad probandum, interponantur, & in medio collocentur, non tam ea numerando, quam conglobando, vel per præteritionis, & concessionis figuram, vel alio modo; sæpè enim, quæ separatim ac singula dicuntur, infirma sunt, cum cæteris tamen coniuncta, firma, & probabilia redduntur. Quartò, quod argumentum affectus capacissimum, seruetur vltimum, in fine enim infingendus aculeus auditori, & cum eo dimittendus. Quintò ita disponantur argumenta, ut non solum vnum post aliud, sed etiam vnum ex alio in-

ferri videatur (ad quod iuuat attendere, quæ argumenta affinitatè habeant) utque tandem semper crescat oratio, & semper plus aliquid, & maius dicere videamur.

II. Cum confirmatio nihil aliud esse videatur, quàm ipsamet propositio non tantum per simplicem argumentationem, more logico probata, sed insuper amplificata, & dilatata, siue Rhetorices figuris illustrata, atque exornata, in illa etiam debent obseruari omnia præcepta, & regulæ, quæ ab arte tradi solent circa modum, & praxim dilatandi propositiones in amplificatione, quam supra paragrapho secundo inuentioni annumerauimus, & argumentationi coniunximus. Ad quod primum valet inductio, vbi propositionis amplificandæ subiectum, & prædicatum, est totum diuisibile in aliquas partes; ut si dicatur, vita hominis est plena miserijs, hoc totum quod est vita hominis subiectum huius propositionis dilatari potest, si diuidatur in ætates, & status, quibus vita hominis constat, & sic dicatur. Pueritia, infantia, adolescentia, ætas robustior, & senectus sunt plenæ miserijs, ergo tota vita hominis est plena miserijs. Potest hæc ipsa, quæ dilatata est ex diuisione subiecti, dilatari adhuc per diuisionem prædicati, quod item est aliquod totum in suas partes diuisibile; miseriarum enim aliæ sunt corporis, aliæ animæ; aliæ à nobis ipsis, aliæ à fortuna; aliæ intrinsecæ, aliæ extrinsecæ; & sic de cæteris. Secundò, vbi subiectum in propositionibus est aliquid habens rationem singularitatis, dilatantur eiusmodi propositiones per descriptionem; ut si dicatur, nihil esse calamitosius vrbe ab hostibus direpta, talis propositio amplificabitur describendo ipsam direptionem vna aliqua ratione ex illis, quæ infra adducentur. Tertiò dilatari etiam possunt aliquæ propositiones per exempla conglobata; ut si fiat hæc propositio, Tyranni rarò mortem violentam effugiunt, dilatabitur exemplis diuer-

forum

forum Tyrannorum, qui illam subie-
runt. Quartò per similitudines expli-
citas. Vnico verbo tot sunt rationes
dilatandi aliquam propositionem, quot
sunt loci communes apud Rethores;
& quamuis aliqua propositio petat vno
modo, alia altero dilatari, poterit ta-
men vna aliqua omnes admittere; in
cuius exemplum adducitur illa ipsa,
quam per inductionem diximus ampli-
ficari posse, duplici modo: Vita homi-
nis est plena miserijs; dilatabitur item
per descriptionem, ostendendo quàm
sit onerosa, quàmque difficilis; item
per exempla adducendo illos, qui mor-
tem præuenerunt ob impatientiam vi-
tæ; item per similitudines, vt Nautæ
in tempestate, volucris in cauea capti-
uæ, &c. item per synonima, vt militiã
hanc nostram non alia agnoscere sti-
pendia, quam laborum; terram nobis
infelicibus colonis spinas dütaxat ger-
minare; item per auctoritates Sacræ
Scripturæ, & Sapientum quibus huma-
næ vitæ miseria asseritur: item per
comparisonem, aut aliorum anima-
lium, aut cum conditione Angelorum,
& status innocentie: item per effectuum
enumerationem recensendo merores,
dolores, tædia, & id genus alia, quæ
ex vita proueniunt: Tandem à con-
globatis definitionibus, vitam hanc ef-
se lachrymarum vallem, exilium ho-
minis, sepulchrum animæ, &c.

Quia autem præter modum dilatan-
di propositiones in amplificatione, da-
tur insuper alius eas dilatandi in pe-
riodo, huic etiam suæ non desunt re-
gulæ, quamuis enim dilatari etiam
possint iisdem fermè rationibus, quibus
& dilatantur in amplificatione, quia
tamen propositio solis constat termi-
nis, dilatari non potest nisi per dilata-
tionem eorum ipsorum terminorum,
quibus constat; alioquin non vna dila-
taretur propositio, sed plures potius
coaceruarentur. Exempli gratia, si sit
dilatanda in periodo hæc propositio,
Sol oriens omnia lætificat; dilatari de-
bet primo terminus Sol, qui vtique

cum sit aliquid singulare dilatandus
est per descriptionem, non per indu-
ctionem; secundò terminus oriens, per
circumstantias ortus; tertio terminus
omnia, per inductionem, & enumera-
tionem eorum, quæ lætificantur à Sole:
quartò terminus lætificat, adducendo
varios huius lætitie modos in varijs
subiectis, in animantibus, in arboribus,
in floribus, alijsque similibus. Huic
quoque modo dilatandi periodos mi-
rificè conducunt sensus synonimi, &
descensus ad singularia, eo modo quo
fit in descriptionibus. Denique diui-
sio, tota ferè est cuiuscumque dilata-
tionis origo.

Cum etiam confirmationi, de qua
agimus plerumque annectatur confu-
tatio, imò ambæ sub contentionis, &
probationis nomine comprehendantur
vt diximus supra, obseruandum est,
quæ contra à nobis confirmata oppo-
nuntur, potissimum confutari posse, si
aut ex his, quæ sumpta sunt, non con-
ceditur aliquid vnum, plurave; aut his
concessis, conclusio ex his confici ne-
gatur; aut si genus ipsum argumenta-
tionis vitiosum ostendimus; aut si con-
tra firmam argumentationem, alia æquè
firma, aut firmior ponitur. Valet quo-
que ad confutationem, Eleuatio, cum
videlicet aduersarij argumenta ride-
mus; Excusatio, vt si ætas, impruden-
tia, sexus afferatur: Deprecatio, mutua
criminatio, & inuersio signi contra
nos allati.

Vltima dispositionis oratorie pars,
seu artificiosus orationis exitus, est epi-
logus, vel conclusio; cuius leges sunt.
I. Quod in ea fiat breuis argumentorū
recapitulatio, quibus propositio pro-
bata fuit in confirmatione, ita vt ex tali
recapitulatione fiat antecedens pero-
rationis, deindè ex illo concludatur
oratio, per concitationem illius affe-
ctus, quem intendimus. Exemplo res
clarior fiet; sit propositio orationis,
vel concionis, ieiunandum esse, quia
ieiunium vtile animæ, & corpori; pro-
bata fuerit in confirmatione hæc pro-
positio

positio his fermè rationibus, & argumentis; Ieiunium memoriam iuuat, intellectum acuit, perficit voluntatem, corporis vero sanitatem, pulchritudinem, ac robur tuetur: ergo ieiunium, vtile animo, & corpori, quæ est conclusio confirmationis; vt igitur fiat peroratio assumenda est pro antecedente anacephaleosis, siue recapitulatio omnium illorum argumentorum hoc modo: Ieiunium memoriam iuuat, intellectum acuit, &c. qua ergo excusatione, aut ratione possumus ieiunium recusare? Hanc igitur rem ad eò vtilem, nobisque proficuum negligemus? &c.

II. In tali anacephaleosi cauendum est, ne vllum argumentum de nouo proferatur, quod antea non fuerit in confirmatione adductum, vel enim illud, quod de nouo adderetur, gratis esset dicendum, & reijceretur; vel certè non sine suspitione admitteretur ab auditoribus; vel demum si de integro tractaretur, peroratio in confirmationem deflecteret.

III. Ita debet fieri huiusmodi argumentorum repetitio, vt multa appareant, non enim in hoc solum, adhibetur, vt auditorum memoria reficiatur; sed vt omnia simul breuiter cõglobata, velut agmine facto in eorum, animos irrumpant, & apud illos, quod vult orator, efficiant.

IV. Diligenter aduertendum est, ne sit recta, & simplex distarum rerum repetitio, est autè talis cum plana quadam ratione dicimus nos dixisse hæc, & hæc; præterquam enim sic læditur auditor, cuius memoriæ minus fidere videmur, nihil insuper tali repetitione odiosius esse communiter docent Artis magistri: vnde curandum est, vt vehementiori aliqua figura, maiorique artificio fiat: de quo vide Ciceronem lib. 1. de Inventione.

V. In hac argumentorum summa, vel enumeratione, id ex vnoquoque eligatur, quod erit grauissimum, & vnumquodque quam breuissimè transeat, ne tam peroratio, aut epilogus, quam noua sit oratio.

At quia peroratio non dicta solum

Biblioth. Theol. Tom. VI.

argumentorum enumeratione constat, sed etiam affectibus, tanquam altera sui parte, imò proprius est eorum locus, commodissimè enim probata iam causa, velut strue lignorum composita, affectuum flamma consurgit, ideò sint adhuc pro illis sequentes regulæ. I. Quod Ecclesiastes, vel orator imbibat primum ipse affectum illum, quem vult in alijs imprimere, sic enim facilè redundabit in vocem, in gestum, in figuras, aliaque huiusmodi. II. Perorationis affectus, cum ratione causæ, vel materiæ, quam præcipuè in concione, vel oratione tractauit, conuenite, & coherere debet; ad hunc modum si suadet, vbi rei dignitatem, & utilitatem argumentis probauit, aculeos adijciet; contra verò si dissuadet ad odium, & contemptum, ac detestationem eius rei acriter incitabit. Sicut Rethores in iudicialibus causis indignationis, & commiserationis affectus excitare conantur. Accusator quippè vbi crimen admissum esse probauit, ad vindictam, & supplicium excitat; deffensor verò è contra, vbi argumentis reum ostendit innocentem, ad absolutionem, & misericordiam hortatur. Vide D. August. lib. 4. de doctr. christ. III. Cauendum diligenter, ne cum excitare volumus vnum affectum, dicamus aliquid, quod excitare contrarium possit, vel disparatum: in quo deficiunt concionatores, qui agentes de terrore diuini iudicij, & de operibus iustitiæ Dei, digrediuntur ad commendandam eiusdem misericordiam, hoc enim secundum quia spem excitat, destruit primum quod intendebat timorem. IV. Quæ excitant affectus, non debent esse dubia, sed ita clara, vt de illis iam dubitari non possit, proinde statim diximus affectus seruandos esse in fine, vbi iam omnia clarissimè probata sunt, & intellectus cõuictus rationibus, voluntas enim, in qua potissimum sunt affectus, sine præuio intellectus lumine moueri non potest. V. Quia non omnia, quæ clariora sunt intellectui, potentiora sunt semper ad

I

exci-

excitandos affectus, sed quæ magis sensibus, & oculis præsertim exposita sunt, talia enim magis mouent phantasiam, atque adeò intellectum, & indè voluntatem; hinc etiam illa fructuosius ab Ecclesiaste plerumque vsurpantur; vt si exempli gratia deterrendi essent auditores à templorum irreuerentia: si diceret illos exuendos Dei gratia, & fæditate peccati deformandos, quamuis hæc mala grauissima sint, quia tamen minus sunt sensibilia, minus forsan mouebunt, quam si diceretur, auolabit Deus ex hoc Altari, solo æquabit templum, aliaque similia. VI. Cum pariter quæ præsentia sunt magis moueant, quàm quæ futura, ideò concionator ad excitandos affectus describere debet res quasi præsentis, vt in hoc ipso exemplo vehementior erit motus, si dicat, excutite puluerem è pedibus Sacerdotes, sacras colligite reliquias, auferte Sacramenta vobiscum, &c. VII. Vt breuis in affectibus esse debet Concionator, ita etiam, & vti figuris vehementioribus, & alijs quæ pertinent ad genus dicendi summum, de quo §. sequenti. VIII. Aduertat affectus non tam insanis conclamationibus, quàm veris argumentis, modoque dicendi graui concitandos esse. Et quamuis interdum apud hominum vulgus eiusmodi vociferationes aliquid profint, nec non etiam quod proferantur ossa mortuorum, implicetur funibus colum, aliave similia fiant; summa tamen cum prudentia talia adhibenda sunt; ne cum deberent lachrymæ

elici, cachinni potius, vel ab inuitis extorquerentur.

§. IV.

De Elocutione tertia Theologia Parænetica, siue Artis Concionatorie parte.

Tertio loco sequitur Elocutio, quæ vt inter cæteras Concionis partes difficillima, ita etiam præcipua esse videtur, maximè si auditorum conditionem inspiciamus, hoc est imperitam multitudinem, quæ res non pro illarum dignitate, sed pro explicandi ratione concipit: Indè videmus multos Concionatores eruditione, rerum scientia, & ingenij acumine præstantes, ob incultum, ac rudem dicendi modum, fastidio auditoribus esse, qui alias tamen vehementer commouentur, vbi quid ornatè, quantumuis minus præstans, ab altero dicitur. Quia autem singula quibus hæc pars constat, quæque lib. 4. huius operis cap. 5. enumerauimus, minutim prosequi longius esset, de illis duntaxat breuiter agemus, quæ ad eius perfectionem magis obuia & necessaria esse videntur; cuiusmodi sunt primò stylus; secundò varia dicendi genera; tertio quæ faciunt ad locupletandam elocutionem, ita vt vna, & eadem res pluribus modis explicari possit; quarto ea, quæ illam eruditam efficiunt; quinto quæ acutam.

Primum igitur stylus, cum nihil aliud sit, quàm facultas quædam explicandi res verbis, quibus oportet, & modo quo oportet, videtur pertinere ad Elocutionis elegantiam, quam loco statim citato, primam eius virtutem, aut qualitatem esse diximus. Illius leges sunt. I. Ne Concionator Euangelicus synonymorum multitudinem coaceruet, & quasi in lineam colligat; præterquam enim eiusmodi synonymorum sarcina plerumque aures offendunt, insuper vbi se offert occasio explanandi, aut secundo eandem rem iterandi, iam semel assumpta verba, iterum resumere necessum est.

II. Abhor-

II. Abhorrere debet ab omni affectato sermone, affectatio enim in omni genere linguarum odibilis esse solet; idē dico de omni fucato, teneroque, & quasi foemineo eloquio, quod Sapientum maximè aures lædit. III. Fugendus est in concionando præcipuè stylus poeticus, & quamuis non ita facile sit assignare in quo differat ab oratorio; nihilominus obseruarunt aliqui in hoc potissimum situm esse, quod Oratorum modo non explicent res ipsas Poetæ, sed eorum loco Deos præsidēs, signa, causas, effectus, aliaque huiusmodi. Frequentior etiam translationum vsus, ita vt nihil vnquam ferè dicatur per verba propria, sed omnia per metaphoras, stylum poeticum facit; nec non frequentiora epitheta; Orator enim ea non assumit, tanquam complementum periodi, vt sæpè poetæ carminis; sed tantum si magis re explicent, si addant pondus amplificationi, si contineant argutiam aliquam, vel eruditione scitu dignam; ac tandem in omni penè verbo ad fabulas allusus. IV. vt cauendum ne nimis studiosè, vel antiqua, & obsoleta, vel mollia, & putida, vt sunt diminutiua quædam, verba captentur; ita quoque vitari debent descriptiunculæ, in quas aliqui qualibet data occasione digrediuntur, vt sunt horti floridi, riuuli fluentis, choreæ, vel mundi muliebris, &c. V. denique ad styli elegantiam, in idiomate præfertim vernaculo, quam optimus quisque verbi Dei Concionator omni studio comparare debet, vt maximè iuuat, cum viris vrbānis, & comibus assiduè loqui, ita & optimi cuiusque styli libros euoluere, ex omnibus seligendo id, quod in ipsis maiori laude dignum est; audiendi enim non sunt illi, qui in verba, aut stylum alicuius auctoris iurandum esse putant.

Ad compositionem, quæ est altera elocutionis pars, aut virtus, quamque suo loco definiuimus aptam verborum sententiarumque collocationem, spectat dicendi genus; parum enim pro-

desset in eloquendo elegantia, nisi cū his quæ dicimus, & in quæ auditorem duci, ac formari volumus, verba etiam consentirent, in quo potissimum videtur consistere dicendi genus, secundum quod à styli elegantia distinguitur. Iuxta Rethores triplex est, imum, medium, summum, alijs verbis, attenuatum, mediocre, graue, tam pro varietate rerū, de quibus habetur sermo, quæ facile ad tres dictas classes reduci possunt, quæ quod tribus etiam Oratoris, aut Concionatoris officijs docendi, delectandi, & flectendi, siue mouendi, tria hæc dicendi genera præcipuè conueniant; vt rectè ex Cicerone ostendit D. Augustinus lib. 4. de doct. Christ. his verbis. *Cum vir eloquens tria prestare debeat, id est, vt doceat, vt delectet, vt flectat, ad eundem etiam hæc tria dicendi genera pertinere, ait idem ipse Romani auctor eloquij. Sic enim inquit: Is erit eloquens, qui poterit parua submissè, modica temperatè, magna granditer dicere: tanquam si adderet etiam illa tria, & sic explicaret vnā, eandemque sententiam, dicens: Is igitur erit eloquens, qui vt doceat poterit parua submissè: vt delectet, modica temperatè: vt flectat magna granditer dicere.* Hactenus Augustinus. Ex cuius verbis apertè constat, hæc tria dicendi genera, ad tria illa Concionatoris officia, docendi, delectandi, atque mouendi pertinere.

Ium, siue tenue dicendi genus est, quod imitatur consuetudinem familiariter loquendi, & planum est, vt in epistolis, & narrationibus; vndè non habet figuras vehementes, nec ornamenta nimium exquisita; eximitur pariter vinculis numeri periodici, quamuis habeat etiam suam armoniam, munditiam solū, & puritatem sermonis requirit: tale dicendi genus muneri potissimum, vel officio docendi competit. Medium genus, siue mediocre, & temperatum vberius est, aliquantoque præcedenti robustius, admittit enim sententiarum lumina, metaphoras, & alia, quæ magis ad ornatum faciunt, quàm

ad vim; correspondet muneri delectandi, præcipuèque locum habet in exordio, & cum aliquid vituperatur, & laudatur, siue in genere demonstratiuo. Summum autem siue graue dicendi genus, vt complectitur quicquid efficacius, & exornatius, tam in verbis, quàm in sententijs habet Rethorica, ita etiam competit præcipuo eius muneri commouendi Auditorum animos: *Docere enim*, inquit Augustinus lib. 4. de doctr. Christ. *necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoria*: seruit quoque perorationibus, amplificationibus, affectuum præsertim grauiorum concitationibus, ac denique omnibus materijs ad genus deliberatiuum, siue suasorium pertinentibus. Quamobrem, cum hoc grande genus orationis sublimitatem, & vim ad concitandos animos habeat (quod quidem est præcipuum, & singulare Concionatoris officium,) danda illi opera est, vt in omni concione vnã aliquam rem, aut plures etiam eligat, quas hac dicendi figura, prosequatur. De quibus omnibus videndus est ad copiam D. Augustinus loco citato; nec non de numero oratorio, qui compositioni etiam annumeratur; licet ad concionandum minus necessarius sit.

Demum ad dignitatem, quæ est tertia, & vltima pars Elocutionis reddens eam ornatam, reducuntur omnes modi, & rationes illam variandi; siue quæ faciunt ad hoc, vt vnã, & eandem rem pluribus modis explicemus. I. Per synonymã rei, de qua dicimus: vt pro nauis possumus dicere Triremem, Myoparonem, Ratem: II. Per æquipollentia, vt sunt quæ per synecdochem, metonymiam, & catachresim efferimus, III. per Periphrasim; vt cum pro Sole dicimus nobilissimum illum lucis aurigam: pro lusciniã Syrenem sylvarum; IV. per tropos, vt sunt quæ per synecdochem, metonymiam, & catachresim dici statim notabimus; item per antonomasiam: elocutio autem non solum per eam variatur modo illo communi,

quo dicimus Oratorem Romanum pro Tullio, Apostolum pro Paulo, discipulum dilectum pro Ioanne; sed etiam, cum illi, quem laudare, vel vituperare volumus, affigimus nomen illius, qui in illo genere virtutis, aut vitij summus habetur: vt cum dicimus Archimedes pro Mathematico; Phalaridem pro crudeli, Catonem pro graui, Protheum pro mutabili, & in vniuersum ea omnia, quæ dicuntur per quandam excellentiam, habent rationem aliquam antonomasiam.

Per Hyperbolem quoque variatur elocutio; vt autem est dictio fidem veritatis excedens, augendæ, minuendæve rei gratia; primùm minuitur potissimum per comparisonem aliquam cū rebus inanimatis, & sic dicimus stipite aridiorem, filice duriorẽ, littore surdiorẽ, plumbo stupidiorẽ, pluma molliorẽ, ampulla inaniorẽ, Charibdi voraciore, morte odiosiorẽ, & his similia. Secundò minuitur comparando cum personis notissimis in eo genere, in quo vituperamus, & sic dicimus Cyclope immaniorẽ, Sardapalo molliorẽ, Gigantibus elatiorẽ, &c. vel etiam cum populis, & gentibus, quæ in eo genere infames sunt; vt cum quis vocatur Pigmeo breuior, Crentesi mendacior, Thessalo perfidior, Scythia asperior, Arcade stolidior, Pæno fraudulentior, & his similia: vel insuper cum personis, considerando in illis munera, conditiones, & artes, & sic dicimus Areo pagita tristiorẽ, milite gloriosiorẽ, Tenedio Iudice seueriorẽ; vel denique cum animantibus, quæ in eo genere notissima sunt: vt cum dicimus tauro robustiorẽ, testudine tardiorẽ, vulpe fraudulentiorẽ, fele rapaciore, phœnice rariore, vulture edaciore, muliere loquaciore, & his similia. Tertiò tandem minuimus aliquid, iterando idem verbum per suum abstractum: vt cum dicimus ipsa nequitia nequiorẽ, ipsa loquacitate loquaciore. Iisdem omninò rationibus augeri possunt res, quibus

quibus minui, & laudari, quibus vituperari; vnde comparando cum inanimis dicemus, Magnete illicibiliorem, auro pretiosorem, fonte puriorem, niue candidiorem, melle dulciorem, sole clariorem; cum personis verò notissimis, vel in comedijs, vel in fabulis, vel in historijs, Mercurio facundiorem, Venere formosorem, Marte bellaciorem, Minerva doctiorem, Gratijs humaniorem, Euterpe concinniorem, Aristide iustiorem, Penelope castiorem, Vlisse sagaciorem, Achille fortiorem, Numa Sanctiorem, Regulo fideliorem; & sic de alijs comparisonibus; quas ramen concionator debet potissimum facere, per ordinem ad alias res, aut personas in virtute illa laudatissimas, quæ habentur in diuinis scripturis.

Vltima denique, eaque nobilissima ratio variandi elocutionem est per Metaphoras, siue etiam per Allegoriam, neque enim aliud Allegoria est, quam Metaphora continuata. Vbi igitur verba non suppetunt propria, quibus res explicetur, vel proprium non est ita nobile, sed tritum, & commune, recurrendum est ad metaphoras, eoque libentius, quo in diuinis Scripturis frequentior earum vsus est, & homines plerumque translatis, alienisque magis delectentur verbis, quàm proprijs, & suis; cuius causa est, quod translatio est similitudo ad vnum verbum contracta: similitudine autem, mirificè capiuntur animi. Eo tamen distat, quod illa comparatur rei, quam volumus exprimere, hæc pro ipsa redicitur. Comparatio enim est cum dicitur fecisse quid hominem, vt leonem, vel agnum; translatio est, cum dicitur de homine leo est, agnus est. Variæ eius species assignantur, prima cum ab inanimis ad animata, secunda ab animatis ad inanima; tertia ab animatis ad animata; quarta ab inanimis ad inanima transfertur aliquid. Quam diuisionem alij magis explicant hoc pacto, à bestijs ad inanima, ad plantas, ad homines; à plantis ad ina-

nima, ad bestias, ad homines; ab hominibus ad inanima, ad plantas, ad bestias: de quibus redibit sermo libro huius operis sexto.

Quia autem omne id, quod est metaphora respectu alterius, de aliquo propriè dicitur: indignari enim, quod de Araxe fluuio metaphoricè dixit poeta, pontem indignatus Araxes, de homine proprijsimè dicitur: Ideò prima radix, aut ratio inueniendi metaphoras videtur esse: si habeantur ad manus voces propriæ, cuiusque rei, & artis; hoc enim pacto facile erit trāferre proprium vnius ad aliud; Exempli gratia, si sit describenda tempesta poterunt sumi metaphoræ ab ijs, quæ propria sunt rei bellicæ, aut militaris, & sic dici, digladiare ventos, liquidis arietare montibus cœlum; vt si è contra sit describenda pugna militaris, poterunt assumi ea, quæ sunt propria procellæ, quæve pertinent ad Nauticam, atque ita dici, fluctuare victoriam, vix vnum aliquem è tot fluctibus liberum enatare.

Aliam rationem inueniendi metaphoras docuit Aristoteles in Poetica, & est; cum accipitur genus illius rei, cui intendimus metaphoram applicare; & cum sub eodem genere sint diuersæ species, aliæ quidem nobiliores, ignobiliore alia, has assumimus, vt vituperemus, illas vt laudemus. Exempli gratia, vult quis laudare magnanimitatem Achillis: In genere magnanimi sunt, tanquam species Aquilæ, Leones, Heroes: si vis igitur laudare, dices Aquilam, vel Leonem; species verò ignobiliore in eodem genere directè illis oppositæ, sunt Lepores, Columbæ, vnde ad explicandam alicuius timiditatem, dices leporem, vel columbam.

Tertius modus, illeque facillimus inueniendi metaphoras est per respectus, quos habet res aliqua ad alias, v.g. ad suas causas, & effectus, ad patria, ad maiora, ad minora, ad contraria, ad antecedentia, ad consequentia. Sit exemplum in eo, qui vult Solem descri-

describere per metaphoras conglobatas: vt illas inueniat, consideret varios Solis respectus, vel ordines, ad suas causas, nimirum Deum, cuius dicit thronum esse, & imaginem; ad cælum, cuius dicit esse oculum; ad paria, vt sydera, quorum dicit esse patrem, & regem; ad situm in quo est, & dicit esse cor mundi; ad effectus suos, & dicit esse aurigam lucis; ad mundum, & dicit esse lampadem in hoc vastissimo Dei templo veluti suspensam. Vt autem hic modus felicius succedat, attendendum est diligenter in rebus ipsis, cū quibus inest hic ordo, qualiter accipi soleant, & per metaphoras definiri: vt Exempli gratia mundus ad quem Sol habet respectum, alijs animal est, alijs theatrum, alijs templum Dei: vnde si Sol referatur ad illum quatenus animal, sicut eleganter appellabitur eius cor, & oculus, ita ineptè dicitur lampas, secus atem comparatus ad illum, vt habet rationem Templi. Quartus modus erit, si res propriæ vnus sensus transferantur ad alias, quæ sint propriæ alterius, & sic dicatur, bibere voces auribus, deuorare aliquid oculis, serere verba, & similia: serere enim quod manus est proprium, trāsferitur ad linguam, & deuorare, & bibere proprium gutturis, transferitur ad oculos, & aures. Quintus si accipiantur res propriæ cæli ad significanda ea, quæ sunt in terris, & è contra; sic aptè dicitur, florere cælum astris in æterno illo vere; & suis distingui syderibus cælo æmulam terram, cum floret. Sextus denique, cum res vnus artis proprias transferimus ad alias artes, & sic rectè dicitur circinare, & tornare periodos, transferendo ad oratoriam, quod est mathematices, & artis tornatilis; Naturalia, item ad artificialia, & è contra, sic cælum dicimus Academiam syderum, mare tumultum Solis; ac tandem ciuilia ad rem rusticam, & è contra, quo pacto dicimus Rempublicam florere ciuibus, & similia.

Quemadmodum autem metaphora-

rum perfectio in hoc potissimum attenditur, primò quod sint nouæ; quæ enim passim teruntur à vulgo, minus placent. Secundò, quod sumantur à proprietate, quæ magis elucet in re. Tertio, quod non solum per eas innotescat simpliciter res, quæ exprimitur, sed etiam eius proprietates, & modus, aut maior aliqua conuenientia vnus in alium, quæ per verbum proprium non ita innotesceret. Sic rectius dicitur pluere ex oculis lachrymas, quam scaturire, aut fluere, pluere enim videtur explicare modum lachrymarum, quo cadunt, quem non explicant alia duo verba. Quarto metaphora, quæ attribuit animam rei inanimatæ, & repræsentat res in actione perfectissima est, sic dicuntur sagittæ volandi avidæ, Aetna flammam eructare, & his similia; quibus propter rerum magnitudinem diuinæ non rarò vtuntur litteræ; Tale est illud: flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à cōspectu Domini. Et alio loco: tunc exultabunt omnia ligna sylvarum à facie Domini, &c. Rei enim magnitudo, nempe Christi Domini in mundum aduentus; hoc exigere videbatur; Cur etiam tanto opere placeant huiusmodi metaphoræ, ratione reddunt aliqui, quia quæ actiuosa sunt, magis mouent sensus, vt patet in pictura, cuius rationem aliquam habent Metaphoræ. Vt, inquam præfata ad earum perfectionem concurrunt; ita etiam eorundem defectu plurimum illi præiudicatur; nec non ratione improportionis, vt si quis vocet Solem candelam; item ratione materiæ, vt sunt illæ desumptæ à rebus sordidis; ratione obscuritatis, ac tandem si nimium sint hyperbolicæ; quæ tamen vitia facillè corrigi possunt per apposita, seu epitheta, cum enim alia sint ab excessu, alia à defectu, prima quidem per appositum minuens; secunda per appositum eleuans corrigentur; vt si de Sole dicatur esse lampadè, tenuis metaphora erit, apponatur epithetum augens, & corrigetur dicendo,

immen-

immesam esse lampadem, vastissimo huic Dei templo parem; & in vniuersum, nihil est, quod magis metaphoram ornet, quam epithetum, dummodo non sit inane illius complementum.

Ad eandem Elocutionis dignitatē, præter dictos illam variandi modos, pertinent quoque ea omnia, quæ tam grauitatem, & eruditionem, quam argutiam illi addere possunt: vbi per grauitatem non intelligitur ea, quæ se tenet ex parte inuentionum, & probationum, sed quæ solum facit ad ornatum elocutionis. Fit igitur potissimum grauis sententiarum admixtione, hæ autem sunt propositiones quædam absolutæ, continentes aliquod receptissimum apud Sapientes dictum, vel præceptum aliquod ad mores spectans. Eiusmodi sententiæ aliquando continent rationem, & causam illius, quod asseritur; modo quidem vnam, modo verò plures: Earum locus proprius est in fine argumentorum, vbi conclusimus aliquid, & per sententias quodammodo exultamus in victoria. Ad eruditam elocutionem faciunt, prouerbia, fabulæ, historiæ, allusiones ad illas, comparationes cum rebus, vel naturalibus, vel artificialibus; quæ, vt cauendum ne extra rem, ita etiam ne plusquam par est, afferantur, præsertim à Concionatore. Paulus namque Apostolus in suis epistolis triginta quinque vicibus citat Dauid: & Esaiam viginti septem, tum etiam passim veteris legis commemorat loca: Ter autem duntaxat Ethnicos citat Poetas. Argutam denique reddunt elocutionem, dicta quædam acuta, seu formulæ quædam dicendi à communi ratione valdè remotæ, quæ continent, vel causam inexpectatam alicuius effectus, vel analogiam aliquam, vel equiuocationem,

vel annominationem, & affinitatem vocum, vel contrarietatem, siue oppositionem continuam, aut aliquid huiusmodi.

S. V.

De memoria, & pronuntiatione quarta, & quinta Theologiæ Paræneticæ parte.

PRæter ea, quæ iam breuiter pro instituti nostri ratione notauimus lib. 3. huius operis sect. 7. cap. 5. de memoria, & pronuntiatione, nihil hic amplius occurrit dicendum; tantum ergo sit de partibus Theologiæ Paræneticæ earumque regulis; plura enim de illis desiderans, nec non de modo illis vtendi pro diuersitate materiarum concionabilium primo huius capituli paragrapho explicatarum, poterit consulere sequentes authores; Franciscum Panigarola Ital. Ludouicum Granatensem de Ecclesiastica Rethorica; Didacum Stellam de modo concionandi, Ioannem à Iesu Maria de arte concionandi, Paulum Aretium de eadem Italicè, Concionatorum rudimenta Petri Rodulphi à Tossignano, Iacobum Peresium de sacra ratione concionandi; Instructiones prædicationis verbi Dei ex Concilij Prouincialis III. Mediolanensis decreto editas iussu S. Caroli Boromæi; Ioannem Segobiensem Ord. Prædic. de Prædicatione Evangelica, & vt omittam plures alios, qui de hac eadem materia, aut rebus ad illam pertinentibus scripsere, Caroli Regij è Societate Iesu opus inscriptum Christianus Orator, tribus partibus, & decem libris distinctum, numerisque omnibus meo iudicio absolutum.

F I N I S.

Monitio ad Lectorem.

HVnc quintum librum sexto huius Operis Tomo destinatum, complere deberet promissa aliquoties breuis, resolutoriaque, epitomes præcipuarum materiarum, vel quæstionum Theologicarum salua fide inter Doctores Catholicos controuersarum, iuxta methodum, ex supra allatis, specialiter ab Angelico Doctore Diuo Thoma in Summa obseruatam, miramque eius doctrinam, sed quia pro meis votis nondum est numeris omnibus absoluta, interim, vt hoc nostrum Opus sit, quantum ad præsens institutum sufficit, perfectum, placuit in hoc quinto libro, sextoque tomo tradere, quæ vniuersim spectant ad Theologiam, quatenus suas disponit materias, & certas præscribit regulas, illas tractandi, indèque dicitur *Methodica*, tum in sequentibus libris sexto, & septimo, comprehensis tomo septimo, & vltimo, quæ ad eandem pertinent, quatenus vtendo Metaphoris dicitur *Symbolica*, prouocando autem, vel dirigendo affectum in Deum *Mystica*.

s
c
i
c
s
n
s
l
s
s
s

